

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА**

Факультет фінансів

Кафедра банківської справи та страхування

галузь знань 07 «Управління та адміністрування»
спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа,
страхування та фондовий ринок»
освітньо-професійна програма «Ризик-менеджмент фінансового бізнесу»
Форма навчання: заочна

КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Банківське кредитування населення в умовах воєнного стану»

(назва теми)

здобувача Антонової Анни Олександрівни

_____ (підпис здобувача)

Науковий керівник:

канд.екон.наук, доцент,

доцент кафедри банківської справи та страхування
(науковий ступінь, учене звання, посада)

_____ (підпис)

Шевалдіна В.Г.
(Прізвище, ініціали)

**Робота допущена до захисту перед Екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри банківської справи та страхування:
доктор економічних наук, професор _____ Примостка Л.О.
(підпис)

Київ 2025

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна магістерська робота містить 99 сторінок, 15 таблиць, 20 рисунків, перелік джерел посилання з 74 найменувань, 10 додатків на 12 сторінках.

«Банківське кредитування населення в умовах воєнного стану»

Об'єкт дослідження - процеси банківського кредитування населення в умовах воєнного стану.

Предметом дослідження є тенденції та особливості розвитку банківського кредитування населення в умовах воєнного стану.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення тенденцій банківського кредитування в умовах воєнного стану та визначення специфіки розвитку банківського кредитування населення під час війни в Україні.

Досягнення поставленої мети передбачає необхідність розв'язання таких завдань:

- визначити сутність банківського кредитування населення;
- здійснити характеристику основних видів банківського кредитування населення;
- здійснити теоретичну оцінку основних тенденцій та проблем кредитування банками населення в Україні;
- дослідити вплив економічних факторів на процес кредитування банками населення;
- здійснити оцінку динаміки показників банківського сектору та банківського кредитування населення, його загального стану в Україні під час воєнного стану;
- проаналізувати вплив воєнного стану на платоспроможність населення;
- вивчити міжнародний досвід банківського кредитування населення;
- визначити роль держави у підтримці банківського кредитування населення під час воєнного стану;
- визначити підходи до адаптації банків в нових умовах кредитування населення.

Практичне значення одержаних результатів. Результатом роботи є аналітичне дослідження основних результатів банківського кредитування населення, вивчення міжнародного досвіду кредитування населення, розгляд підходів банків до адаптації в нових умовах кредитування населення, що можуть бути використані при формуванні рекомендацій щодо подальшої роботи банків у сфері банківського кредитування населення.

Рік виконання кваліфікаційної магістерської роботи 2025.

Рік захисту роботи 2025.

Ключові слова: *банк, кредитування населення, види кредитів, споживчі потреби населення, ризики кредитування.*

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ.....	6
1.1. Поняття, принципи та види банківського кредитування населення.....	6
1.2. Вплив факторів на процес кредитування банками населення.....	14
1.3. Особливості кредитування банками населення в Україні.....	21
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	30
2.1. Аналіз стану та динаміки кредитування населення в Україні під час воєнного стану.....	30
2.2. Проблеми та ризики банківського кредитування в умовах війни.....	43
2.3. Вплив воєнного стану на платоспроможність населення	52
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ	62
3.1. Міжнародний досвід банківського кредитування населення.....	62
3.2. Роль держави у підтримці банківського кредитування населення під час воєнного стану.....	71
3.3. Підходи банків до адаптації в нових умовах кредитування населення.....	76
ВИСНОВКИ	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	92
ДОДАТКИ.....	100

ВСТУП

Актуальність теми. Тема банківське кредитування населення в умовах воєнного стану є надзвичайно актуальною через те, що воно є одним з рушіїв економічного зростання кожної країни. В той же час нерозвинений фінансовий ринок, низька фінансова грамотність населення в частині формування заощаджень та їх трансформації в інвестиції на фоні широкомасштабної війни в країні, яка чинить прямий вплив на усі сфери життя суспільства, і по суті, є першим масштабним військовим конфліктом в сучасних фінансових відносинах, що базуються на принципі знай свого клієнта. Дослідження особливостей банківського кредитування населення під час активної фази війни є актуальним і важливим для ефективного управління як для окремих банківських установ, так і для кредитного ринку України в цілому.

В умовах воєнного стану банківська система України змушена адаптуватися до реалій економіки і не передбачуваності наслідків на фінансових ринках, які можуть виникнути в наслідок дестабілізації ситуації на фронті або геополітичних змін. Соціально-економічні наслідки, такі як зниження рівня достатку населення та соціальної напруженості через військові дії, а також важливість державної політики у стабілізації банківського ринку, підкреслюють необхідність дослідження цієї теми для розробки ефективних стратегій адаптації банків до нових умов кредитування населення, зменшення ризиків та підтримки економічної стабільності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед провідних науковців, що досліджували проблематику банківського кредитування в Україні та у світі варто відзначити праці Юдіна С.В., Моташко Т.П., Перхайло С. П., Шпанель-Юхта О.І., Кужелев М.О., Нечипоренко А.В., Охрименко І.Б., Стрільчук Ю.І., Людковська Ю.Ю., Абдуллаєва А.Є. та інших. Водночас, значно менше робіт присвячено особливостям функціонування фінансово-кредитної системи під час військових конфліктів, розвиток фінансових відносин в кризові періоди суттєво відрізняється від поточного, також є різниця у розмірах економік, а отже

невисвітленими залишаються тенденції щодо кредитування під час війни на сучасному рівні грошово-кредитних відносин і тому орієнтуватися на роботи А. Мартіна, Дж. Янгера, Н. Малдера, які освітлюють Другу світову війну, або роботи Б. Данилишина та О.Стрельникова.

Метою роботи є узагальнення тенденцій банківського кредитування в умовах воєнного стану та визначення специфіки розвитку банківського кредитування населення під час війни в Україні. Відповідно до мети, були поставлені такі завдання:

- визначити сутність банківського кредитування населення;
- здійснити характеристику основних видів банківського кредитування населення;
- здійснити теоретичну оцінку основних тенденцій та проблем кредитування банками населення в Україні;
- узагальнити фактори, що впливають на процес кредитування банками населення;
- здійснити оцінку динаміки показників банківського сектору та банківського кредитування населення, його загального стану в Україні під час воєнного стану;
- проаналізувати вплив воєнного стану на платоспроможність населення;
- вивчити міжнародний досвід банківського кредитування населення;
- визначити роль держави у підтримці банківського кредитування населення під час воєнного стану;
- визначити підходи до адаптації банків в нових умовах кредитування населення.

Об'єкт дослідження – процеси банківського кредитування населення в умовах воєнного стану.

Предмет дослідження – тенденції та особливості розвитку банківського кредитування населення в умовах воєнного стану.

Методи дослідження є аналіз, синтез (були використані для формування загального розуміння про сутність банківського кредитування населення в економіці країни), монографічний метод (для пошуку інформації про банківське кредитування населення та його важливість у працях науковців), метод експертних оцінок (для надання загальної експертної оцінки заходам НБУ, які впроваджуються для посилення кредитування в Україні), кореляційно-регресійний аналіз (для оцінки ступеня впливу макроекономічних факторів на стан банківського кредитування в Україні), табличний та графічний методи (для відображення результатів у наочному вимірі для демонстрації динаміки показників).

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Результатом роботи є аналітичне дослідження основних результатів банківського кредитування населення, вивчення міжнародного досвіду кредитування населення, розгляд підходів банків до адаптації в нових умов кредитування населення, що можуть бути використані при формуванні рекомендацій щодо подальшої роботи банків у сфері банківського кредитування населення.

Інформаційна база дослідження. Для аналізу банківського кредитування населення в умовах воєнного стану використано широкий спектр джерел інформації. До них належать статистичні дані Національного банку України, нормативно-правові акти, що регулюють банківську діяльність та кредитування в Україні, а також наукові праці вітчизняних і зарубіжних економістів. Значну частину інформаційної бази становили дані НБУ про стан банківського кредитування та макроекономічні показники, що впливають на нього. А також дані бізнес-видань, офіційні сайти банків тощо.

Апробація результатів дослідження. За результатами кваліфікаційної магістерської роботи було підготовлено тези на тему «Банківське кредитування населення в умовах воєнного стану» на XII Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи» (м. Київ, 12 грудня 2024 р.).

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

1.1 Поняття, принципи та види банківського кредитування населення

Банківське кредитування є актуальним інструментом фінансування населення, оскільки забезпечує доступ до коштів для покриття важливих витрат, сприяє покращенню житлових умов населення, забезпечує задоволення різних соціальних потреб та, загалом, стимулює економічне зростання країни. У періоди економічної нестабільності, в умовах криз важливість кредитування населення зростає, адже громадяни потребують додаткової фінансової підтримки. У сучасних умовах широкомасштабної війни, що ведеться на території країни, масштабних руйнувань виробничого капіталу та інфраструктури, погіршенні якості життя, помірному зростанні реальних доходів, зменшенні споживання домогосподарств без зростання заощаджень кредитування населення стає ще більш затребуваним.

Поняття банківського кредитування нерозривно пов'язано з визначенням кредиту та кредитування. Кредит – економічна категорія, яка виражає відносини між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання позики в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості й платності [1].

Необхідність кредитування викликана в результаті розвитку товарно-грошових відносин. Передумовою кредитування є наявність поточних або майбутніх доходів у позичальника, а конкретними причинами, що обумовлюють необхідність кредитування - коливання потреби у коштах та джерелах їх формування у населення. Тобто кредит – рух вартості в інтересах реалізації певних потреб населення.

Оскільки надання кредиту є специфічною, відокремленою формою грошових відносин, воно має власні особливості, пов'язані з обслуговуванням

усього процесу розширеного відтворення та забезпеченням його безперервності. У цьому плані база функціонування кредитних відносин – тимчасове вивільнення грошових коштів і поява тимчасової потреби в них [2].

У економіці є різні суб'єкти, що можуть надавати кредитні кошти населенню, зокрема: фінансові установи та кредитні організації, мікрофінансові організації, кредитні спілки, платіжні системи та онлайн-кредитори, але основним і більш традиційним є банк.

Банківський кредит - це зобов'язання банку надати певну суму грошей в обмін на зобов'язання позичальника щодо її повернення, гарантійні зобов'язання, зобов'язання щодо купівлі боргу, зобов'язання щодо продовження строку погашення боргу, а також зобов'язання щодо сплати процентів та комісій за користування такими сумами (абз. 6 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»)[3].

В економічній літературі є різні підходи визначення «кредитування». Вони охоплюють загальний процес кредитування, при цьому дають визначення різним видам, в тому числі і кредитуванню населення або фізичних осіб. При цьому чіткого трактування сутності поняття «банківського кредитування населення» наразі у вітчизняних наукових джерелах не має, оскільки його зазвичай асоціюють з поняттям «споживчий кредит», який є одним з видів кредитування фізичних осіб. Наукові підходи до трактування поняття «споживчий кредит» узагальнено в додатку А.

У своїх підходах автори згаданих трактувань мають спільну думку, що в широкому розумінні споживчий кредит може розглядатися як форма кредиту, яка надається на потреби споживання, як для фізичних, так і для юридичних осіб. Це може включати і ситуації, коли останні надають ці кошти своїм працівникам для придбання для них квартир, земельних ділянок мінуючи банківські установи. Тобто, особливістю споживчого кредитування є те, що позичальниками є фізичні особи, які потребують додаткових фінансових ресурсів, які вони отримують вигляді позики від банківський та небанківських фінансових установ, які

зобов'язуються повернути у визначений термін та відповідно до умов, визначених у кредитному договорі.

Тому ототожнювати терміни «банківське кредитування населення» та «споживчий кредит» недоречно, оскільки споживче кредитування становить лише один із варіантів банківського кредитування населення.

Отже, банківське кредитування можна розглядати як правовідносини між банківською установою (кредитором) і фізичною особою (позичальником), які зобов'язують банк надати певну суму грошей позичальникові у власність (кредит) та зобов'язання позичальника взявши кредит, повернути його на визначених в договорі умовах а саме терміни повернення, сплата відсоткової ставки, а також використати ці кошти за цільовим призначенням, якщо інше не буде передбачено кредитним договором [15].

Таким чином, узагальнюючи поняття «споживчий кредит» можна виділити два підходи, а саме «споживчий кредит» – це взаємовідносини позичальника і кредитора та «споживчий кредит» – це грошові кошти.

При першому підході, розглядаючи визначення кредиту через призму відносин між позичальником і кредитором, «споживчий кредит» - це є юридичне і фінансове зобов'язання, яке ґрунтується на угоді (кредитний договір) між позичальником і кредитором. В договорі визначаються обов'язкові умови кредитування: сума кредиту, відсоткова ставка, термін повернення, способи погашення, штрафні санкції за не виконання умов договору тощо.

Слід зазначити, що кредиторами є не лише банківські установи, але й інші учасники фінансового ринку та дистриб'ютори, які можуть бути кредиторами як безпосередньо, так і через партнерські відносини з банками чи фінансовими компаніями. В останньому випадку, наприклад, покупець може придбати товар у кредит, оформивши позику безпосередньо в магазині або на сайті продавця. Саме після цих способів надання кредиту на придбання товарів (послуг) споживче фінансування прирівнюється до банківського кредитування.

Другий підхід визначає «споживчий кредит», як вид кредиту, який надається фізичним особам у разі недостатності фінансування їх споживчих

потреб, зокрема покупка товарів або послуг як для задоволення поточних потреб, так і довгострокових. Тобто з точки економічної теорії грошей, споживчий кредит можна розглядати як їх еквівалент, але це не просто грошові кошти, а специфічний фінансовий продукт. Його сутність полягає в тому, що позичальник отримує від банківської або небанківської фінансової установи певну суму, яку зобов'язується повернути разом із відсотками у встановлені строки. Таким чином, споживчий кредит – це не лише доступ до коштів, а й зобов'язання щодо їх погашення з урахуванням умов, заснованих на загальних принципах кредитування.

Економічна сутність кредиту чітко проявляється у його функціях, основними з яких є: розподільча, емісійна та контрольна.

Сутність основних принципів кредиту розглянемо в табл. 1.1.

Таблиця 1.1 - Сутність основних принципів кредиту

Економічні принципи	Сутність принципу
1	2
Строковість	Позичальник зобов'язаний повернути суму оформлену в кредит у строго визначений термін, який закріплено в кредитному договорі
Платність	Позичальник оплачує кредитору за тимчасове використання суми кредиту обумовлений кредитним договором відсоток і/або інші платежі
Поворотність	Кредит надається позичальнику на умовах повного повернення коштів
Забезпеченість	Як забезпечення кредиту можуть застосовувати: заставу, поруку, гарантію, страхові обов'язки
Диференційованість	Умови кредитування залежать від позичальника, його цілей кредиту, платоспроможності
Цільове призначення	У кредитному договорі обумовлюється конкретна мета надання кредиту, нецільове використання призведе до штрафних заходів

Джерело: згруповано автором на основі [1], [5] - [14]

Кредитні відносини в економіці базуються на певній методологічній основі, одним з елементів якої виступають певні принципи. Доцільним буде дати коротке визначення принципів банківського кредитування, згідно з А. В. Чупіс, який називає їх базовими правилами, які мають дотримуватися під час здійснення такого кредитування [16].

Водночас серед економістів досі немає єдиної думки щодо кількості принципів кредитування. Кредит також підпорядковується економічним принципам, оскільки він взаємодіє з іншими вартісними категоріями. Найважливішими з них є економічна ефективність, комплексність та диференційованість.

У світовій банківській практиці не існує єдиної класифікації банківського кредитування. Поширення різних його форм залежить від рівня економічного розвитку країни, її традицій, історично сформованих методів надання та погашення кредитів і стереотипів у суспільній свідомості [15].

Види кредитів відображають сукупність ознак, характерних для конкретного кредитного договору як з економічної, так і з організаційної точки зору.

Банківські кредити для фізичних осіб переважно спрямовані на особисті потреби, на придбання майна, будівництво та реконструкцію нерухомості, включаючи іпотечне кредитування тощо (рис. 1.1).

Рисунок 1.1 - Основні види банківських кредитів фізичних осіб

Джерело: згруповано автором на основі [17]

Отже, банківські кредити для фізичних осіб - це інструмент для задоволення різноманітних потреб населення, який надається як у грошовій формі. У країнах із ринковою економікою банківський кредит відіграє важливу роль, слугуючи зручною і вигідною формою фінансового обслуговування населення. Його застосовують для найрізноманітніших цілей: купівлі житла (іпотека), земельних ділянок, транспортних засобів (автокредити), вирішення термінових фінансових питань (швидкі кредити), оплати навчання (освітні

кредити), покращення умов проживання (ремонт), покриття витрат на лікування, організації відпочинку та інших потреб. Розвиток кредитування населення сприяє формуванню цивілізованих відносин на споживчому ринку країни загалом.

Види банківських кредитів населенню наведено в табл. 1.2

Таблиця 1.2- Види банківських кредитів населенню

Критерії (ознака)	Види кредитів
1	2
За строками користування	1. До запитання(онкольний) 2. Строковий: - короткострокові(до 1 року) - середньострокові(до 3 років) - довгострокові (понад 3 роки)
За ступенем ризику	- стандартні - під контролем - субстандартні - сумнівні - безнадійні
За забезпеченням	1. Бланкові(незабезпечені) 2. Забезпечені: - заставою (в тому числі ломбардний) - гарантійним зобов'язанням чи порукою - страхуванням
За методами надання	- у разовому порядку - відповідно до відкритої кредитної лінії - гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання)
За строками погашення	- водночас - у розстрочку - достроково (на вимогу кредитора або за заявою позичальника) - з регресією платежів - після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу)

Джерело: згруповано автором на основі [18]

Банківський кредит можна класифікувати за багатьма критеріями, основні наведені в табл.1.2. Подібна класифікація є умовною. Так, у вітчизняній практиці за строком кредити поділяють на дві категорії: короткострокові (до одного року) та довгострокові (понад один рік). Натомість у країнах із розвинутою економікою кредити поділяють ще на середньострокові - строк яких складає до 5–7 років, а в окремих випадках — до 10 років.

Банківські кредити, як правило, надаються під відповідну заставу (наприклад, депозити, майно), якість та розмір якої визначаються кредитною політикою банку.

Незабезпечені (бланкові) кредити надаються переважно позичальникам з гарною кредитною історією та фінансовою стійкістю. Через ризик, пов'язаний з незабезпеченим кредитуванням, такі кредити надаються під високі відсоткові ставки, а загальна сума незабезпечених кредитів, як правило, поглинається власним капіталом банку.

Також, серед критеріїв класифікації банківських позик є платність кредиту. За цим критерієм можна вирізнити банківські позики з ринковою відсотковою ставкою, підвищеною і пільговою.

Ринкова ціна кредиту — це та його вартість, яка формується на ринку в певний момент, залежно від співвідношення попиту і пропозиції на різні типи банківських позик. За умов високої інфляції така ціна є досить нестабільною і, як правило, має схильність до зростання [19].

Надання кредитів за вищими відсотковими ставками зумовлено вищим ризиком кредитування клієнтів, порушенням ними умов кредитування та прогнозованим зростанням вартості кредитних ресурсів.

Кредитування за пільговими ставками є елементом диференційованого підходу до кредитування, який має місце по відношенню до акціонерів, рефінансування централізованих кредитів банку-емітента (з дисконтом до ринкових ставок) та кредитування працівників банку.

Залежно від виду відсоткової ставки виділяють:

- кредити, надані із фіксованою відсотковою ставкою;
- кредити, надані із плаваючою відсотковою ставкою.

Фіксована відсоткова ставка застосовується, як правило, у короткостроковому кредитуванні. Така ставка є стабільною протягом усього терміну дії кредитного договору.

Плаваюча відсоткова ставка застосовується у разі нестабільності на грошовому ринку, а також у довгостроковому кредитуванні з метою зниження

процентного ризику кредитора. Умовами кредитного договору здійснюється прив'язка розміру відсоткової ставки до якогось «еталону», у ролі якого виступає облікова ставка центрального банку чи якась середньоринкова ставка, наприклад ставка LIBOR.

Деякі кредитні договори передбачають особливі умови погашення кредиту. Зокрема, за договором овердрафту всі кошти, що надходять на поточний рахунок позичальника, автоматично перераховуються банком на погашення кредиту. У цьому випадку ініціатива щодо погашення кредиту знаходиться в руках позичальника (що має місце в більшості випадків) і банку.

На вимогу кредитора погашення кредитів здійснюється у випадках порушення умов кредитного договору, наприклад, при нецільовому використанні позичкових коштів, ненаданні кредитору необхідної фінансової звітності, пошкодженні або втраті заставного майна тощо. Інколи в умовах кредитного договору можуть бути передбачені фінансові ковенанти, при недотриманні яких банк отримує право вимагати дострокове погашення кредиту частково або в повному обсязі. До таких фінансових ковенантів можуть включатися вимоги щодо мінімального рівня власного капіталу позичальника, максимально допустимого розміру кредиторської заборгованості, мінімально встановленого обсягу товарних залишків, а також частки активів, переданих у заставу стороннім особам.

Залежно від способу погашення виділяють банківські кредити, що погашаються:

- одноразове погашення, як правило, застосовується для короткострокових кредитів, а також для позик, джерело погашення яких забезпечується отриманням одноразового доходу, наприклад, від продажу об'єкта нерухомості. Здійснюється одною сумою під час погашення;

- багаторазове або поступове погашення (ануїтет або погашення мінімальним платежем) застосовується переважно до довгострокових кредитів (іпотечні кредити, автокредити), а також до постійних кредитів згідно з умовами відкритої кредитної лінії.

Кредитування фізичних осіб банками забезпечує різноманітні можливості для задоволення фінансових потреб населення. Банки пропонують широкий спектр кредитних продуктів, від іпотечних і споживчих кредитів до кредитних карток, забезпечуючи стабільні умови та відповідні відсоткові ставки.

1.2 Вплив факторів на процес кредитування банками населення

Економічний розвиток кожної країни є важливою передумовою для успішної конкурентної боротьби в глобальному економічному середовищі та базою для економічного зростання. В умовах швидко змінюваного глобального ландшафту, зокрема через технологічні інновації, зміни клімату та соціально-економічні виклики, сталий розвиток набуває все більшої актуальності.

Більшість країн світу активно працює над інтеграцією принципів сталого розвитку у свої національні стратегії. Це включає поєднання економічного росту з соціальною справедливістю та охороною навколишнього середовища, що допомагає зберегти ресурси для майбутніх поколінь. Сталий розвиток передбачає не тільки короткострокову вигоду, але й довгострокову стабільність.

Одним із ключових компонентів сталого розвитку є функція фінансової системи, особливо банківського кредитування. Банківські установи здатні надавати стратегічно важливі фінансові ресурси для стимулювання розвитку підприємств, інвестування у створення сучасної інфраструктури, впровадження інноваційних технологій і підтримку екологічно раціональних проєктів. Крім того, кредитування фізичних осіб відіграє важливу роль у підвищенні якості життя населення, сприяючи розширенню доступу до освітніх можливостей, системи охорони здоров'я та інших сегментів соціальної інфраструктури.

Підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладені у Національній доповіді "Цілі сталого розвитку:

Україна", забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року [20].

Кожна із поставлених цілей передбачає ряд завдань, виконання окремих з яких безпосередньо впливає банківське кредитування населення, вибір банками пріоритетних напрямків у даному сегменті бізнесу.

Стрільчук Ю.І. у своєму дослідженні розкрила вплив різних видів банківських кредитів відповідно до цілей сталого розвитку до 2030 року. Було оцінено вплив банківського кредитування в цілому, в тому числі і кредитування населення, за допомогою різних моделей. Розраховано, що частка кредитів, наданих банками населенню протягом року, у ВВП дає можливість визначити вплив даного виду кредитування на ВВП, оскільки показує, яка частина ВВП викуповується за рахунок кредиту [21].

Кредити, надані банками населенню, сприяють зростанню обсягів купівлі товарів і послуг. В свою чергу, це має стимулюючий вплив на формування валового внутрішнього продукту (ВВП). Стрільчук Ю.І. вважає, що вплив банківського кредитування на ВВП є опосередкованим, оскільки здійснюється через зміну низки економічних показників. Саме тому, доцільно, при аналізі впливу змін обсягів кредитування населення, враховувати як динаміку роздрібного товарообороту, так і споживчих витрат населення. При оцінці впливу банківського кредитування населення на зміну обсягів роздрібного товарообороту пропонується використовувати також індекс стимулювання роздрібної торгівлі, що показує, яку частку у роздрібному товарообороті було придбано населенням за рахунок кредитних коштів [21]. Методика розрахунку наведена в табл.1.3.

Зауважимо, що зростання обсягів кредитування населення мають бути обмежені відповідно до наявного обсягу залучених ресурсів, щоб забезпечити позитивний вплив на економічний розвиток. Це важливо для того, щоб банки могли спрямовувати достатньо ресурсів на задоволення платоспроможного попиту підприємств на кредити, а не концентруватися виключно на кредитуванні фізичних осіб.

Таблиця 1.3 – Методика аналізу впливу банківського кредитування населення на забезпечення економічного зростання країни

Назва	Формула	Значення
Частка кредитів, наданих банками населенню протягом року	$Чк = \frac{\text{Сума кредитів, наданих населенню за рік, грн}}{\text{Загальна сума кредитів за рік, грн}}$	Частка кредитів, наданих банками населенню протягом року, у ВВП дає можливість визначити вплив даного виду кредитування на ВВП, оскільки показує, яка частина ВВП викуповується за рахунок кредиту
Індекс стимулювання роздрібною торгівлі	$ІС = \frac{ОК}{ОТ} \times 100\%$ Ок — обсяг нових кредитів, наданих банками населенню за період, грн; От — обсяг обороту роздрібною торгівлі за період, грн.	показує, яку частку у роздрібному товарообороті було придбано населенням за рахунок кредитних коштів. Вплив банківського кредитування населення зростає зі зростанням значення індексу стимулювання роздрібною торгівлі.
Індекс покриття споживчих витрат	$ІП = \frac{ОК}{Вс} \times 100\%$ Ок — обсяг нових кредитів, наданих банками населенню за період, грн; Вс — споживчі витрати населення за період, грн.	показує вплив банківського кредитування населення на зміну обсягів кредитування населення, а також про наявність потенціалу для збільшення обсягів портфеля кредитів, наданих населенню
Індекс використання залучених депозитів	$І = \frac{\text{кредити, надані населенню, грн}}{\text{Залучені депозити, грн}}$	визначення достатності ресурсів для задоволення платоспроможного попиту підприємств на кредити, а не лише на кредитування населення.
Індекс використання залучених депозитів населення	$ІН = \frac{\text{кредити, надані населенню, грн}}{\text{депозити, залучені від населення, грн}}$	для визначення рівноваги між заощадженнями і кредитуванням населення

Джерело: згруповано автором на основі [21]

У цьому контексті пропонується використовувати індекс залучених депозитів, який визначається як співвідношення між наданими населенню кредитами та коштами, залученими на банківські депозити [21].

Отже, дослідження показало, що банківське кредитування населення відіграє одну з ключових ролей і сприяє економічному розвитку держави, що водночас є однією з основних цілей сталого розвитку.

В свою чергу, ефективність процесу кредитування населення залежить від сукупності факторів, які визначають здатність банків здійснювати оцінку ризиків, формувати кредитні ставки, регулювати обсяги фінансування, а також впливають на готовність позичальників звертатися за позиками. Зазначені чинники доцільно класифікувати за такими групами:

1. Економічна ситуація в країні: внутрішня економічна стабільність, рівень інфляції, безробіття, темпи економічного зростання, курси валют та інші макроекономічні показники безпосередньо впливають на можливості населення отримувати кредити та здатність банків надавати такі кредити.

2. Монетарна політика Національного банку: процентні ставки, регуляції та вимоги щодо резервування в банківській системі, зміни в обліковій ставці Національного банку України (або іншої країни) визначають вартість кредитів та їх доступність для населення.

3. Рівень заборгованості населення: якщо у країні значна кількість людей має вже існуючі кредити або борги, це може знизити здатність населення отримувати нові позики. Крім того, банкам може бути складніше оцінити кредитоспроможність клієнтів.

4. Зміни в законодавстві: зміни в податковому законодавстві, правилах банківської діяльності та захисту прав споживачів можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на доступність кредитів. Наприклад, посилення вимог до кредитування або зміни в законах про банкрутство можуть обмежити доступ до кредитних коштів.

5. Конкуренція між банками: якщо на ринку присутні багато фінансових установ, вони можуть пропонувати більш вигідні умови для залучення клієнтів, що впливає на обсяги кредитування.

6. Індивідуальні характеристики позичальника: це можуть бути такі фактори, як доходи, кредитна історія, вік, трудова зайнятість, наявність нерухомості чи інших активів, які служать забезпеченням для кредиту.

7. Соціально-психологічні фактори: у деяких випадках на кредитну поведінку людей впливають соціальні настрої та сприйняття фінансових ризиків.

Якщо населення налаштоване песимістично, вони можуть уникати кредитування через побоювання щодо майбутнього.

8. Зміни в потребах населення: якщо громадяни відчують необхідність у споживчих кредитах, іпотеці чи автокредитах через зміни в стилі життя або споживчі переваги, це може вплинути на попит на кредитні послуги.

9. Інновації в банківських послугах: розвиток цифрових платформ і нових фінансових технологій дозволяє банкам кредитувати швидше та зручніше, що робить процес доступнішим для більшої кількості громадян.

10. Міжнародний фактор: світова економіка, глобальні фінансові кризи, зміни в міжнародних процентних ставках або інвестиційних потоках можуть також мати вплив на внутрішні умови для кредитування в кожній окремій країні.

Ці та інші фактори взаємодіють між собою і можуть змінюватися залежно від умов на ринку, що зумовлює постійні зміни в політиці банків щодо кредитування населення.

Слід зазначити, що кредитування населення в стабільних умовах (мирні часи) доволі суттєво впливає на національну економічну систему (рис.1.2) [22].

Зростання попиту на товари та послуги	Розвиток національного споживчого ринку	Стимулювання заощаджень населення
Активізація банківського сектору	НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА	Соціальна стабільність у суспільстві
Зростання рівня життя населення	Збільшення податкових надходжень до бюджету	Прискорення оборотності коштів

Рисунок 1.2 - Вплив кредитування населення на національну економічну систему

Джерело: згруповано автором на основі [22].

Через банківські кредити громадяни здійснюють покупки, які вони не можуть оплатити відразу, що підвищує попит на товари та послуги.

Банківське кредитування відіграє ключову роль у забезпеченні доступності товарів та послуг для широких верств населення. Фінансування придбання автомобілів, побутової техніки, здійснення ремонтів житла та інших споживчих товарів сприяє формуванню високого рівня споживчого попиту. Розширення обсягів споживчих витрат має потенціал стимулювати зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), оскільки в багатьох країнах економічна активність значною мірою залежить від динаміки внутрішнього споживання.

Кредитування населення відіграє важливу роль у розширенні фінансової інклюзії, забезпечуючи доступ до фінансових послуг для тих верств населення, які раніше були позбавлені можливості користуватися банківськими продуктами. Це сприяє зміцненню соціальної рівноваги та підвищенню економічного добробуту країни.

Крім того, розвиток кредитування населення стимулює діяльність фінансових інститутів, адже банки отримують можливість збільшувати дохід завдяки наданню кредитних послуг. Паралельно конкуренція в цьому секторі сприяє зниженню процентних ставок і створенню більш вигідних умов кредитування для споживачів.

Розширення практики банківського кредитування може сприяти підвищенню рівня життя окремих верств населення, зокрема представників середнього класу, оскільки воно забезпечує доступ до товарів та послуг, які в іншому разі залишалися б недосяжними. Утім, для певних категорій громадян такий розвиток може супроводжуватися фінансовими труднощами, особливо у випадках неспроможності своєчасного погашення кредитних зобов'язань.

Якщо споживче кредитування активно застосовує позики в іноземній валюті або банки видають кредити в іноземних валютах, це може мати вплив на валютний курс. Значне збільшення попиту на валюту для погашення таких кредитів може викликати девальвацію національної валюти.

З одного боку, банківське кредитування населення може посилити економічну стабільність, стимулюючи споживчий попит та активність. Але з іншого боку, якщо кредити надаються без належної уваги до платоспроможності

позичальника, вони можуть призвести до фінансових проблем, що впливають на стабільність банківської системи і, в крайньому випадку, на економіку в цілому.

Зокрема, можуть зрости витрати на розваги, подорожі, електроприлади та інші споживчі товари, тоді як витрати на заощадження та інвестиції можуть зменшитися. Це може змінити макроекономічні показники та структуру економічного виробництва.

В той же час, в умовах війни руйнуються різні зв'язки у різних сферах, створюються суттєві дисбаланси в економіці і на ринку споживчого кредитування. В свою чергу дисбаланси продукують ризики для ключових суб'єктів ринку - кредиторів (банки) та позичальників (населення) (рис. 1.3).

Зрозуміло, що на функціонування ринку споживчого кредитування впливають всі зазначені ризики в сукупності, але найбільшу проблему складають саме кредитні ризики, при цьому НБУ констатує деяку стабілізацію ситуації [22].

Рисунок 1.3 - Основні ризики на ринку споживчого кредитування в умовах воєнного стану

Джерело: згруповано автором на основі [22]

Так, згідно Звіту про фінансову стабільність НБУ, станом на червень 2024 року, фізичні особи дедалі активніше користуються позиковими коштами: співвідношення кредитів та витрат на споживання наближається до історично найвищих показників, а банківські установи, що займаються незабезпеченим кредитуванням на ринку споживчого кредитування, продовжують залучати нових клієнтів та нарощувати середній розмір кредиту [23].

Таким чином, вплив економічних факторів на процес кредитування банками є важливим аспектом фінансової діяльності, оскільки економічне середовище безпосередньо визначає умови, за яких банки надають кредити, що впливає на їх вартість і доступність для населення.

На сучасному етапі розвитку національної економіки спостерігається нестабільність та невизначеність, що зумовлено не лише військовим станом, а й змінами в законодавчій сфері. Державна політика намагається знайти оптимальні рішення для відновлення стабільності вітчизняної економіки та створення умов для забезпечення стійкого економічного зростання і добробуту населення. Проте, на сьогоднішній день процес кредитування залишається обмеженим через високі ризики, жорсткі вимоги до потенційних позичальників, значні витрати на залучення та обслуговування кредитів, а також високі транзакційні витрати. Багато представників населення, які можуть стати позичальниками, мають низький рівень ліквідності, фінансової стійкості та прибутковості, а також незадовільну кредитоспроможність. Водночас, кредитування населення має соціальну спрямованість, оскільки дозволяє громадянам придбати різноманітні товари та послуги для задоволення власних потреб, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня життя та зменшенню соціальних нерівностей, а також компенсує втрати, спричинені наслідками війни.

Таким чином, банківське кредитування відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку, надаючи можливості для економічного зростання всієї країни. Система кредитування має бути спрямована на ключових елементів стратегії сталого розвитку країни.

1.3 Особливості кредитування банками населення в Україні

Провідні науковці, які досліджували банківське кредитування в Україні та світі, присвятили чимало праць, але мало хто зосереджував увагу на особливостях фінансово-кредитної системи під час воєнних конфліктів. У зв'язку зі стрімким розвитком сучасної економіки, розвитком фінансових відносин під

час кризи, що дуже відрізняється від сьогодення, та різницею у розмірах економіки, тенденції фінансування під час війни на сучасному рівні розвитку фінансових відносин залишаються недослідженими, а тому слід відзначити роботу А. Мартіна, Дж. Янгера, Н. Малдера [25], які освітлюють Другу світову війну у 1939-1945 рр. або роботи Л. Гадалети [25] та В. Папави, [25] які розглядали війну у Югославії та Грузії – є не доцільним. Серед українських науковців можна відзначити Юдіна С.В. [24], Моташко Т.П. [26], Перхайло С. П. [26], Шпанель-Юхта О.І. [25], Кужелев М.О. [22], Нечипоренко А.В. [22], Людковська Ю.Ю. [28], Абдуллаєва А.Є [28] які аналізували особливості банківського кредитування населення в різні часи. При аналізі будемо вважати пріоритетними часи після 24 лютого 2022 року.

В Україні з моменту проголошення незалежності в 1991 році відбулося кілька економічних криз, проте досвід їх подолання не може бути повністю адаптований до сучасних умов. Однак ці кризи можуть слугувати основою для порівняння з нинішньою ситуацією. Деякі економісти обирають кризу 2008 року як орієнтир, тоді як інші акцентують увагу на кризі 2014 року. Вибір між цими двома кризами для аналізу залежить від конкретного аспекту економіки, що досліджується, а також від контексту. Обидві кризи справили значний вплив на світову економіку, але їх наслідки були різними.

Криза 2008 року стала глобальною фінансовою кризою, що розпочалася в Сполучених Штатах через крах іпотечних ринків і швидко охопила весь світ. Вона негативно вплинула на банківську систему, фондові ринки та спричинила значне зниження економічної активності в багатьох країнах. Ця криза була наслідком фінансових спекуляцій, які призвели до рецесії в ряді держав, зокрема в Європі та США. В Україні наслідки цієї кризи відчувалися в різних сферах, зокрема у фінансовому секторі, промисловості та на ринку праці. Вона викликала зниження валового внутрішнього продукту, різке падіння курсу гривні, а також серйозні проблеми в банківському секторі, що призвело до кризових явищ у банках та втрати довіри до банківської системи. Обмежений доступ до кредитів став перешкодою для розвитку підприємництва та економічного зростання.

В 2014 році причинами нестабільності в світовому контексті були падіння цін на нафту, а також політичні та економічні чинники (анексія Криму, війна на Донбасі, міжнародні санкції). Для України ця криза мала більш широкі наслідки як для економічного, так і для політичного контексту, що включали не тільки фінансову кризу, але й глибоку соціально-економічну нестабільність.

Таким чином, якщо йдеться про глобальні фінансові потрясіння, то зазвичай береться 2008 рік. Якщо ж аналізується ситуація в Україні, то зараз використовують кризу 2014 року і стан економіки України після 24 лютого 2024 року.

Юдіна С.В. аналізуючи специфіку кредитування населення в період з 2008 по 2016 рік, зазначила, що Україна займає одну з провідних позицій у негативному рейтингу ефективності банківської системи за показником NPL. Це зумовлено аномально високим рівнем проблемних кредитів, що стримує розвиток як банківського сектору, так і економіки в цілому [24].

Причинами виникнення проблемних кредитів є неплатоспроможність, яка може настати у випадку смерті або повної чи часткової непрацездатності позичальника, зниження його доходів або втрати роботи.

Юдіна С.В., приходять до висновку, що рівень заборгованості населення в Україні не є достатньо вивченим. Це пов'язано, по-перше, з недостатньою статистичною базою для дослідження, а по-друге, з тим, що громадськість та експерти тільки починають стикатися з наслідками цієї проблеми для окремих громадян та держави в цілому. Прострочена заборгованість - це заборгованість боржників, які прострочили свої платежі. Однією з ознак зростання простроченої заборгованості в Україні є те, що частка респондентів, які прострочили платежі за поточними кредитами більш ніж на 30 днів, перевищує частку респондентів, які прострочили платежі за вже погашеними кредитами. Однак цей підхід, який використовує прострочені кредити та комунальні платежі для визначення рівня неплатоспроможності, є спрощеним. Він не враховує багато інших негативних життєвих обставин, які можуть бути ознаками можливої надмірної заборгованості. Фактори, які можуть спричинити надмірну заборгованість,

включають: відмову в кредиті, нерегулярні кредити, необхідність скоротити витрати на харчування або знайти додаткову роботу у зв'язку з виплатою кредиту, несприятливі сімейні обставини, відсутність контролю над фінансовими обставинами, проблеми в сім'ї через борги, нездатність поліпшити фінансові обставини [24].

Моташко Т.П., Шпанель-Юхта О.І., які проводять дослідження банківського споживчого кредитування після лютого 2022 р., зазначають, що широкомасштабна війна чинить прямий вплив на усі сфери життя суспільства, в тому числі і банківське кредитування населення [25].

Зокрема, перебіг війни продемонстрував, що незважаючи на класичний підхід до аналізу кредитного ризику, який розглядає війну як форс-мажор і рекомендує уникати кредитування як такого, комерційні банки зіткнулися з рядом факторів, які стимулюють банківське кредитування, зокрема: наявність у комерційних і державних банків значної ресурсної бази для кредитування, яка сформувалася за рахунок:

- не повного відновлення кредитування після останньої банківської кризи, що розпочалась у 2014 р.;
- виконання соціальних зобов'язань з боку держави щодо виплати трансфертів та інших бюджетних платежів;
- продовження функціонування значної частини промисловості та сфери послуг;
- реалізації спільних програм з міжнародними кредитними організаціями;
- отримання трансфертів від міжнародних організацій через банківські рахунки;
- отримання корпоративних додаткових виплат від міжнародних материнських структур до дочірніх підрозділів/організацій в Україні через банківські рахунки (особливо характерно для ІТ сфери та консалтингу) [25].

Моташко Т.П., Перхайло С. П., у своїй роботі акцентують увагу на відновленні активності банківських установ та кредитування в другій половині 2023 року. Це призвело до поступового повернення процентних ставок до

довоєнного рівня, хоча вони ще не досягли їх. Важливою характеристикою споживчого кредиту, як і будь-якого кредиту загалом, є його поверненість. Проте в сучасних умовах банки стикаються з проблемою неналежного дотримання цієї умови кредитування. Як наслідок, виникають труднощі, пов'язані з ризиковістю їх кредитного портфеля. Рівень непрацюючих кредитів (NPL) фізичних осіб є показником ризиковості кредитного портфеля банку та загальної надійності фінансової установи. Тренд цього показника змінився з поступового зниження на різке зростання на початку 2022 року внаслідок повномасштабного вторгнення. Це свідчить про те, що навіть криза, пов'язана з COVID-19, не спричинила такої негативної динаміки [26].

Попри зазначене, такий тип послуг залишається надзвичайно привабливим, як для банків, так і для споживачів. В цілому, відновлення кредитування - одна з головних тенденцій, що прослідковувалася останнім часом. Роздрібне кредитування зростало передусім завдяки відновленню карткового кредитування [26].

Однак, загальне погіршення економічної ситуації, спричинене війною, знайшло своє відображення в інтенсифікації кредитного ризику. За даними Національного банку України, кредитний ризик став основним серед усіх ризиків, з якими стикаються українські банки протягом останніх років. Незважаючи на певні позитивні зміни у сфері непрацюючих кредитів, як зазначалося вище, «дефолти за споживчими кредитами залишаються дещо вищими за довоєнний рівень» [27]. Тому банкам слід приділяти більше уваги кредитуванню домогосподарств. Під час воєнного стану банківські установи повинні більш жорстко підходити до оцінки кредитоспроможності та загального боргового навантаження потенційних позичальників, щоб оцінити ризик дефолту. Як показує практика, пом'якшення кредитних вимог має негативні наслідки.

Загалом дослідження показує, що українські банки досягли значного прогресу в розкритті інформації на переддоговірному етапі, але не всі установи повністю дотримуються встановлених регулятором вимог. Тому варто звернути

увагу на існуючі прогалини та додати необхідну інформацію або вдосконалити формат її подання з метою підвищення доступності інформації про споживчі кредити. Розглядаючи ризики споживчого кредитування для споживачів таких послуг, не можна оминати увагою ризик психологічного тиску. Цей ризик виникає внаслідок діяльності колекторських агентств у процесі врегулювання простроченої заборгованості. Варто зазначити, що наразі вживаються різні заходи для мінімізації тиску колекторських агентств та уникнення неетичних практик, але порушення все ж таки виявляються. У таких випадках споживач, чії права були порушені, повинен зафіксувати порушення та звернутися зі скаргою до керівництва відповідної установи. Якщо позитивного результату не досягнуто, скаргу слід також подати до Національного банку України. Адже скарга споживача фінансових послуг до регулятора є одним з основних джерел інформації про можливі порушення, відповідно до якої НБУ може вжити заходів впливу до фінансової установи [26].

Людковська Ю.Ю., Абдуллаєва А.Є. аналізуючи банківське кредитування в Україні протягом 2018-2023 років, виділили такі тенденції як:

1. Зростання обсягів кредитування.
2. Збільшення частки кредитів у гривні. З 2018 року банки активно пропонують кредити в національній валюті, що пов'язано зі зменшенням ризику валютних коливань та підвищенням довіри до гривні.
3. Розвиток онлайн-кредитування. З 2018 року на ринку з'явилися нові фінтех-компанії, що пропонують кредити онлайн. Такі компанії використовують інноваційні технології та аналіз даних для швидкої оцінки кредитоспроможності клієнта та надання кредитів без відвідування банку.
4. Збільшення ролі кредитних брокерів. У зв'язку зі зростанням кількості кредитних пропозицій на ринку зростає попит на послуги кредитних брокерів, які допомагають клієнтам знайти найбільш вигідні умови кредитування. Крім того, кредитні брокери можуть допомогти з оформленням документів та зниженням ризиків відмови у кредитуванні.

5. Збільшення ролі банків у соціальному кредитуванні. З 2018 року банки активно розвивають соціальне кредитування, що дозволяє надавати кредити особам, які не мають достатньої кредитної історії, або не можуть отримати кредит за стандартними умовами. Соціальне кредитування допомагає залучати нових клієнтів та збільшувати обсяги кредитування.

6. Зміни в законодавстві. З 2018 року в Україні було прийнято кілька законів, що регулюють кредитування та захищають права клієнтів банків. Наприклад, було прийнято Закон про кредитну історію, який регулює збір та обробку даних про кредитну історію клієнтів, а також Закон про захист прав споживачів фінансових послуг, який зміцнює права клієнтів та встановлює вимоги до діяльності фінансових установ [28].

Отже, з 2018 року в Україні спостерігається підвищення конкуренції між банками та збільшення ролі технологій у кредитуванні. Банки активно розвивають онлайн-сервіси та мобільні додатки, що дозволяє клієнтам зручно отримувати інформацію про кредитні продукти та оформлювати заявки на кредит.

Крім того, зростає популярність кредитів на картку, які дозволяють отримати гроші швидко та зручно. Картки з кредитним лімітом надають клієнтам можливість здійснювати покупки та оплачувати послуги, не маючи при цьому на руках достатньої суми грошей [28].

Кужелев М.О., Нечипоренко А.В. проводять аналіз змін в обсягах споживчих кредитів за період 2018–2023 років, і роблять висновок, що в структурі кредитування населення за цільовим призначенням протягом досліджуваного часу домінують споживчі кредити. Водночас, спостерігається зворотна динаміка щодо кредитів на придбання нерухомості. Основними причинами цієї тенденції є інфляційні та валютні очікування домогосподарств, а також зміни в умовах кредитування нерухомості, які запроваджують банківські установи. Що стосується інших видів кредитів, то їх обсяги демонструють зростання як в абсолютному, так і в відносному вираженні [22].

Таким чином, серед основних чинників, що гальмують розвиток банківського кредитування населення в Україні на сучасному етапі економісти виокремлюють наступні (рис.1.4).

Якщо економіка в цілому зберігає стійкість до воєнних шоків, то може розвиватись кредитування населення. Вища інтенсивність бойових дій, руйнування енергетичної інфраструктури та дефіцит електроенергії збільшує потребу бізнесу в кредитних коштах. Попри все, посилюється конкуренція бізнесу за працівників, це один із факторів зростання середніх зарплат та доходів населення в цілому. Відповідно це підживлює споживчі настрої та створює передумови для зростання кредитного попиту населення.

Рисунок 1.4 - Чинники, що гальмують розвиток банківського кредитування населення в Україні під час воєнного стану 2022-2024 рр.

Джерело: згруповано автором на основі [22]

Кредитування населення може зрости, якщо економіка в цілому залишатиметься стійкою до військових потрясінь. Ескалація бойових дій,

руйнування енергетичної інфраструктури та дефіцит електроенергії збільшують потребу підприємств у запозиченнях. Водночас посилюється конкуренція між компаніями за працівників, що є одним із факторів, які підтримують зростання середньої заробітної плати та доходів домогосподарств. Це стимулює споживчі настрої та створює передумови для збільшення попиту домогосподарств на кредити.

Не зважаючи, що починаючи з 2014 р. фінансовий стан вітчизняних домогосподарств суттєво погіршився, умови кредитування надалі поліпшуються, збільшується доступу до кредитів населенню. Цьому сприяють різні фактори, в тому числі використання державних програм.

Подальший розвиток банківського кредитування населення в Україні має базуватися на: розробці спеціальних програм підтримки споживчого кредитування; подальшому впровадженні механізмів державних гарантій; упровадженні програм з гнучкими умовами погашення для більшого кола громадян, а не тільки вчителів, військових, лікарів; створенні спеціальних пропозицій для різних категорій клієнтів, зокрема ВПО; удосконаленні системи банківського ризик-менеджменту; підвищенні фінансової грамотності через реалізацію відповідних освітніх програм для населення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1 Аналіз стану та динаміки кредитування населення в Україні під час воєнного стану

Кредитування населення — це один з класичних видів банківської діяльності, який відіграє важливу роль в соціально-економічному розвитку будь-якої країни. За аналітичними даними НБУ з початком військової агресії рф проти України у 2014 році обсяги споживчого кредитування зазнали суттєвого скорочення, але у період з 2018 по 2023 роки спостерігалось поступове відновлення цього ринку. Основним фактором стало зростання невеликих незабезпечених споживчих кредитів, в той час як частка довгострокових забезпечених споживчих кредитів у загальному портфелі банків не перевищувала 2% [22].

Воєнний стан — це особливий стан, порядок управління, що запроваджується на всій території держави чи в окремих її місцевостях у разі оголошення війни, збройної агресії або загрози війни, нападу [29]. В Україні він оголошений з 24 лютого 2022 року і продовжується кожні 90 днів.

З метою забезпечення надійності та стабільності функціонування банківської системи 24 лютого 2022 року Правління Національного банку України прийняло постанову «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18, якою визначено основні правила роботи банків в умовах війни. Відповідно до Постанови № 18 банки забезпечують роботу відділень у безперебійному режимі в умовах відсутності загрози життю та здоров'ю населення, але з огляду на певні обмеження, які стосуються і зняття готівки [30]. Її норми будуть детально розглянуті в наступному підрозділі.

Аналіз стану та динаміки кредитування населення в Україні на підставі даних офіційної статистики НБУ та інших джерел проведемо за 2019-9 міс. 2024 роки.

З початком повномасштабної війни кількість банків в Україні змінилась. Динаміку даних показників за 2019–2024 роки наведено на рис.2.1.

З 2014 року НБУ провадить очищення банківської системи від неплатоспроможних банків та банків із непрозорою діяльністю. За даними, що представлені на рис. 2.1 видно, що за 2019–2024 роки кількість діючих банків в Україні поступово зменшувалася. Так, в 2019 здійснювало діяльність 75 банківських установ, а в 2024 – 62. За п'ять років найбільше скорочення чисельності банків припало на 2022-2023 роки - 8 банківських установ, в той час як за період 2019-2021 роки з ринку пішло від 1 до 3 х установ в рік. Скорочення банків з іноземним капіталом у 2022 р. зумовлено санкціями, що були введені НБУ до банків з російським капіталом та націоналізацію у 2023 р. системного АТ «Сенс Банк» (АТ «Альфа Банк»).

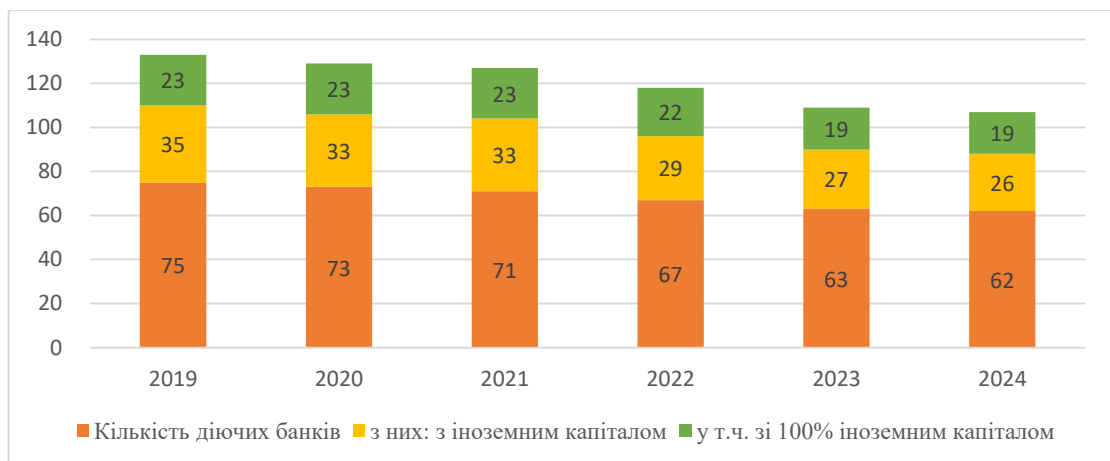

Рисунок 2.1 - Кількість діючих банків в Україні за 2019–2024 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [31]

Проаналізуємо за період 2019-9міс.2024 рр. обсяги та темпи приросту банківського кредитування в цілому резидентів та населення за допомогою статистичних даних Національного банку України. Відповідно до Класифікації інституційних секторів економіки України населення або фізичні особи у статистиці НБУ представлені як домашні господарства.

В цілому обсяги банківських кредитів, що надані резидентам країни за

2019-2023 рр. зросли на 26 006 млн грн, або на 2,7% (Додаток Б). Ще швидшу тенденцію зростання демонструє і кредитування домогосподарств – 23 958 млн грн, або на 11,3%. Проте, динаміка кредитування зазнала істотних коливань, що відображали вплив зовнішніх факторів на економіку країни та фінансовий стан населення, оскільки період аналізу поділяється на два складні етапи: COVID-19 (2020 р) та повномасштабні військові дії на території країни, що продовжуються і дотепер (табл. 2.1).

За період 2019-2023 рр. пік кредитування як економіки в цілому, так і домогосподарств припадає на 2021 рік (рис. 2.2.), що пов'язано з економічним відновленням, активним розвитком дистанційних каналів банківських послуг, доступності кредитів, швидким відновленням рівня доходів, поживленням споживчих настроїв населення після пандемії.

Таблиця 2.1 – Динаміка наданих кредитів банками в Україні в цілому та фізичними особам за 2019–9 міс 2024 р., млн грн, %

Показник	Абсолютне відхилення млн грн (+,-)					Темп приросту/зниження, %				
	2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021	2023/ 2022	9 міс 2024/ 9 міс 2023	2020/ 2019	2021/ 2020	2022/ 2021	2023/ 2022	9 міс 2024/ 9 міс 2023
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Кредити, всього	-23,485	95,663	-36,401	-9,771	129,407	-2,4	10,1	-3,5	-1,0	13,3
Кредити домогоспо- дарствам	-6,041	47,914	-33,280	15,365	55,925	-2,8	23,2	-13,1	6,9	24,4

Джерело: розроблено автором на основі [32]

За період воєнного стану в країні 2022-2023 рр. обсяги кредитування банками зменшуються. Так, кредитування резидентів в цей період зменшується на 46 172 млн грн, або на 4,4%. Обмеження частиною банків кредитних програм, скрутне фінансове становище більшості населення, невпевненість у майбутньому призвели до скорочення кредитування банками домогосподарств на 17 915 млн грн, або на 7,0%.

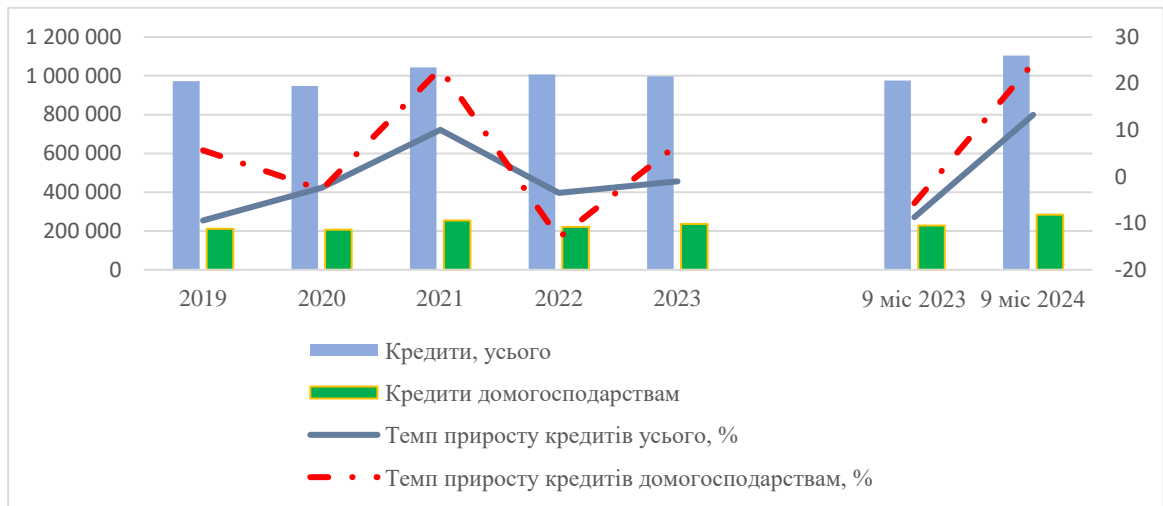

Рисунок 2.2 - Динаміка обсягів та темпів приросту/зниження наданих банківських кредитів в Україні в цілому і фізичними особам за 2019–9 міс. 2024 рр., млн. грн.

Джерело: розроблено автором на основі [32]

В 2022 р. з початком повномасштабного вторгнення росії темпи кредитування банками домогосподарств суттєво знижуються до -13,1%, що майже у 4 рази перевищує зниження темпів банківського кредитування в цілому (- 3,5%). Однак, вже в наступному 2023 р. кредитування населення зростає більш активними темпами (6,9%), ніж кредитування банками економіки в цілому (-1,0%). За 9 місяців 2024 р. (у порівнянні з 9 місяцями 2023 року) обсяги та темпи приросту кредитування банками як економіки, так і домогосподарств перевищують, хоч і незначно, довоєнні.

Дані табл. 2.1, рис. 2.2 демонструють, що кредитування населення банками відновлювалося, коли відбувається поступова адаптація економіки, банківської системи, ринку праці, поведінки населення до шоківих викликів, спричинених нелегкими періодами пандемії та війни.

Питома вага кредитів домогосподарствам в загальному обсязі банківського кредитування складає не менше 21%. Тобто, на кредити населенню припадає не менше однієї п'ятої частини кредитів, наданих банками, в останні роки вона трохи збільшується, а за 9 міс. 2024 р. її частина зростає до однієї четвертої (рис. 2.3). Відповідно, кредитування населення є вагомим напрямом у діяльності вітчизняних банків.

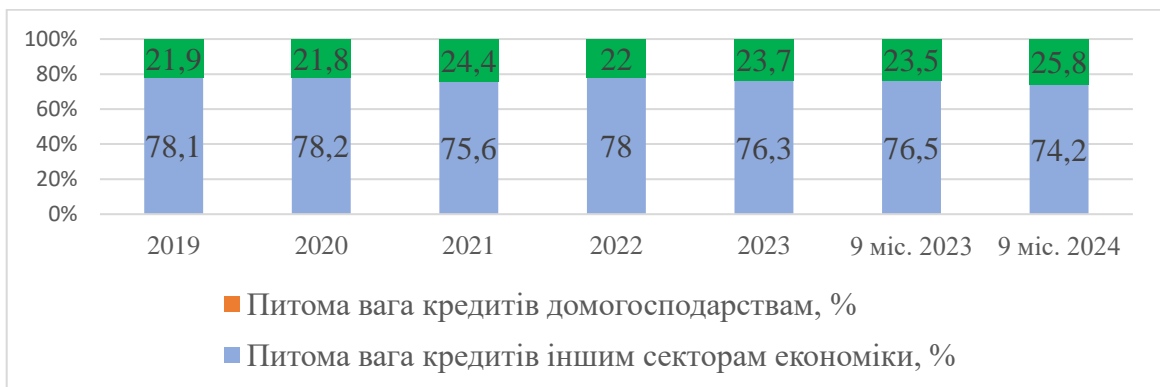

Рисунок 2.3. Структура наданих банківських кредитів в Україні за 2019–2023 рр., 9 міс. 2024 р., %.

Джерело: розроблено автором на основі [33]

В таблиці 2.2 (додаток В) наведена динаміка сум наданих банківських кредитів в Україні в розрізі валют за 2019-2023 роки і 9 місяців 2024 року, а на рис. 2.4 частки наданих кредитів банками України населенню, в гривневому еквіваленті і валюті.

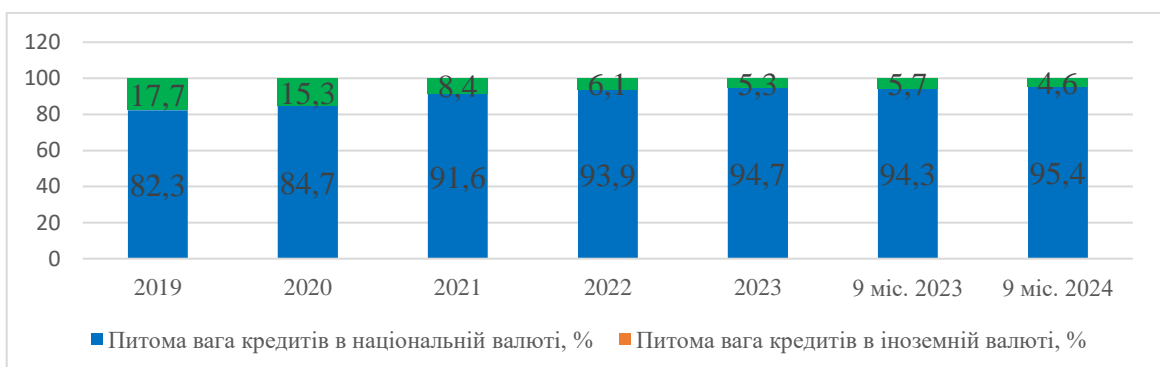

Рисунок 2.4 – Структура наданих кредитів банками України населенню в розрізі валюті за 2019–2023 рр. та 9 міс. 2024 р.,%

Джерело: розроблено автором на основі [35]

В розрізі валют домінуюча питома вага припадає на кредити в національній валюті. На це вплинуло посилення НБУ регулювання надання кредитів фізичним особам у валюті після реалізації валютних ризиків у населення у період світової фінансової кризи 2009 р. Після прийняття Закону України № 3795-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання відносин між кредиторами та споживачами фінансових послуг» у 2011 р. взяти кредит в іноземній валюті на споживчі цілі стало неможливо, але залишаються кредити видані населенню в попередні роки. В результаті, частка кредитів в національній валюті у загальній структурі наданих кредитів населенню щорічно

поступово зростає до 95,4% за 9 місяців 2024 року.

Дані таблиці 2.2 свідчать, що найбільшу питому вагу кредитів в іноземній валюті протягом усього періоду займають долари США. Спостерігається тенденція до зменшення їх питомої ваги з 93,4% у 2019 р. до 90,5% на кінець вересня 2024 р.

Таблиця 2.2 - Динаміка наданих кредитів банками України населенню у розрізі валют за 2019– 9 місяців 2024 р., млн грн., %

Рік	Національна валюта	Іноземна валюта	Зокрема					
			Долар США		Євро		Інші валюти	
			в сумі	у %	в сумі	у %	в сумі	у %
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2019	174 821	37 694	35 205	93,4	1 247	3,3	1 241	3,3
2020	174 432	32 039	29 345	91,6	1 340	4,2	1 352	4,2
2021	232 915	21 470	19 859	92,5	897	4,1	716	3,3
2022	207 608	13 497	12 220	90,5	569	4,2	709	5,3
2023	224 044	12 426	11 250	90,5	570	4,6	607	4,9
9 міс 2023	215 720	13 107	11 884	90,7	536	4,1	688	5,2
9 міс 2024	271 682	13 069	11 826	90,5	620	4,7	623	4,8

Джерело: розроблено автором на основі [35]

Проаналізуємо динаміку кредитів, наданих домашнім господарствам в розрізі цільового спрямування, що є важливою складовою кредитного ринку України (табл.2.3).

Відмітимо, що у період воєнного стану зростає попит населення на кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (24,7%) та іпотечні кредити (28,6%) у порівнянні з мирним періодом 2019-2021 рр. Активні воєнні дії на території країни, постійні обстріли міст та селищ призвели до масштабних руйнувань житлового фонду - на початок 2024 р. біля 10% житлового фонду.

За попередніми оцінками понад чверть серед пошкодженого або зруйнованого житла остаточно знищено, а інші три чверті зазнали часткового пошкодження. Пошкоджено або зруйновано 27 тис багатоквартирних будинків, 222,6 тис. приватних житлових будинків, 39 тис кімнат у гуртожитках - загальна кількість будівель досягає приблизно 250 тис. Після підриву Каховської ГЕС

постраждали біля 36 тис. житлових будинків. Близько 1,4 млн домогосподарств, а це майже 3,4 млн громадян, постраждало через втрату житла або отримало значні пошкодження будинків і квартир [34]. Однак, реальні масштаби руйнувань та кількість потерпілих громадян кожного дня лише збільшуються. Для ремонту чи реконструкції житлових будівель, для будівництва нового житла потрібно здійснювати витрати, в т.ч. і за допомогою кредитів.

Таблиця 2.3 – Динаміка кредитів за цільовим спрямуванням, наданих банками домашнім господарствам України за 2019-9 міс. 2024 рр., млн грн., %

Рік	Усього	Зокрема				Із загальної суми іпотечні кредити	
		Споживчі кредити	зокрема на придбання транспортних засобів	На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості	Інші кредити		
2019	212 515	173 702	14 666	32 611	6 203	26 616	
2020	206 471	170 719	14 860	28 924	6 828	30 389	
2021	254 385	214 134	19 268	28 560	11 691	28 693	
Відхилення 2021/2019	млн грн	41 870	40 432	4 602	- 4 051	5 488	2 077
	темپ приросту/зниження, %	19,7	23,3	31,4	- 12,4	88,5	7,8
2022	221 105	188 656	13 055	21 337	11 112	23 520	
2023	236 470	196 088	11 715	26 523	13 859	30 258	
Відхилення 2023/2021	млн грн	- 17 915	7 432	- 1 340	5 186	2 747	6 738
	темп приросту/зниження, %	- 7,0	3,9	- 10,3	24,3	24,7	28,6
9 міс. 2023	228 827	192 092	11 903	23 474	13 260	26 820	
9 міс. 2024	284 752	232 613	13 663	35 728	16 411	39 818	
Відхилення 9 міс 2024/9 міс	млн грн	55 925	40 521	1 760	12 254	3 151	12 998
	темп приросту, %	24,4	21,1	14,8	52,2	23,8	48,5

Джерело: розроблено автором на основі [35]

За 9 місяців 2024 року попит населення на кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості та іпотечні кредити зростає ще швидшими темпами – 52,2% та 48,5% відповідно.

За цей же період 2024 року темп приросту обсягів споживчих кредитів банків, яке на практиці реалізується через кредитні ліміти за картками, кредитування готівкою та у точках продажів на купівлю товарів (PoS-кредити), досягає 21,1%, що наближається до темпу приросту споживчих кредитів населенню у 23,3% за 2019-2021 рр. Основним таргетом у короткостроковій перспективі мають залишатися короткострокові, помірено ризикові кредити з високою маржинальністю, зокрема поточне споживче кредитування [29].

Темпи приросту кредитів домогосподарств на транспортні засоби у 2022-2023 рр. зазнали зниження у 10,3%. На це вплинуло пріоритетність витрат населення на базові потреби, зростання цін на транспортні засоби, зменшення потреб у особистих автомобілях через тимчасову міграцію частини населення, скорочення пропозицій банків щодо автокредитування, подорожчання таких кредитів. На 01.12. 2024 р. загальний обсяг кредитів досяг 73% від довоєнного рівня на початок 2022 р. (Додаток Д). Вже у 2024 р. зросли до 14,8%, хоча до довоєнних темпів у 31,4% ще далеко.

Проаналізуємо структуру кредитів, наданих домашнім господарствам в розрізі цільового спрямування. За даними рис. 2.5 відмітимо, що за 2019-2023 роки і 9 місяців 2024 року суттєвої зміни в структурі кредитів за цільовим спрямуванням не відбулося.

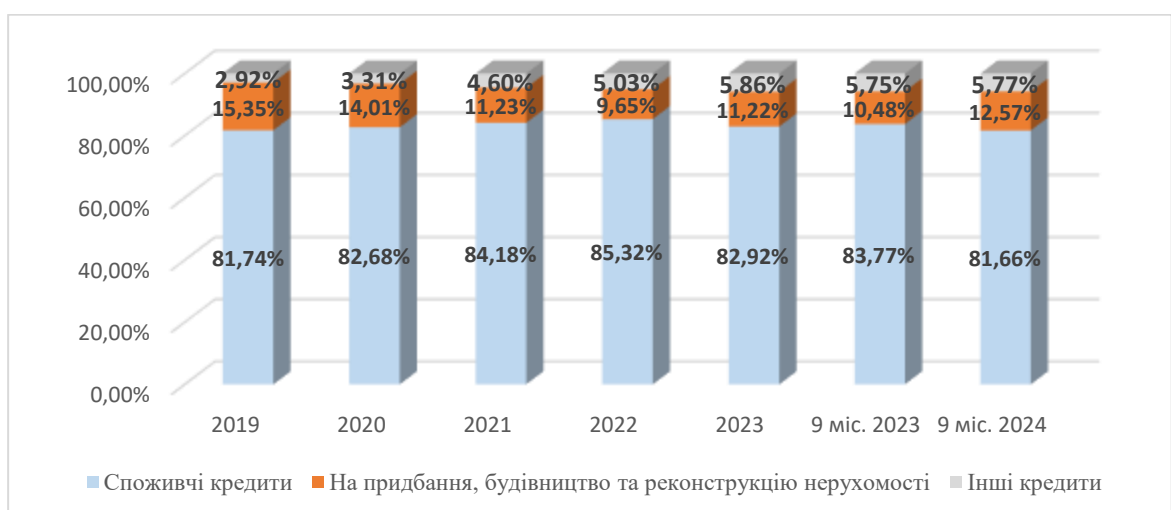

Рисунок 2.5 - Структура за видами кредитів наданих банками України населенню за 2019–2023 рр.

Джерело: розроблено автором на основі [35]

Частка споживчих кредитів наданих банками України в структурі кредитів, виданих домогосподарствам за цей період є домінуючою і знаходиться в діапазоні 81-85%. Зростання питомої ваги споживчих кредитів у 2022 р. до 85,32% зумовлено необхідністю покривати домогосподарствам поточні витрати. Через втрату робочих місць, зниження доходів, запровадження програм підтримки населення використовувало не тільки сформовані в попередні періоди заощадження, але й запозичені кошти для забезпечення нагальних потреб: оплати продуктів, медикаментів, житла, комунальних послуг тощо.

Відмітимо тенденцію зниження питомої ваги кредитів, виданих на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості за 2019-2022 роки з 15,35% до 9,65%. Проте, в 2023 році цей показник збільшується майже на 2%. Ця тенденція зберігається і при порівнянні даних за 9 міс.2024 року з даними аналогічного періоду за 2023 рік. Щодо інших кредитів, то спостерігається послідовна тенденція до збільшення питомої ваги з 2,92% в 2019 році до 5,86% в 2023 році. В періоді порівняння 9 місяців 2024 року з аналогічним періодом за 2023 рік – частка інших кредитів майже не змінюється в загальній структурі, і складає 5,77% в 2024 році (5,75% в 2023 р.). НБУ при складанні звітності до інших кредитів включає кредити, надані фізичним особам-підприємцям на будь-які цілі, крім на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості.

З 2019 по 2022 рік спостерігається поступове зменшення питомої ваги іпотечних кредитів населенню з 15,35% до 9,65%, або на 5,7 п.п. В 2022 році сума наданих кредитів в порівнянні з попереднім роком зменшилась на 18% за рахунок того, що з 24 лютого до кінця травня 2022 року видача іпотечних кредитів в Україні була призупинена у зв'язку з військовою агресією РФ і банки не видавали іпотечні кредити. Відновлення кредитування з червня 2022 року не змогло перекрити від'ємне значення. Але в 2023 році іпотечний ринок почав відновлюватися, як наслідок спостерігається зростання на 28,6% іпотечних кредитів населенню порівняно з 2022 роком, що вплинуло на зростання їх питомої ваги на 1,6 п.п. до 11,22%. За 9 місяців 2024 р. частка іпотечних кредитів ще зросла до 12,57%. Тобто, за п'ять років попит на іпотечне кредитування в

Україні зріс майже на 14%.

Ще одною ознакою кредитування є термін кредитування. В Додатку Ж та таблиці 2.4. наведені динаміка та структура кредитів виданих населенню України за видами і термінами в період 2019-9 місяців 2024 рр.

Дані Додатку показують, що більша частка виданих кредитів припадає на споживче кредитування до 1 року. Але сегменті кредитування більше 5 років їх частка майже дорівнює кредитуванню на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості, так в 2023 році вони складають - 23 868 млн грн і 25 835 млн. грн. В цілому за період 2019-2023 роки спостерігається збільшення обсягів кредитування населення до 1 року на 38 190 млн грн, а по двом іншим видам зменшення: кредитування на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості на 552 млн грн, а по інших кредитах – на 1 786 млн грн.

Позитивні тенденції зберігаються і в 2024 році. Так, за 9 місяців 2024 року порівняно з аналогічним періодом 2023 року в сегменті кредитування до 1 року та від 1 року до 5 років по споживчим кредитам суми виросли на 33 138 млн грн. і 8 642 млн грн. відповідно. В той же час по даному виду кредитування на 1 028 млн грн. зменшились обсяги кредитування в сегменті більше 5 років. По Кредитуванню нерухомості за 9 місяців 2024 року порівняно з аналогічним періодом 2023 року в сегменті кредитування більше 10 років суттєво зросли обсяги кредитування майже на 59% (або на 12 210 млн грн). При цьому по інших сегментах цього кредитування спостерігається не значне зменшення. Це є позитивною тенденцією, оскільки кредитування нерухомості є одним із чинників відбудови економіки після руйнації.

Структура наданих домогосподарствам кредитів за видами та термінами показує, що переважають серед:

- споживчих кредитів - кредити до 1 року;
- кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості – більше 10 років;
- інших кредитів – від 1 року до 5 років;
- іпотечних кредитів – більше 5 років (табл. 2.4)

Річні відсоткові ставки за новими кредитами домашнім господарствам за строками погашення за 2019-9 місяців 2024 рр. наведено в Додатку К.

Таблиця 2.4 - Структура за видами і термінами кредитів наданих банками України населенню за 2019–9 місяців 2024 рр., %

Період	Споживчі кредити			На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості				Інші кредити			Іпотечні кредити		
	до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років	до 1 року	від 1 року до 5 років	від 5 років до 10 років	більше 10 років	до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років	до 1 року	від 1 року до 5 років	більше 5 років
2019	51,3	34,5	14,2	1,9	5,1	20,5	72,5	45,1	51,2	3,7	1,9	8,7	89,4
2020	51,8	34,5	13,7	1,4	4,9	20,3	73,4	29,3	61,9	8,8	1,6	10,2	88,1
2021	53,5	35,8	10,7	0,7	5,1	20,6	73,6	21,9	74,7	3,4	1,6	16,5	81,9
2022	58,3	29	12,7	0,4	4,1	15,9	79,5	9,4	88,6	1,9	1,2	16,4	82,4
2023	65	22,8	12,2	0,3	2,3	10,9	86,5	7,3	91,3	1,4	0,9	13	86,1
9 міс. 2023	63,9	23,2	12,9	0,4	2,8	12,7	84,1	7,5	91,3	1,2	0,9	15	84,1
9 міс. 2024	67,1	22,6	10,3	0,2	1,5	7,8	90,4	8,4	90	1,6	0,6	8,8	90,6

Джерело: розроблено автором на основі [35]

Структура кредитів населення за строками в цілому, представлена на рис. 2.6, демонструє переважання у воєнний період короткострокових кредитів до 1 року. Питома вага кредитів від 1 до 5 років зменшується на 10 п.п. до 23,8% у вересні 2024 р. Це пов'язано з невпевненістю населення в майбутньому через воєнні дії, необхідністю зміни роботи, отриманих доходів.

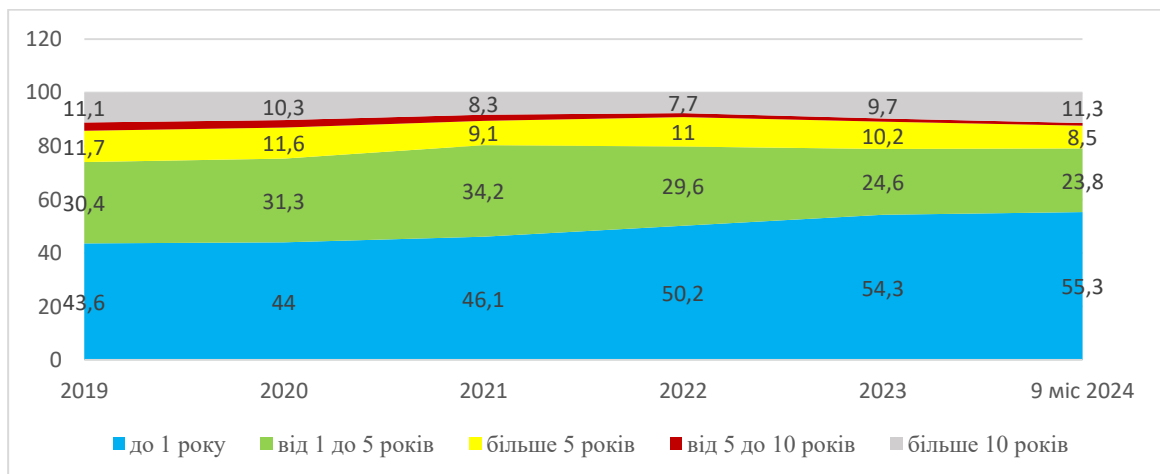

Рисунок 2.6 - Структура кредитів наданих банками України населенню за строками за період 2019–9 місяців 2024 рр., %

Джерело: розроблено автором на основі [35]

Питома вага довгострокових кредитів більше 10 років, навпаки, зростає. Зокрема через наслідки обстрілів необхідно відновлювати житло або змінювати місця проживання тощо.

Лідерами за приростом кредитного портфелю фізичних осіб є Приватбанк, Універсал банк, Ощадбанк, А-Банк та Укгазбанк. ТОП-10 банків-лідерів кредитування домогосподарств за 2019-9 міс. 2024 рр., частка яких є переважаєчою, наведено в Додатку Л.

Для банку важливо не тільки видати кредит, але й те щоб він працював і приносив дохід як банку, так і національній економіці. Тому особливо негативним показником банківського кредитування є частка проблемних (непрацюючих) кредитів (“NPLs“) в структурі кредитного портфелю банків. Непрацюючі кредити входять до числа найбільш системних порушень договірних відносин.

Вони впливають на економіку шляхом нераціонального розподілу кредитів та зниження довіри учасників ринку, що в кінцевому підсумку уповільнює зростання економіки країни [36].

В Україні досить великий ринок NPL, який виник у результаті проведення експансіоністської кредитної політики в той час, коли стандарти оцінювання платоспроможності позичальників були низькими, а права кредиторів недостатньо захищені. Обсяг NPL різко зріс у 2008 році та в 2015-2017 роках внаслідок [36]:

- девальвації національної валюти;
- спаду економіки;
- окупації частини території України;
- виведення неплатоспроможних банків з ринку та націоналізації «Приватбанку»;
- впровадження нового підходу для визначення NPLs, тощо.

За даними НБУ до повномасштабного вторгнення росії в Україну частка NPL в українських банках стало скорочувалася з 2018 року: з 55% до 27% станом на 1 березня 2022 року [37].

На рис. 2.7 та рис. 2.8 наведено динаміку та структуру непрацюючих кредитів в Україні виданих фізичним особам за 2019-2023 роки і 9 місяців 2024 року.

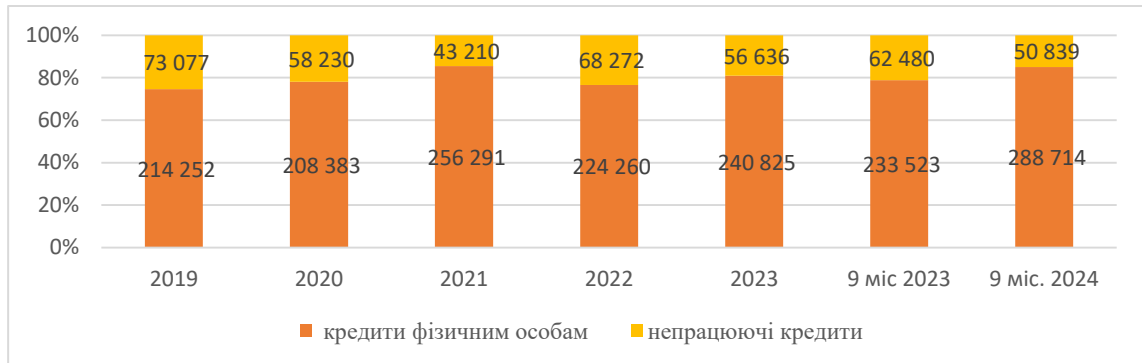

Рисунок 2.7 – Обсяги непрацюючих кредитів банків України виданих фізичним особам за 2019–2023 рр. і 9 міс. 2024 р., млн.грн.

Джерело: розроблено автором на основі [35]

Дані рис.2.6 і рис. 2.7 показують, що в структурі кредитів банків України виданих фізичним особам в 2022 році доля NPL складає 30,4%, що пов'язано з втратою частини, або в повному обсязі джерел доходу населення, що позначилось на здатності вчасно та в повному обсязі погасити свої зобов'язання. Дані 2023 та 9 міс 2024 років свідчать про поступове зниження частки непрацюючих кредитів та наближення до довоєнного показника (близько 20%).

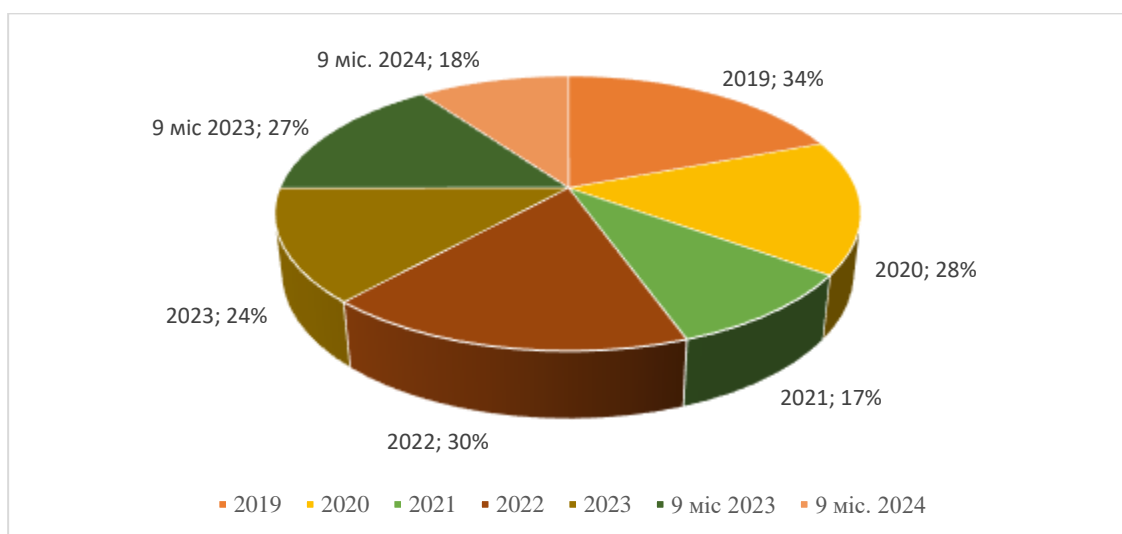

Рисунок 2.8 - Частка непрацюючих кредитів банків України виданих фізичним особам за 2019–2023 рр. і 9 міс 2024 р.

Джерело: розроблено автором на основі [38]

При цьому опитування НБУ про умови банківського кредитування за 2022, 2023 роки прогнозують, що попит домогосподарствами надалі скорочуватимуться. Якість кредитного портфеля клієнтів погіршуватиметься. При цьому респонденти сподіваються на зростання обсягу фондування, більшою мірою з боку населення [39;40]. За 9 місяців 2024 року порівняно з аналогічним періодом 2023 року показник NPL знизився на 9,15 % і складає 17,61%. Це є позитивною тенденцією.

Отже, аналіз стану та динаміки кредитування населення в Україні під час воєнного стану свідчить про деякі ключові тенденції. Обсяги споживчого кредитування в Україні поступово зростають, при цьому і зростає доля NPL. Тому далі проаналізуємо проблеми та ризики банківського кредитування в умовах війни.

2.2 Проблеми та ризики банківського кредитування в умовах війни

Банківська система України переживала різні кризи з моменту свого становлення. Економічні кризи 2004, 2008 років в середині країни. Потім політично-економічна криза 2014 року. Але у 2022 році на території України розпочалися широкомасштабні військові дії, які вплинули на банківську систему.

У банківській сфері спостерігається значно вищий рівень ризикованості в порівнянні з іншими секторами економічної діяльності. Це явище обумовлене специфікою виконуваних операцій. Зокрема, банківська діяльність у більшості країн світу підлягає суворому регулюванню з боку держави та спеціалізованих наглядових органів [41].

Тому, постанова НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» № 18, якою було визначено основні правила роботи банків в умовах війни [42] вводила певні обмеження, які стримали крах банківської системи в період запровадження воєнного стану. Також, в цей період був ухвалений Закон України № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового

кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану"(далі – закон 2120-IX) [43].

Закон 2120-IX змінював низку правил роботи банків та небанківських фінансових установ, зокрема тих, що надають послуги з кредитування. Мета цих змін – насамперед полегшити ситуацію для українців-позичальників на час війни та післявоєнного відновлення економіки.

Закон 2120-IX передбачає, що на час дії воєнного стану та в тридцятиденний строк після дня його припинення або скасування споживач не буде нести відповідальності перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом.

Крім того, у разі допущення такого прострочення споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена договором про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором.

Також заборонялось у разі невиконання зобов'язань за договором про споживчий кредит збільшення процентної ставки за користування кредитом, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачено кредитним договором чи договором про споживчий кредит.

Нові правила не передбачали скасування відсотків за користування кредитними коштами. Кредитні канікули передбачають відтермінування сплати боргу, але не його списання. Водночас це є правом кредитора, а не його обов'язком. У зв'язку з цим НБУ рекомендував звертатися до кредитора для узгодження умов кредитних канікул. Проте, якщо позичальник має достатній запас ресурсів для ведення своєї діяльності та обслуговування кредитів, його закликають продовжувати виконувати свої фінансові зобов'язання [44].

В березні 2022 року банківська система майже не працювала, але в же з квітня 2022 року були розблоковані всі кредитні картки. Тобто, громадяни України мали можливість їх відкрити та користуватися кредитними коштами в повній мірі. В той же час під час воєнного стану великі за обсягом довгострокові

кредити не надавались. Варто також зазначити, що практично від перших днів війни банками були впроваджені "кредитні канікули". Це означало, що фізична особа могла не сплачувати борг по кредитній картці впродовж певного періоду часу (до 01 червня 2022 року) [45].

В підрозділі 2.1 на рис. 2.1 представлена динаміка зміни банківських установ в Україні, яка свідчить про незначне зменшення чисельності банків в Україні, що сприяло покращенню ринка в цілому.

Практика і методологія управління кредитним ризиком є найбільш важливим питанням для діяльності банківських установ в умовах війни. Успішне управління кредитним ризиком є запорукою підтримки належного рівня конкурентоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансової установи. Принципи управління банківськими ризиками займають важливе місце серед рекомендацій Базельського комітету з банківського нагляду та Національного банку України [46].

Ефективне управління кредитними ризиками банківської установи потребує глибокого розуміння структури та якості кредитного портфеля. Для досягнення цієї мети важливо розглядати кредитний портфель як сукупність окремих елементів, показників та взаємозв'язків.

Кредитний портфель складається з різноманітних активів банку у формі позик, векселів, факторингової заборгованості, гарантій і може бути класифікований на основі певних критеріїв. Таким чином, загальний ризик кредитного портфеля банківської установи залежить від рівня ризику окремих його сегментів, що мають свою специфіку, а також від рівня диверсифікації або концентрації цих сегментів у структурі портфеля банку.

Кредитний ризик – це існуючий або можливий ризик для доходів і капіталу, який виникає через невиконання зобов'язань стороною, що взяла на себе обов'язки, пов'язані з виконанням умов будь-якої фінансової угоди з банком або іншим шляхом не дотримується взятих на себе обов'язків [47]. Кредитний ризик є визначальним фактором, який впливає на особливості процесу управління його рівнем у діяльності комерційних банків. Слід наголосити, що ефективно

управління індивідуальним кредитним ризиком становить одну з основних передумов для підтримання належної якості банківського кредитного портфеля. Водночас збалансована та добре структурована кредитна політика може слугувати дієвим інструментом запобігання зростанню загального рівня кредитного ризику фінансової установи. Як відзначалось у підрозділі 2.1 одним з аспектів оцінки кредитних ризиків банку є аналіз обсягу непрацюючих кредитів (NPL), оскільки цей показник вказує на стійкість фінансового стану та ефективність кредитного портфеля банківської установи. Динаміка рівня NPL по кредитах наданим фізичним особам була наведена рис.2.6 і 2.7. Зроблено висновок, що в 2022 році рівень NPL по кредитах наданим населенню складав - 16,86%, а в 2023 році цей показник зріс майже вдвічі і склав – 30,44%. Слід зазначити, що НБУ рахує непрацюючі активи визначені відповідно до правил Постанови НБУ № 351 від 30.06.2016. Непрацюючими визначено активи, за якими відбулася подія дефолту. Дефолт визначається фактом прострочення платежу за активом понад 90 днів, або якщо вчасне погашення боргу позичальником є малоімовірним без стягнення забезпечення [39;40].

На рис. 2.8 та Додатку М наведена динаміка резервування працюючих, частка непрацюючих та міграція гривневих кредитів фізичним особам за 2019-2023 роки за розрахунками НБУ.

Резервування дорівнює відношенню резервів до валових кредитів. Кредитний ризик відповідно до вимог Положення № 351 [48]. Міграція у третю стадію за МСФЗ 9, % відносно обсягу кредитів на першій та другій стадіях.

Якість портфеля покращується, проте банки зберігають виважені оцінки резервів. Якість портфеля надалі поліпшується. Міграція кредитів у третю стадію за МСФЗ 9 знизилася та вже досягла довоєнного рівня. Рівень покриття портфеля пруденційними резервами, що оцінюються за Положенням № 351, відповідає показнику 2021 року – 5%.

Частка непрацюючих кредитів у роздрібному сегменті стрімко знижується завдяки незначному рівню нових дефолтів, нарощенню нового портфеля, списанню та продажу непрацюючих кредитів. Водночас банки зберігають

консерватизм в оцінках якості роздрібного портфеля. Параметри оцінки очікуваних збитків за МСФЗ 9 для непрострочених кредитів лише помірно поліпшилися на початку 2024 року.

Співвідношення фінансових резервів та суми боргу вдвічі вище, ніж до вторгнення і ніж показник покриття пруденційними резервами. Сформовані резерви банки зможуть використати на покриття кредитних ризиків нового “воєнного” портфеля, ризики за яким можуть визріти з часом. Ймовірність неочікуваної реалізації кредитного ризику в умовах війни залишається високою.

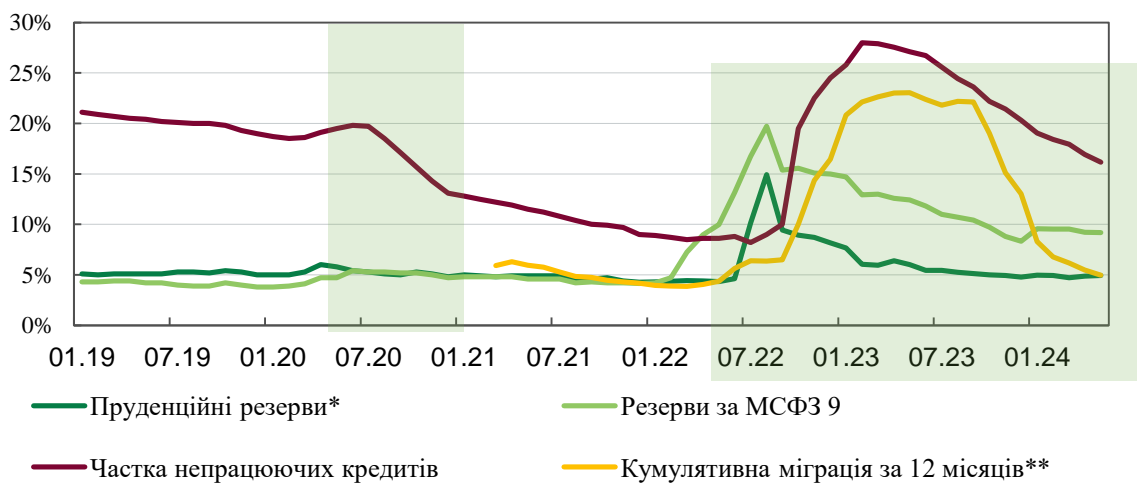

Рисунок 2.9 - Резервування працюючих, частка непрацюючих та міграція кредитів фізичним особам в національній валюті, %

Джерело: [49]

На рис. 2.10 відображено динаміку розподілу оцінок очікуваних збитків для кредитів у національній валюті фізичним особам на першій стадії за МСФЗ 9 станом на 1 січня відповідного року за 2022-2024 роки. Грані прямокутника – перший та третій квартали розподілу. Лінія всередині прямокутника – медіана. Верхні та нижні лінії за прямокутником – максимум та мінімум.

Данні рис.2.10 що по кеш-кредитам найбільший рівень очікуваних збитків в 2022-2024 роках. По картках в 2024 році спостерігається зниження показника відносно 2022-2023 років. По автокредитам і іпотеці – ці показники в 2023-2024 році майже однакові, але значно перевищують рівень 2022 року.

НБУ щоквартально проводить опитування про умови банківського кредитування серед менеджменту банків, відповідальних за управління пасивами

банку. Так, результати опитування банків у III кварталі 2023 року засвідчили подальше відновлення кредитування, попри негативний вплив війни.

У наступні 12 місяців банки очікували на зростання корпоративного і роздрібного портфелів, якість кредитного портфеля не зміниться, а фондування зростатиме переважно внаслідок припливу коштів населення.

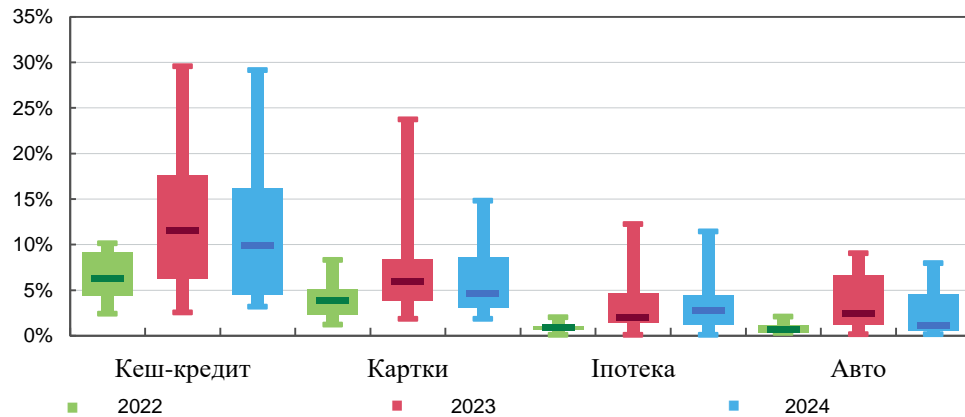

Рисунок 2.10 - Розподіл оцінок очікуваних збитків для гривневих кредитів фізичним особам на першій стадії за МСФЗ 9 станом на 1 січня відповідного року

Джерело: [49]

Попит домогосподарств на позики зріс. Четвертий квартал поспіль зростає попит на іпотеку. Уперше з початку повномасштабного вторгнення банки не посилювали кредитних стандартів для корпорацій, а для домогосподарств – пом'якшували вже третій квартал поспіль. Рівень схвалених заявок на кредити для бізнесу та споживчі позики зріс. На думку банків, найбільшим ризиком III кварталу залишався кредитний. У IV кварталі, крім підвищення кредитного ризику, банківські установи очікували на посилення процентного та валютного ризиків [40].

За результатами опитування банків в 2024 році, вони зберегли оптимізм стосовно збільшення обсягу кредитних портфелів. У III кварталі 2024 року рекордна частка респондентів від початку 2022 року очікувала на зростання кредитів бізнесу, дещо менша – населенню. Водночас фінустанови прогнозували певне погіршення якості кредитного портфеля. Окремі великі банки песимістичніше оцінили якість портфеля домогосподарств порівняно з портфелем бізнесу. У наступні 12 місяців респонденти очікують подальшого

нарощення коштів клієнтів, переважно з боку населення [40].

Банківські ризики представляють собою інтегровану систему, склад якої, як кількісний, так і якісний, постійно змінюється через впровадження нових банківських продуктів, розвиток автоматизації банківських процесів та транснаціоналізацію банківської діяльності. Це створює необхідність у комплексній класифікації ризиків, пов'язаних з банківською діяльністю. Значення якісної класифікації банківських ризиків полягає в її корисності для виявлення внутрішніх резервів, які можуть підвищити ефективність управління ризиками в банківських операціях. Якісна класифікація ризиків повинна базуватися на врахуванні впливу як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, що формують ризики [50].

НБУ постійно проводить моніторинг ключових видів ризик, що представлені в табл.2.5. НБУ оцінює ризики за шкалою від 1 до 10, де 1 - найнижчий рівень ризику, 10 - найвищий рівень ризику.

Зокрема, наведена динаміка ризиків фінансового сектору складена на підставі даних звіту НБУ про фінансову стабільність за період 2 півріччя 2021 - перше півріччя 2024. Цей період охоплює дію воєнного стану в Україні і дає змогу більш повно оцінити зміни в прогнозах НБУ (в звітах наводиться карта ризиків на півріччя).

Макроекономічний ризик значно зріс в 2022 році порівняно з груднем 2021 року з 5 до 8 пунктів. На це вплинуло введення воєнного стану і пов'язані з цим наслідки. В 2023 році він знижувався, проте в 2024 році знову повернувся до рівня 2022 року. Одним з головних чинників є уповільнення відновлення економіки, що пов'язане з руйнуванням в енергетичній галузі, яка відіграє критичну роль у підтримці економічної стабільності. Високе співвідношення дефіциту державного бюджету та зовнішнього боргу до ВВП також викликає занепокоєння, оскільки ці показники залишаються на високому рівні.

Кредитний ризик домогосподарств в 2022 році виріс на 2 пункти порівняно з груднем 2021 року, а в 2023-2024 роках повернувся до рівня грудня 2021 року. Тобто, вважаємо, що він залишається на стабільному рівні, зберігаючи помірний

характер. Частка суттєво прострочених кредитів продовжує знижуватися, що свідчить про поліпшення ситуації у роздрібному кредитуванні. Водночас, банки оптимістично оцінюють якість свого роздрібного портфеля, однак на тлі цього спостерігається певне погіршення економічних очікувань домогосподарств. Ця ситуація підкреслює важливість продовження ретельного моніторингу кредитних ризиків, зокрема в контексті змін в економічних настроях населення.

Таблиця 2.5 – Динаміка ризиків банківського сектора України за 2021-2024 роки

	Грудень 2021	Червень 2022	Грудень 2022	Червень 2023	Грудень 2023	Червень 2024
1	2	3	4	5	6	7
Макроекономічний ризик	5	8	8	6	7	8
Кредитний ризик домогосподарств	4	6	5	4	4	4
Кредитний ризик корпорацій	3	8	8	6	5	5
Ризик капіталу	4	6	6	5	5	6
Ризик прибутковості	3	7	5	3	1	1
Ризик ліквідності	4	4	3	3	2	2
Валютний ризик	4	7	5	4	4	4

Джерело: розроблено автором на основі [31]

Кредитний ризик корпорацій у 2022 році зріс до рівня 8 пунктів, однак надалі спостерігається тенденція до його зниження. Банки також покращили оцінку майбутньої якості корпоративного кредитного портфеля. Фінансове становище компаній залишається задовільним, а їхнє боргове навантаження оцінюється як прийнятне, проте очікування щодо майбутніх змін у діловій активності мають негативну динаміку.

Ризик капіталу зріс, а показники достатності капіталу у банків дещо знизилися через посилення вимог, зокрема внаслідок повного врахування операційного ризику. Водночас запас капіталу в банківському секторі залишається значним завдяки високій прибутковості та діючим обмеженням на його розподіл. У підсумку, рівень ризику капіталу можна оцінити як середній.

Рівень ризику прибутковості залишився стабільним і перебуває на

історично найнижчій позначці. Банківські установи підтримують свою прибутковість завдяки значним чистим процентним доходам, мінімальним обсягам відрахувань до резервів на покриття кредитних збитків, а також високій операційній ефективності. Попри зниження процентних ставок, загальний рівень ризиків для фінансових результатів банків залишається незначним.

Ризик ліквідності залишається стабільним і лишається на низькому рівні, оскільки клієнти продовжують активно поповнювати свої рахунки у банках. Коефіцієнт LCR значно перевищує встановлені нормативи, показуючи трикратний запас. За результатами опитувань, банки оцінюють ризик ліквідності як помірний [50].

З 2022 по теперішній час українська банківська система зіткнулася з численними ризиками, які значно вплинули на основні банківські операції і підвищили ступень ризику, а саме:

- збільшення макроекономічного ризику, що проявляється у значному спаду економіки та бюджетному дефіциті;
- підвищення ризику капіталу - хоча капітал з початку війни залишався стабільним, у разі тривалої війни ризик може зрости;
- зростання кредитного ризику, яке викликане зниженням доходів населення та призупиненням діяльності підприємств;
- збільшення валютного ризику, проте стабільність обмінного курсу та збалансовані валютні позиції наразі допомагають зменшити цей ризик;
- ризик прибутковості вважається високим через збитки за кредитами та необхідність формування резервів для покриття кредитних втрат.

Все вище наведене підводить до неоднозначного висновку щодо ризиків банківської діяльності в умовах воєнного стану. З одного боку, реалізація політики інфляційного таргетування, зокрема через обмеження банківського кредитування та створення умов для накопичення короткострокових депозитів (в 2022 році), сприяла стабілізації банківської системи та зменшенню ризиків у банківській діяльності. Однак, з іншого боку, цей підхід призвів до ігнорування потреб економіки в кредитному забезпеченні, що може негативно вплинути на

довгострокове економічне зростання. Таким чином, хоча короткострокові ризики знизилися, стратегічні виклики залишаються.[50]

Підсумовуючи, незважаючи на ризики та труднощі, що виникли, банківські установи України поступово адаптувалися до нових умов роботи в умовах воєнного стану.

2.3 Вплив воєнного стану на платоспроможність населення

З початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України триває відчутне зниження економічної активності, утрата доходів, значне прискорення темпів зростання споживчих цін. Ці чинники призводять до зниження якості життя не лише вразливих верств, але й значної частини населення України загалом. За даними опитування, яке провели в жовтні 2022 р., 78 % громадян заявили про зменшення доходу від початку повномасштабного вторгнення, і лише 2 % вказали, що їхній дохід збільшився [51].

На рис.2.11 показана оцінка реальних квартальних доходів населення по розрахункам НБУ за 2021-2023 роки. Як бачимо, в 2022 році спостерігалось значне зниження офіційно отриманих доходів фізичними особами на підприємствах. Тільки на початку 2023 року негативна тенденція пішла на спад.

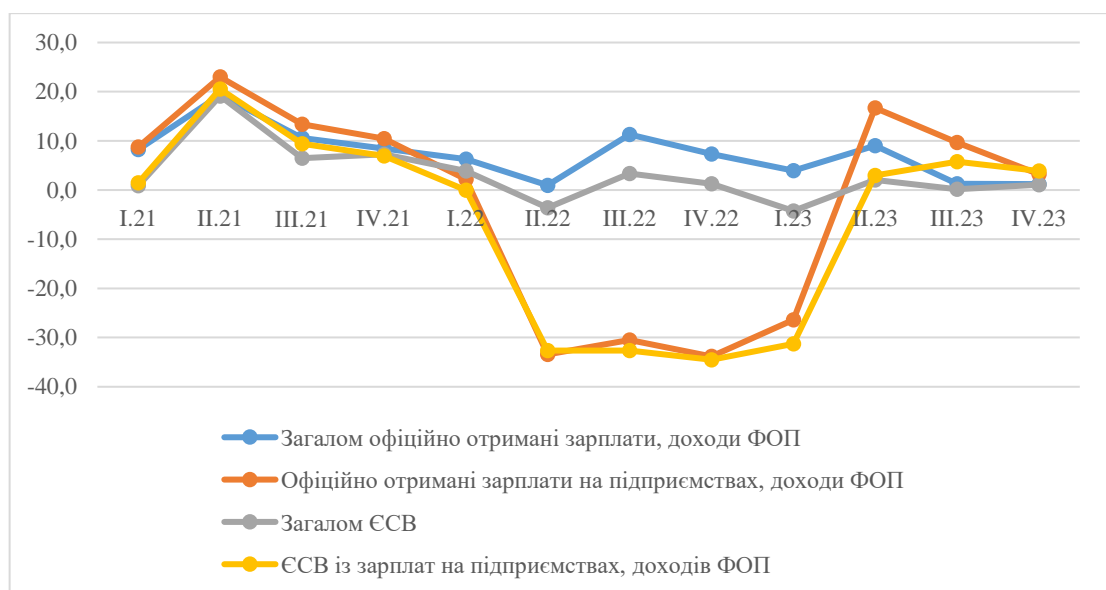

Рисунок 2.11 - Оцінки реальних квартальних доходів населення, зміна р/р

Джерело: [52]

В другому кварталі 2023 року це показник піднявся вище нуля, але має тенденцію до зниження. При цьому показники ЄСВ і податків – не мали значних коливань, як отримані доходи на підприємствах і ФОП.

Водночас бізнес і населення адаптуються до умов війни. Передусім пожвавлюється приватне споживання. Цьому сприяють зростання доходів, зокрема через значні виплати військовослужбовцям, та поліпшення очікувань населення. Поліпшуються й очікування компаній – індекс ділових очікувань у II–IV кварталах 2023 року перевищував 100%, вперше з IV кварталу 2021 року. Це означає, що частка підприємств, які очікують поліпшення ситуації в наступні 12 місяців, перевищувала частку тих, які очікували її погіршення. Пожвавлення споживчого попиту підживлює роздрібне кредитування, а активізація діяльності підприємств забезпечує відновлення попиту на кредити, щонайменше для підтримки оборотного капіталу [53].

На рис.2.12 наведена динаміка нових споживчих кредитів і їх вплив на споживання за 2021-2023 роки.

Рисунок 2.12 - Нові споживчі кредити та їх вплив на споживання за 2021-2023 рр.

Джерело: [58]

Останніми місяцями населення поліпшувало оцінки свого поточного

матеріального становища, про що свідчить опитування Info Sapiens. Зріс також індекс доцільності великих покупок, хоч він і залишився нижче довоєнного рівня. Це, ймовірно, результат зростання доходів населення та вищої зайнятості. Починаючи з II кварталу 2023 року, зростають реальні споживчі витрати. Водночас попит на споживчі позики зростає ще швидше. Про це свідчать як результати опитування банків про умови кредитування, так і стрімке зростання обсягів портфеля, що триває понад рік. Відношення нових споживчих кредитів банків до обсягів споживання населення досягло в IV кварталі 2023 року історичного максимуму, що спостерігався у 2021 році, – 16%. кредитів цей показник не перевищує 1%. Хоча вплив кредитування на споживання все ще не визначальний, його внесок поволі зростає. Очікувано стійкий попит на споживчі позики і надалі зберігатиметься, підживлений передусім зростанням доходів та споживчими настроями.

Сукупне боргове навантаження населення залишається низьким (рис.2.13).

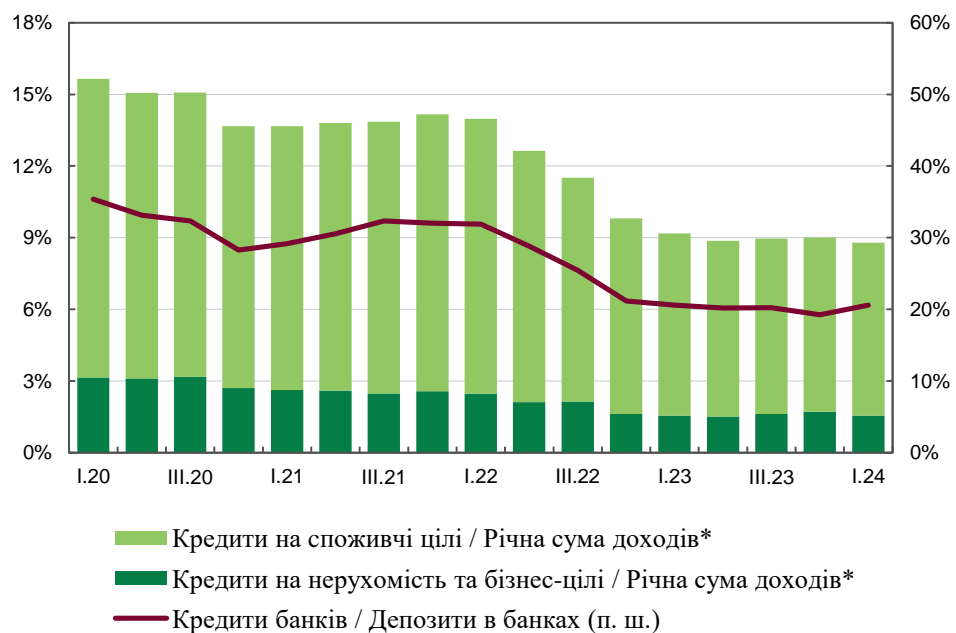

Рисунок 2.13 - Боргове навантаження на домогосподарства за 1 кв 2020 -1 кв 2024 років, %

Джерело: [28]

Стрімке зростання кредитного портфеля відбувається співставно зміні доходів домогосподарств. Тож сукупне боргове навантаження населення залишається низьким. Співвідношення валових кредитів та доходів становить

близько 9%. За опитуванням Info Sapiens, менше чверті домогосподарств має кредити. Банки й надалі оцінюють закредитованість населення як рекордно низьку, що підтверджують результати опитування НБУ про умови банківського кредитування. Боргове навантаження позичальників банків залишається неоднорідним залежно від рівня доходів: загалом вищі показники в населення із нижчими доходами, хоча таким позичальникам банки пропонують менші кредитні ліміти і рівень використання цього кредитного ліміту буде вищим. Дедалі вагомішою є роль у формуванні боргового навантаження державної програми “єОселя”. Все більше фізичних осіб навіть із невисокими доходами можуть дозволити собі придбання житла в кредит через невисокі вимоги до першого внеску та низькі ставки. Із липня запрацює розширений Кредитний реєстр, інформацію про кредити розміром 50 тисяч гривень і більше до якого надаватимуть не лише банки, але й фінансові компанії. Це дасть змогу банкам повніше оцінити закредитованість, ризики клієнта для банку.

В підрозділі 1.3 була розглянута методика аналізу впливу банківського кредитування населення на забезпечення економічного зростання країни (табл. 1.4). При цьому не розраховуються показники: індекс стимулювання роздрібною торгівлі індекс покриття споживчих витрат (на рис.2.12 наведені дані про нові споживчі кредити і їх вплив на споживання; на рис.2.13 - Боргове навантаження на домогосподарства).

Аналізу впливу банківського кредитування населення на забезпечення економічного зростання країни за період 2019-2023 рр. узагальнено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6 - Аналізу впливу банківського кредитування населення на забезпечення економічного зростання країни за період 2019-2023 рр.

Показник/Рік	2019	2020	2021	2022	2023
зокрема кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями)	214,252	208,383	256,291	224,260	240,825
Загальна сума кредитів за рік, млн грн	1,097,595	1,049,579	1,149,567	1,133,563	1,130,774
Обсяг обороту роздрібною торгівлі за період, млн грн	793,479	868,283	1,044,516	971,141	1,248,028

Продовження таблиці 2.6

Залучені депозити, млн грн	1,071,666	1,348,130	1,503,909	1,893,851	2,395,074
Депозити, залучені від населення, млн грн	576,126	730,317	794,152	1,045,731	1,228,546
Частка кредитів, наданих банками населенню протягом року	0.20	0.20	0.22	0.20	0.21
Абсолютне відхилення від попереднього року, пунктів	X	0.27	0.09	0.32	0.17
Відносне відхилення від попереднього року, %	X	154,191	63,835	251,579	182,815
Індекс використання залучених депозитів	0.37	0.29	0.32	0.21	0.20

Джерело: розраховано автором на основі [21]

Аналізуючи дані табл. 2.6 відмітимо, що протягом 2019-2023 рр. індекс використання залучених депозитів не перевищував одиниці. Спостерігається постійне зниження індексу з 0.37 у 2019 році до 0.20 у 2023 році. Що свідчить про те, що з часом банки стали менш ефективно використовувати залучені депозити для кредитування населення. Відбулось зменшення попиту на кредити серед населення та банки стали більш обережними у видачі кредитів через високі ризики та економічну нестабільність.

Кредити, надані банками населенню, забезпечують зростання обсягів купівлі товарів та послуг, здійснюючи стимулюючий вплив банківського кредитування.

За даними НБУ активність на ринку житла доводить ефективність програми пільгового кредитування (рис. 2.14, рис. 2.15).

На це вплинуло те, що з початку вересня 2022 року іпотека розпочала поступово відновлюватися, перш за все завдяки державним програмам кредитування «Доступна іпотека» та «ЄОселя». У вересні– листопаді 2022 року банківські установи видали 252 іпотечні кредити на суму 280 млн грн, а у грудні – 405 кредитів на пів мільярда гривень [59].

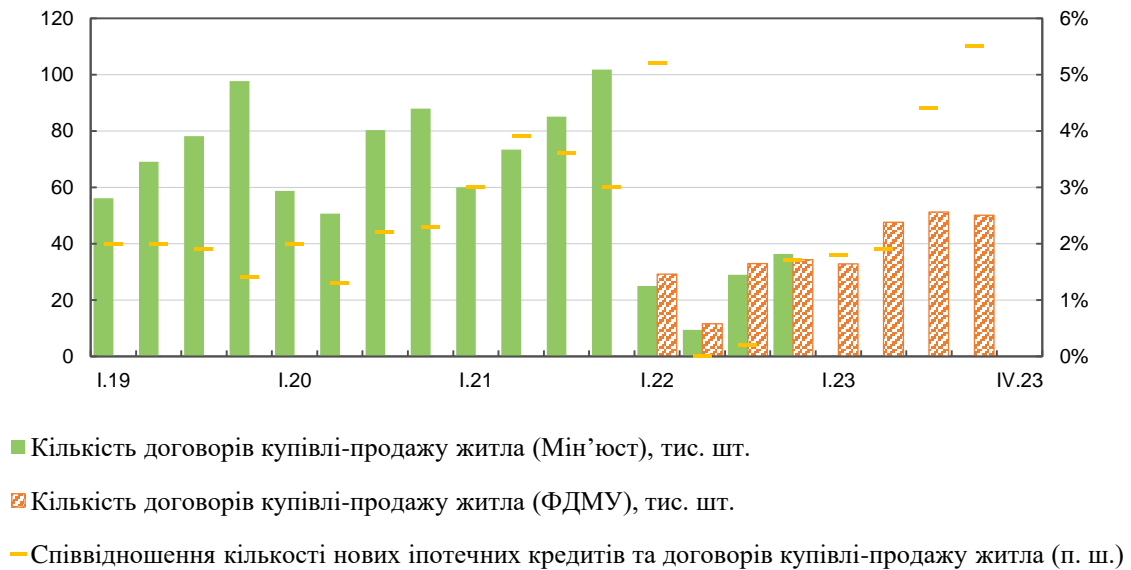

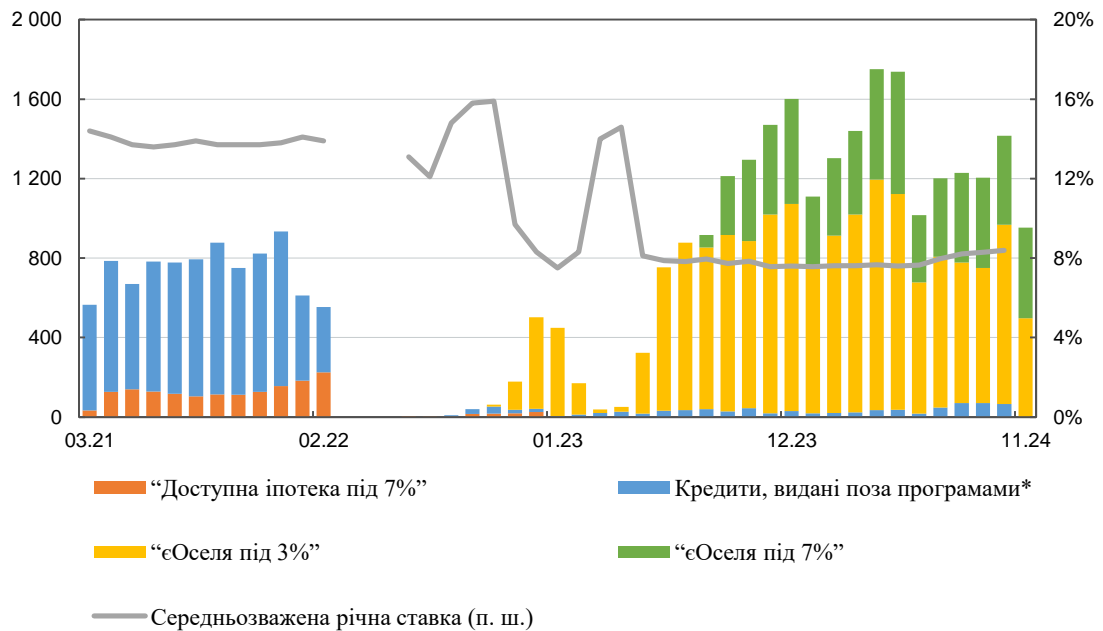
Рисунок 2.14 - Активність на ринку житла за 2019-2023 рр., %

Джерело: [58]

Рисунок 2.14 показано, що в 4 кварталі 2023 року було на третину більше угод купівлі житла, ніж у I кварталі 2023 року. Однак, за останні чотири квартали угод все ще на третину менше порівняно із середньою кількістю протягом трьох років до повномасштабної війни. При цьому відновлення попиту залишається, оскільки є прагнення громадян придбати готове житло для власних потреб, переважно на вторинному ринку. Так, на кінець 2023 року співвідношення кількості нових іпотечних кредитів та договорів купівлі-продажу житла на 5,5%, а початку 2019 року цей показник був на рівні 2%. Тобто, на кінець 2023 року спостерігається збільшення кредитування на придбання житла в порівнянні з його покупкою за власні кошти.

З метою концентрації фінансових ресурсів для впровадження ефективних та дієвих єдиних підходів запровадження фінансово-кредитних механізмів забезпечення громадян України житлом з березня 2021 року уряд запровадив програму «Доступна іпотека під 7%» [60]. А в жовтні 2022 року стартувала нова програма «єОселя» - одна зі складових політики «Зроблено в Україні», яка спрямована на стимулювання попиту на українські продукти і одночасно на створення сприятливих умов для розвитку виробництва.

За даними НБУ іпотечного кредитування поза межами державних програм «єОселі» майже немає. Водночас кредитування за держпрограмою лише поживалося.(рис. 2.15 (Додаток Н)).

* За листопад недоступні дані про іпотеки, видані поза програмою.

Рисунок 2.15 - Динаміка іпотечного кредитування в 2021-2024 рр, млн грн

Джерело: [58]

Зокрема, «Ощадбанк» першим видав кредит за державною програмою «єОселя», а також відновив іпотечне кредитування, включно з придбанням нерухомості в новобудовах. Банк також розпочав кредитування в прифронтових містах, таких як Харків, Запоріжжя та Миколаїв. АТ КБ «ПриватБанк» активно відновив кредитування, зокрема за програмою «єОселя», та видав значну кількість іпотечних кредитів. АБ «Укргазбанк» приєднався до програми «єОселя» та відновив кредитування населення. Банк «Глобус»: став одним із перших учасників програми «єОселя» та відновив іпотечне кредитування.

За період дії програми видано більше 10 тис. кредитів на суму майже 17 млрд грн. Це майже половина виданих за останні п'ять років позик. Темпи кредитування за програмою стійкі, постійно зростають з 3 кварталу 2023 року. За п'ять місяців 2024 року надано майже стільки ж кредитів, як і у другому півріччі 2023 року. Дві третини кредитів у «єОселі», як і раніше, надаються під ставку 3%

окремим категоріям клієнтів: передусім військовослужбовцям та правоохоронцям. Сума іпотеки поза програмою незначна, в порівнянні з минулою програмою пільгового кредитування.

За результатами перших дев'яти місяців 2024 року іпотечне кредитування зберігається майже виключно в межах програми "єОселя", тоді як кредити поза її межами залишаються поодинокими випадками. Згідно з даними НБУ, кількість банків-учасників програми зросла до одинадцяти, але деякі нові учасники поки що не видали жодного кредиту. Понад 90% усіх кредитів припадає на три державні банки. Загалом, за одинадцять місяців 2024 року, обсяги оформлення іпотек перевищили показник за весь попередній рік більш ніж у півтора рази. Однак, у другій половині року щомісячна кількість виданих кредитів у середньому на третину нижча, ніж у березні-квітні, коли спостерігалися рекордні обсяги.

Темпи кредитування уповільнилися через дві основні причини. По-перше, оператор програми – Укрфінжитло – запровадив нові умови кредитування, прагнучи збільшити частку позик на первинному ринку, навіть за рахунок скорочення кількості кредитів для придбання готового житла. В жовтні були змінені ключові параметри програми: обмежений максимальний вік об'єкта нерухомості до трьох років (з винятками для окремих регіонів і внутрішньо переміщених осіб), знижено перший внесок до 10% для молоді, а також підвищені ставки після десятого року кредиту. Одночасно зросла кількість акредитованих забудовників, і тепер іпотеки доступні на квартири у 201 будинку від 91 забудовника.

По-друге, Укрфінжитло знову стикнулося з дефіцитом фінансування. З огляду на низький попит на житло на первинному ринку, активізація цього сегмента залишається малоімовірною. Незважаючи на спроби переформатувати програму, приріст кредитів для житла від забудовників рухається повільними темпами. У той же час присутність "єОселі" продовжує стримувати інтерес клієнтів до альтернативних пропозицій, а банки – від запровадження власних іпотечних продуктів [58].

Кредитний портфель банків зберігає гарну якість, а боргове навантаження боржників є прийнятним. Кращому доступу до кредитів сприяє використання банками інструментів поділу кредитних ризиків, передусім від уряду та МФО.

Банки ще повноцінно не пристосували кредитування до умов воєнної економіки, тож НБУ разом з урядом розробив Стратегію з розвитку кредитування. Вона визначає першочергові кроки для активізації кредитування в умовах війни та розвитку інфраструктури кредитного ринку в перспективі.

Населення все активніше звертається до використання позикових коштів, що відображається у зростаючому співвідношенні між обсягом кредитів та витратами на споживання, яке наближається до історично максимальних значень. Особливо динамічним є розвиток іпотечного кредитування: завдяки впровадженню державної програми "єОселя" іпотечний портфель майже подвоївся протягом року, хоча зростання почалося з низької бази. Умови цієї програми суттєво трансформували структуру іпотечного кредиту порівняно з довоєнним періодом: зменшено розмір власного внеску домогосподарств, а тривалість кредитного терміну збільшена. Для оцінки якості нових кредитних угод знадобиться певний час. Тим часом банки, що спеціалізуються на незабезпеченому кредитуванні, активно шукають нових клієнтів та нарощують середній розмір виданих кредитів [58].

Аналіз банківського кредитування населення за 2019-2023 роки показав, що за при незначній зміні кількості працюючих банків і викликах з якими вони зткнулися, проходять випробування з мінімальними втратами, наприкінці 2023 і початку 2024 року є тенденція до збільшення кредитування населення.

Проблеми та ризики банківського кредитування в умовах війни повністю не вивчені, потребують більш детального дослідження. Але це питання є актуальною потребою, бо необхідно розвивати теоретико-методологічного підґрунтя управління кредитними ризиками в банківському секторі України в умовах повномасштабної війни з урахуванням міжнародного досвіду.

Проведений аналіз показав, що банківське кредитування населення відіграє суттєвий вплив на розвиток економіки в країні. Саме активність на цьому

ринку вважається індикатором стану економічної системи і одним із факторів системного розвитку розширеного виробництва. Кредитування споживчих потреб населення стимулює попит не тільки на нерухомість, але й дозволяє закрити поточні потреби населення. Це призводить до розвитку всіх сфер економіки країни, сприяє прискоренню оборотності коштів, і, як наслідок, сприяє збільшенню податкових надходжень до державного бюджету і фінансування поточних військових і соціальних потреб. В той же час, повномасштабна війна негативно вплинула на оцінку потенційних позичальників, їх фінансовий стан. Як наслідок, це призводить до збільшення ризиків при кредитуванні населення. Аналіз показав, що рівень незабезпечених позик системно зростає, що в поточних умовах свідчить про негативні тенденції розвитку ринку. В той же час, зростають обсяги іпотечного кредитування у 2023 та 2024 роках завдяки державній програмі «Оселя». Отже, стан розвитку ринку іпотечного кредитування в Україні в умовах воєнного стану можна вважати задовільним.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

3.1 Міжнародний досвід банківського кредитування населення

Міжнародний досвід банківського кредитування населення можна розглядати з двох аспектів. Перший стосується практик країн, які переживають військові конфлікти, з акцентом на підтримку економіки через розвиток кредитування. Другий фокусується на сучасних тенденціях у наданні кредитів населенню в провідних державах світу.

Як показує світовий досвід, у повоєнному відновленні країни важливе значення має кредитування економіки та населення.

Найбільшого розвитку споживче кредитування за кордоном набуло у 20-ті роки ХХ ст. у США, Канаді, Англії та Австралії, а з середини 50-х років – у ФРН, Франції, Італії та інших європейських країнах, а трохи пізніше у Японії під впливом посилення розриву між зростаючими можливостями виробництва й обмеженими рамками платоспроможного попиту населення [61].

Так, рівень банківського кредитування в перші десять років після припинення війни суттєво підвищувався в Німеччині (1945), Франції (1945), Італії (1945), Австрії (1945), Фінляндії (1945), США (1945), Великобританії (1945), Ізраїлі (1967), Хорватії (1995), Боснії і Герцеговині (1995), Іраку (2003), Грузії (2008). У цих країнах середній приріст рівня банківського кредитування становив 15 в. п. ВВП за десять років. Тобто в середньому по +1,5 в. п. ВВП на кожен рік відновлення. Найвищий приріст був у Німеччині (+27 в. п. ВВП), Грузії (+27 в. п.), Хорватії (+24 в. п.), Боснії і Герцеговині (+20 в. п.), Італії (+16 в. п.) [62].

Не у всіх країнах спостерігався післявоєнний ріст рівня кредитування економіки: у Великобританії (1945) та Японії (1945) рівень кредитування за

десять післявоєнних років майже не змінився, у Нідерландах (1945) скоротився на 5 в. п. ВВП, в Україні (2015) – на 30 в. п. ВВП.

У Великобританії та Нідерландах на початку відновлення державні програми відігравали основну роль у підтримці бізнесу в післявоєнній відбудові економіки. У післявоєнній Японії рівень кредитування в перші десять років тримався на рівні 40% ВВП, що для того періоду було доволі високим рівнем. Це стосувалось не тільки населення, а й бізнесу.

У періоди післявоєнного відновлення в різних країнах банківське кредитування розвивалось завдяки низьким відсотковим ставкам, які зберігалися на рівні значно нижчої інфляції, а також запровадження різноманітних державних програм для підтримки кредитування та іпотеки, в тому числі з участю фондів іноземної допомоги країн-партнерів, країн-переможців та міжнародних організацій.

Середня реальна ставка в країнах, де її рівень був негативним, становила - 27%. Навіть в Іраку, де після перемоги США післявоєнна перебудова банківської системи здійснювалася відповідно до міжнародних стандартів, реальна ставка була від'ємною: -11% за 2004-2008 роки. Є кілька країн, де в перші п'ять років після війни спостерігалася додатна реальна процентна ставка центрального банку. Це Хорватія (1995), Грузія (2008), Ізраїль (1967) та Україна (2015). Однак у всіх зазначених випадках реальна ключова ставка не перевищувала темпи приросту реального ВВП [62].

Тобто, створення сприятливих умов для залучення кредитних ресурсів в економіку, стимулює приріст виробництва, який покриває витрати на залучення позикових коштів.

В той же час на ефективне післявоєнне відновлення впливають не тільки інфляційна облікова ставка та інфляційні ризики. Велике значення мають також структурні чинники: рівень воєнних руйнувань виробничого та житлового секторів, виплата репарацій, розвиненість фінансових ринків і банківської системи країни, рівень фінансової грамотності населення, наявність зовнішньої допомоги.

Все це впливає на здатність економіки країни адаптуватися, залучати кредити та підвищувати продуктивність. Наприклад, післявоєнні Нідерланди та Франція мали приблизно однакову номінальну вартість позичкового капіталу (2,5% та 2,4% відповідно), але різні темпи інфляції (6,4% та 41,8% відповідно) та різні темпи кредитної експансії (-4,8% та +10,2% відповідно). У Франції ступінь руйнування був більшим, ніж у Нідерландах, тому потреба в кредитах була меншою.

Іншими словами, існують приклади успішної післявоєнної відбудови, коли реальні процентні ставки були нижчими, ніж зростання реального ВВП. Збалансована державна політика дає хороші результати. Роль держави у підтримці банківського кредитування домогосподарств більш детально розглядається в наступному розділі.

У багатьох країнах Західної Європи та в США після Другої світової війни широкого розповсюдження набув диспозиційний кредит, який являв собою своєрідну різновидність контокорентного кредиту для населення. Диспозиційний кредит надається фізичній особі без чітко визначених термінів погашення і без прив'язки до конкретної мети використання. Його зазвичай застосовують для покриття дрібних фінансових потреб населення. Позичальниками можуть виступати лише фізичні особи, які мають відкриті поточні рахунки й отримують регулярний дохід, що зараховується на ці рахунки. Розмір кредиту визначається відповідно до умов обраного банку, але завжди базується на сумах регулярного доходу клієнта. Максимальна сума такого кредиту, як правило, не перевищує двох місячних окладів власника рахунку. Процентна ставка за диспозиційним кредитом зазвичай на один пункт вища за ставку контокорентного кредиту. Така висока ставка пов'язана з тим, що кредит надається практично без додаткового забезпечення і потребує більших витрат на покриття ризиків зі сторони банку. Головним чинником для його видачі виступає платоспроможність клієнта, підтверджена операціями по поточному (картковому) рахунку. Це дозволяє надавати кредит без спеціального забезпечення, хоча банк періодично проводить перевірку фінансового стану позичальника [63].

У Європейському Союзі до 80% усіх позик підтримується нерухомістю, що демонструє зростання економіки. Тривалість умов позик розширюється, а на кредитні інтереси впливають макроекономічні фактори. Так, у Німеччині для одержання кредиту на житло позичальнику необхідно лише подати в банк копії документів, що підтверджують право власника на майно, яке й забезпечує кредит. Розмір кредиту залежить від вартості об'єкта, його забезпечення, тобто від вартості майна заставодавця. Банк проведе оцінку нерухомості, щоб визначити її вартість та ліквідність. Такі кредити зазвичай надаються іпотечними банками або звичайними ощадними банками на тривалий термін - до 30 років. Відсоткові ставки переглядаються кожні п'ять років. Країна також пропонує можливість отримати пільгові кредити для сімей з обмеженими доходами.

З іншого боку, у Франції пільгові кредити відомі як «пільгові кредити на придбання житла» і використовуються для фінансування придбання житла домогосподарствами з низьким рівнем доходу. Такі кредити видаються під фіксовану або плаваючу відсоткову ставку строком на 20 років. В Італії пільгові кредити видаються інститутами земельного кредиту терміном не більш як на 25 років. За рахунок цих кредитів в країні майже 100% з них їде на придбання житла. Процентні ставки за такими кредитами знижуються залежно від коштів, якими володіє позичальник. В Іспанії кваліфіковані житлові кредити здобули значну популярність. Вони надаються державними (офіційними) кредитними установами та приватними банками на більш вигідних умовах, ніж на ринку, як за процентними ставками, так і за термінами погашення. Для заохочення видачі цих кредитів різними фінансовими установами, державні органи звільняють їх від вимоги мати обов'язкові резерви для таких операцій.

Вивчаючи міжнародний досвід іпотечного кредитування в житловій сфері, можна зробити висновок, що в Україні можна впровадити моделі іпотечного кредитування, які об'єднують найкращі елементи класичної американської іпотеки, німецької системи заощаджень та сучасних технологічних досягнень.

При цьому важливо враховувати, що для успішної реалізації класичних моделей іпотечного кредитування необхідні такі умови: стабільність економіки, надійність і ефективність фінансово-кредитної системи, наявність розвиненого ринку цінних паперів, висока платоспроможність населення, рівень фінансової грамотності, а також активна участь держави як гаранта стабільності всієї системи відносин під час іпотечних операцій. В період воєнного стану роль держави як гаранта стає ще більш значущою.

Одним із ключових ризиків під час кредитування населення є можливість неповернення позики. У період воєнного стану цей ризик значно зростає порівняно з мирним часом. Банки впроваджують різні методи управління кредитними ризиками, одним із яких є страхування. Ще в 1960-х роках банк Barclays започаткував концепцію Bancassurance — співпраці між банками й страховими компаніями. Цей напрямок почав активно розвиватися в європейських країнах і набуває все більшого значення. Яскравими прикладами успішних проєктів bancassurance сьогодні є Франція, Велика Британія, Іспанія, Португалія, Італія, Бельгія, Швейцарія, США, Японія та країни Латинської Америки. [64]. Зазначимо що в Україні також розвивається цей напрям, проте він не набув значного поширення. Негативний досвід, пов'язаний зі страхуванням, а також низький рівень фінансової грамотності населення можуть впливати на ситуацію.

Практика використання bancassurance у процесі кредитування населення має численні переваги як для банків і страхових компаній, так і для їхніх клієнтів. Позичальник отримує можливість скористатися комплексним обслуговуванням у банку, яке включає як кредит, так і страхові послуги, що дозволяє зекономити час і уникнути необхідності окремого звернення до страхової компанії. Банки, у свою чергу, співпрацюють із надійними страховими компаніями, яким довіряють, що вигідно як для клієнтів, так і для самого банку. Позичальники позбавляються потреби самостійно аналізувати ринок страхових послуг, а банки мінімізують ризик несплати страхових відшкодувань. Тому найбільше переваг від співробітництва зі страховими компаніями під час кредитування населення має

банк При цьому у позичальника не має вільного вибору страхових компаній, що може призводити до зловживань зі сторони страхових і банківських установ: нав'язування певних умов які впливають як на вартість ставового полісу, так і на виплати під час настання страхових випадків у позичальника.

Одним із видів забезпечення кредиту може бути державна гарантія. Наразі в Україні діє державна програма «єОселя», яка спрямована на забезпечення доступним житлом певних категорій громадян України. Спочатку програма була обмежена чотирма категоріями громадян (військовослужбовці, працівники освіти та медичні працівники), але з серпня 2023 року іпотечні кредити «єОселя» стали доступними й для інших громадян України, які не мають власного житла та відповідають певним критеріям. Узагальнимо інформацію за різними аспекти міжнародного досвіду в сфері кредитування населення через призму використання його в сучасних умовах в Україні (табл.3.1).

Таблиця 3.1 – Аспекти міжнародного досвіду в сфері кредитування населення через призму використання його в сучасних умовах в Україні

Показник	Країни	Україна
1	2	3
Різновиди кредитів:	Найбільш поширені у розвинених країнах. Вони використовуються для фінансування покупок, таких як побутова техніка, транспортні засоби або відпочинок.	Широко використовуються в Україні, особливо на придбання побутової техніки
споживчі кредити	країни з розвиненим ринком нерухомості, як-от США, Німеччина, Канада.	
іпотечні кредити		
- освітні кредити	активно використовуються в країнах, де вартість вищої освіти є високою, наприклад, у США, Великобританії	Відсутні спеціалізовані програми. Є перспективи розвитку у зв'язку з реформою оплати освіти за рахунок бюджетних коштів.

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
Технологічні інновації: цифрові платформи; штучний інтелект	Китаї платформи на базі WeChat та Alipay	Використовується в Україні, різними банківськими і небанківськими установами. Є великі ризики шахрайства, особливо в умовах воєнного стану
	у США компанії використовують FICO Score; в Індії - Aadhaar Verified, спостереження за безпекою на основі розпізнавання облич; Скандинавські країни -	Доцільно використання, оскільки дає змогу аналізувати обличчя потенційного клієнта в соціальних мережах, зробити висновок відносно потенційного шахрайства, після видачі кредиту відслідковувати у разі непогашення і приймати відповідні заходи.
Державне регулювання	Центральні банки та регулятори встановлюють правила щодо прозорості умов кредитування, обмежень на відсоткові ставки та захисту прав споживачів.	НБУ проводить не тільки грошово-кредитну політику держави, а її моніторинг і своєчасне реагування на спробах банківських установ порушити права споживачів або нав'язати не конкурентні умови.
Проблем виклики та	Перекредитування: у США та інших країнах існує проблема надмірного боргового навантаження	В Україні більшість домогосподарств навпаки бояться кредитів, боргове навантаження збільшується в кризові часи
	Недостатня фінансова грамотність: переважно в країнах що розвиваються	В Україні після 2014 року активно розвиваються програми по підвищенню фінансової грамотності різних верств населення. Особливо актуально в умовах воєнного стану, щоб в стресовому стані не потрапити в кредитну пастку.

Джерело: узагальнено автором на підставі [63;64]

Отже, показано що кожна країна має свої найбільш поширені види кредитів:

- споживчі кредити: найбільш поширені у розвинених країнах. Вони використовуються для фінансування покупок, таких як побутова техніка, транспортні засоби або відпочинок.

- іпотечні кредити: у країнах з розвиненим ринком нерухомості, як-от США, Німеччина, Канада, ці кредити є основним джерелом фінансування житла.
- освітні кредити: активно використовуються в країнах, де вартість вищої освіти є високою, наприклад, у США, Великобританії.

У США розвинута федеральна програма Grad Plus, умови якої дозволяють оплачувати не тільки навчання, а ще й проживання [65]. Окрім цього є приватні позики в яких бізнес-школи, університети надають у взаємодії з різними фінансовими установами. При цьому інколи навчальні заклади виступають поручителями своїх студентів. Зазвичай позики видають на термін від 5 до 30 років, в залежності від умов кредиту та кількості позичених грошей. Після закінчення навчання студенти мають піврічну перерву, після якої починаються щомісячні платежі.

В той же час в Україні майже не розвинуте кредитування освіти. Якщо і є то, оформлено як споживчий кредит без застави з високими відсотками і стислим терміном погашення. В умовах воєнного стану видача кредитів навчання може бути орієнтована на ЗВО як в Україні, так і закордоном. При розробці програми слід опиратись на обрану спеціальність, ЗВО, середню заробітну плату на ринку і перспективи попиту на спеціальність в майбутньому.

В сучасному світі всі країни розвивають інновації не тільки в виробничий, а й у фінансових сферах, зокрема:

- Цифрові платформи: мобільний банкінг і фінтех-компанії значно спрощують процес отримання кредиту, наприклад, у Китаї платформи на базі WeChat та Alipay;
- Big Data і штучний інтелект: використовуються для оцінки кредитоспроможності позичальників (наприклад, у США компанії використовують FICO Score);
- Скандинавські країни: використовують інтегровані цифрові системи для оцінки кредитного ризику, які забезпечують низький рівень дефолтів.
- Індія: впровадження системи Aadhaar дозволило мільйонам громадян отримати доступ до банківських послуг і кредитування.

- **Онлайн-кредитування:** У світі сьогодні діють декілька моделей регулювання діяльності P2Pкредитування, а саме ізраїльська, італійська, англійська, індійська, бразильська, дворівнева американська, мексиканська, південноафриканська. Англійська модель регулювання діяльності P2Pкредитування встановлює чіткі рамки для онлайн-платформ, а також надає нормативні акти для регулювання діяльності. Ізраїльська та італійська моделі взагалі забороняють діяльність пірингового кредитування в країнах. Індійська та бразильська моделі не мають виділення поняття P2P у законодавстві та не регулюються законодавчими актами, тобто присутній повністю вільний ринок. Лише законодавство стає на захист прав інвесторів, маючи декілька законодавчих актів. Дворівнева американська модель P2Pкредитування має достатній контроль як з боку кожного штату, так і комісією цінних паперів і бірж США. З усіх моделей виділяються мексиканська та південноафриканська, тому що онлайн-платформи P2Pкредитування мають банківську ліцензію, як наслідок, заселяються банківським законодавством.

У багатьох країнах центральні банки та регулятори встановлюють правила щодо прозорості умов кредитування, обмежень на відсоткові ставки та захисту прав споживачів. Прикладом є країни ЄС директива про споживчі кредити зобов'язує банки забезпечувати повну прозорість умов договорів. В Україні НБУ також проводить законодавчі зміни відносно прозорості договорів, інформування клієнтів відносно умов кредитування, роботи колекторів, тощо.

При кредитування населення кожна країна стикається з різними проблемами та викликами:

- **Перекредитування:** у США та інших країнах існує проблема надмірного боргового навантаження на бюджет окремих домогосподарств.

- **Недостатня фінансова грамотність:** у країнах, що розвиваються, позичальники можуть не розуміти повної вартості кредитів; як правильно їх використовувати, щоб не потрапити в боргову яму. Або ефект недовіри в цілому до кредитів.

- Ризики невиконання: економічні кризи, як-от криза 2008, 2020 років, показали слабкі місця системи кредитування. В той же час, після COVIDних років активніше стало розвиватись онлайн кредитування.

Цей досвід може бути корисним для адаптації стратегій у країнах з різним рівнем економічного розвитку, враховуючи національні особливості та потреби ринку. Так, в Україні досить високий рівень тіньової економіки, тому розвиток технологій штучного інтелекту для оцінки кредитоспроможності позичальника є перспективним. Банківським установам при іпотечному кредитуванні потрібні довідки про доходи, щоб прорахувати платоспроможність позичальника, але не всі мають офіційний дохід який дає змогу оформити кредит навіть на пільгових умовах. Тому при оцінці платоспроможності за допомогою сучасних інноваційних програм можна більш ширше оцінити фактичний стан позичальника, враховуючи його витрати, а не тільки доходи. Як результат, збільшення позитивних рішень про видачу кредитних коштів.

3.2 Роль держави у підтримці банківського кредитування населення під час воєнного стану

Під час воєнного стану роль держави у підтримці банківського кредитування населення стає критично важливою. Основними цілями такої підтримки є збереження доступу до фінансових ресурсів для населення, підтримка економічної стабільності та забезпечення соціального захисту.

Протягом дії воєнного стану Національний банк України, відповідно до своїх основних цілей, а саме сприяння фінансовій стабільності сприяння і додержанню стійких темпів економічного зростання України, продовжує реалізацію комплексу заходів, спрямованих на підтримання фінансової стійкості держави та регулювання фінансового сектора реалізуючи складову фінансову політику держави, а саме грошово-кредитну політику.

Фінансова політика держави є сукупністю заходів, що здійснює держава для управління своїми фінансами з метою забезпечення економічного зростання,

стабільності та соціального добробуту. Основними складовими фінансової політики є бюджетна, податкова, грошово-кредитна політика та політика у сфері державного боргу. В табл. 3.2. узагальнено складові фінансової політики держави та їх характеристика.

Таблиця 3.2 - Складові фінансової політики держави та їх характеристика

Складові фінансової політики	Характеристика
Бюджетна політика	Визначення доходів і видатків державного бюджету. Забезпечення балансу між доходами та витратами. Використання державних видатків для стимулювання економіки
Податкова політика	Встановлення системи податків, зборів і платежів. Забезпечення стабільного податкового доходу для бюджету. Стимулювання економічного розвитку через зменшення податкового тиску або створення податкових пільг
Грошово-кредитна політика	Регулювання обсягу грошей в обігу та доступності кредитів. Забезпечення стабільності національної валюти та рівня інфляції
Політика у сфері державного боргу	Регулювання обсягу та структури державного боргу. Забезпечення платоспроможності держави
Соціальна фінансова політика	Забезпечення соціального захисту населення через фінансову підтримку. Скорочення нерівності у доходах.

Джерело: узагальнено автором на підставі [66]

Відповідальними інституціями фінансової політики держави є: Парламент, Уряд, Міністерство фінансів України, Національний банк України, контролюючі органи, міжнародні фінансові організації (табл. 3.3).

Таблиця 3.3 - Відповідальні інституції фінансової політики держави та їх характеристика

Відповідальні інституції фінансової політики	Характеристика
Парламент	Затверджує державний бюджет та податкову політику. Контролює виконання фінансових законів
Уряд	Розробляє та реалізує фінансову політику. Відповідає за виконання державного бюджету
Міністерство фінансів України	Головний орган у сфері управління державними фінансами. Координує бюджетну політику, адмініструє державний борг.
Національний банк України (НБУ)	Реалізує грошово-кредитну політику. Контролює стабільність валюти та фінансової системи
Контролюючі органи	Державна податкова служба: забезпечує збір податків. Рахункова палата: здійснює контроль за ефективністю використання бюджетних коштів.
Міжнародні фінансові організації	Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк: надають рекомендації та фінансову підтримку

Джерело: узагальнено автором на підставі [66]

Таким чином, фінансова політика є ключовим інструментом державного управління. Її ефективність залежить від узгодженої роботи відповідальних інституцій, які спрямовують фінансові ресурси на розвиток економіки та соціальний захист населення.

Збалансована монетарна політика НБУ має критично важливе значення для успішного відновлення та підтримки економіки в умовах воєнного стану. Надмірно жорсткі монетарні умови можуть призвести до уповільнення економічного зростання, тоді як занадто м'яка політика може викликати гіперінфляцію.

Кредитування населення є одним із ключових механізмів, що здатний забезпечити сталий економічний розвиток країни, її фінансову стабільність та зміцнити потенціал України як на шляху до Перемоги, так і під час повоєнного відновлення.

В Рада з фінансової стабільності при Національному банку України розробила стратегію з розвитку кредитування [67].

З метою відновлення розвитку кредитування Рада з фінансової стабільності розробила цілісний підхід, що охоплює ключові засади розвитку кредитного ринку України та передбачає відповідні заходи для їх впровадження. У цьому процесі враховується необхідність забезпечення послідовності та адаптивності як банківської системи, так і небанківських фінансових установ, що сприятиме зміцненню стабільності та сталому економічному зростанню країни. Основною стратегічною метою є відновлення стійкого функціонування кредитного ринку. Розширення доступу до кредитних ресурсів стане чинником стимулювання підприємницької активності, залучення інвестицій, створення нових робочих місць, а також сприятиме поверненню громадян України, які тимчасово перебувають за кордоном.

Попит на кредитні ресурси залишається нижчим у порівнянні з довоєнним рівнем. В умовах руйнування енергетичної інфраструктури існує загроза подальшого зниження цього показника. У цьому контексті стратегія спрямована на забезпечення фінансовими ресурсами процесу відновлення енергетичної

інфраструктури та стимулювання позитивних тенденцій на ринку кредитування. Основний акцент робиться на активізацію попиту, орієнтованого на зміцнення обороноздатності країни[67].

Успішна реалізації цієї Стратегії передбачає ряд додаткових кроків, без виконання яких повна реалізація неможлива (рис.3.1), а саме зі сторони Національного банку України: подальша підтримка макрофінансової стабільності; збалансування регуляторних вимог для забезпечення фінансової стабільності та розвитку кредитування з урахуванням європейських стандартів; подальше впровадження вимог до капіталу банків з урахуванням поточного стану сектору та необхідності збереження потенціалу для кредитування; адаптація механізмів оцінки кредитних ризиків (зокрема за проєктним фінансуванням).

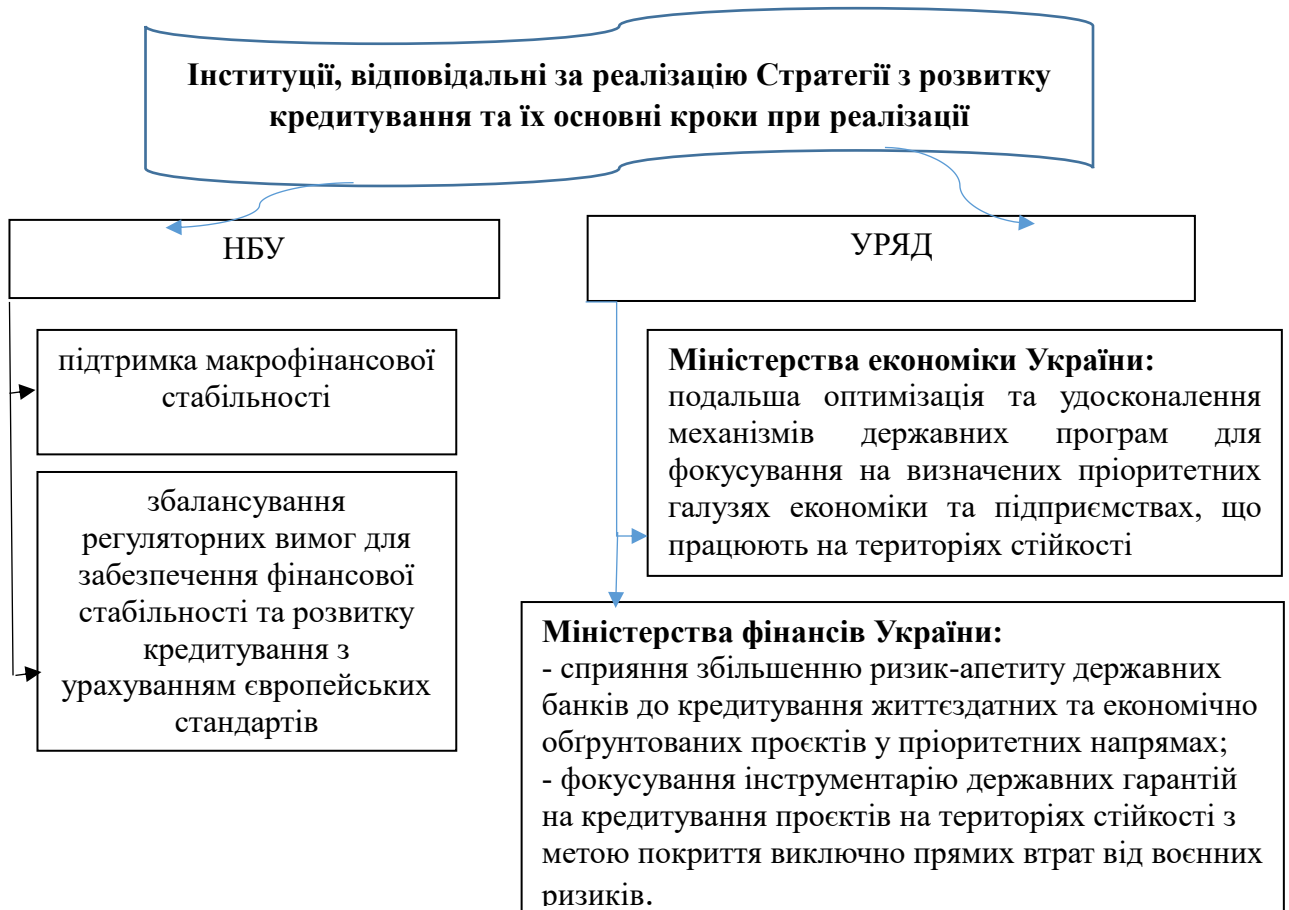

Рисунок 3.1 - Інституції, відповідальні за реалізацію Стратегії з розвитку кредитування та їх основні кроки при реалізації.

Джерело: розроблено автором на основі [66]

НБУ також працює над удосконаленням національної інституційної політики. Зокрема, він пропонує внести зміни до Закону України «Про

організацію формування та розповсюдження кредитних історій» та інших законодавчих актів щодо державного регулювання та діяльності бюро кредитних історій (далі - БКІ). Іншим важливим аспектом запропонованих змін є вдосконалення регулювання та нагляду за діяльністю БКІ, наприклад, шляхом встановлення вимог до їх структури власності, системи управління та внутрішнього контролю.

Ці зміни відкривають можливість транскордонного обміну даними між національними та іноземними бюро, що дасть змогу отримувати через БКІ інформацію про заборгованість клієнтів перед іноземними кредиторами. Як наслідок, банківські установи отримають більше інформації про потенційного позичальника і зможуть оперативно реагувати на зміни у своїх політиках відносно видачі споживчих кредитів.

В умовах кризової ситуації в енергетиці, коли росія системно руйнує енергетичну інфраструктуру, Уряд розробив і впроваджує фінансові програми, що допоможуть стимулювати розвиток розподіленої генерації з метою забезпечення власної енергонезалежності населення та в цілому енергетичної безпеки України. Зокрема, доступна програма кредитування під 0% для населення на придбання генеруючих установок, що виробляють електричну енергію з альтернативних джерел. Програма ініційована Міністерством енергетики та спрямована на залучення власників домогосподарств до розбудови власних джерел енергії.

З 20 липня 2024 року в Україні власники приватних будинків загальною площею не більше 250 кв можуть отримати фінансування під 0% для закупівлі обладнання і встановлення сонячних панелей з системами накопичення енергії та вітрових установок потужністю до 10 кВт. Постановою Уряду передбачено, що держава повністю компенсуватиме відсоткову ставку за такими кредитами впродовж 10 років. Кредитні продукти для фізичних осіб вже доступні у таких банках як: АТ КБ "ПриватБанк", АТ "Ощадбанк", АБ "УКРГАЗБАНК", АТ «СЕНС БАНК», АТ "КБ "ГЛОБУС" (Додаток Н).

В першому і другому розділі були розглянуті заходи, що застосував НБУ для стабілізації банківського сектору після 24.02.2024 року, введення певних обмежень, підтримка кредитування, тощо.

Підсумовуючи, на сучасному етапі держава має виважений та збалансований вплив на кредитування населення. Який проявляється, з одного боку, в підтримці позичальників, а з іншого – стабілізація банківської системи, щоб уникнути кризи та банкопаду через прийняття популістських рішень.

3.3. Підходи до адаптації банків до нових умов кредитування населення

Кредитна політика банку в умовах воєнного стану набуває ще більшого значення, оскільки економіка та фінансова система піддаються значному стресу та непередбачуваності.

При розробці стратегій банківські установи враховують вимоги Національного банку України та попит на ринку. Першим етапом у формуванні стратегії є аналіз поточного стану, виявлення слабких місць і потенційних загроз, що фактично є оцінкою ризиків у процесі стратегічного управління. Цей процес формує профіль ризиків у кредитній діяльності банку. Управління кредитним ризиком обов'язково має включати: наявність систем інформаційного забезпечення кредитної діяльності, застосування методики лімітування при формуванні структури кредитного портфеля, коригування процентної ставки за кредитною угодою відповідно до рівня ризику, періодичний моніторинг ризику кредитного портфеля, а також створення системи попередньої ідентифікації та ліквідації проблемної заборгованості.

Управління кредитним ризиком полягає у визначенні та контролі рівня невизначеності, а також у прийнятті і реалізації управлінських рішень, спрямованих на уникнення або зменшення негативного впливу різноманітних факторів на процеси та результати кредитної діяльності, з метою забезпечення прибутковості банківської установи. У процесі управління кредитним ризиком здійснюється організований вплив з боку суб'єкта управління (співробітники

банку, які займаються кредитуванням позичальників; ризик-менеджери з кредитування) на об'єкт управління (кредитний ризик) з метою зниження або підтримання показників кредитного ризику на прийнятному рівні відповідно до вимог НБУ і внутрішньої політики банківської установи.

Визначення кредитоспроможності позичальника до видачі кредиту та її регулярний моніторинг протягом усього терміну дії договору є ключовими етапами в управлінні банками кредитними ризиками у воєнний час. Кредитоспроможність позичальника оцінюється на основі методів, які найчастіше використовуються в комплексі. До них відносяться:

- коефіцієнтний аналіз, за допомогою якого оцінюється кредитоспроможність та фінансовий стан позичальника. Враховуються лише кількісні показники, розраховані на основі фінансової звітності;

- скорингові методи, де при розгляді можливості фінансування потенційного позичальника діагностується ймовірність банкрутства позичальника;

- експертно-рейтингова оцінка, де визначається агрегований (інтегральний) показник рівня кредитоспроможності з урахуванням якісних показників оцінки специфічних характеристик позичальника. Різновидом цього методу оцінки кредитоспроможності фізичної особи є кредитний скоринг [68];

- моделі, що базуються на побудові функції розподілу ймовірності кредитного ризику, визначенні показника ймовірності дефолту, збитку в разі дефолту, загрози в разі дефолту (експозиції).

Одним із найпоширеніших методів оцінки кредитоспроможності клієнтів банків є скоринговий метод. Він передбачає класифікацію або поділ клієнтської бази на різні групи. Основою скорингових систем є припущення, що особи з подібними соціальними характеристиками мають схожі поведінкові патерни, звички тощо. Оцінка кредитоспроможності базується на фінансових показниках, які розраховуються за допомогою коефіцієнтів: співвідношення платежу до доходу, співвідношення зобов'язань до доходу, а також інтегрального коефіцієнта платоспроможності для фізичних осіб. Отримані значення порівнюються з

нормативними, що дозволяє зробити висновок про платоспроможність клієнта банку. Кожен банк самостійно її розроблює відповідно до власних політик і стратегій розвитку.

Методика оцінки платоспроможності схожа на фінансову оцінку, де платоспроможність визначається на основі документального підтвердження доходів і відрахувань від роботодавців та даних анкетування. Результат розраховується як середньомісячний дохід після вирахування всіх обов'язкових платежів, скоригований на поправочний коефіцієнт і помножений на термін кредиту. На основі цієї суми розраховується кредитний ліміт. Андеррайтинг - це метод оцінки здатності позичальника повернути кредит або розрахунок суми кредиту, яку позичальник може повернути, з урахуванням характеристик позичальника. Особливістю цього методу оцінки кредитоспроможності позичальника є те, що він оцінює платоспроможність позичальника з точки зору своєчасного погашення кредиту [69].

Основними перевагами вказаних методів оцінки є висока точність у визначенні кредитоспроможності потенційного позичальника, швидкість проведення експрес-аналізу кредитної заявки в присутності клієнта (скорингова оцінка та оцінка на основі фінансових показників платоспроможності), а також можливість формування індивідуального підходу до кожного потенційного позичальника (кредитна історія та андеррайтинг). Серед недоліків цих методів можна виділити порівняння розрахункових кількісних показників кредитоспроможності клієнтів банку з нормативними, що не дозволяє здійснити комплексний аналіз позичальника в існуючих умовах (скорингова оцінка та оцінка на основі фінансових показників платоспроможності), а також вплив суб'єктивної оцінки працівника банку (оцінка зовнішності а також інформації з кредитної історії або андеррайтинг).

В умовах міжбанківської конкуренції між фінансовими установами банки повинні використовувати різні джерела і методи, включаючи штучний інтелект і машинне навчання, для оцінки кредитоспроможності та перевірки клієнтів. Наприклад, при фінансуванні поточних витрат домогосподарств банки могли б

зосередитися на витратах у роздрібній мережі, наприклад, об'єднавши банки з мережею АТБ. Банки видають картки клієнтам, які потім використовують їх для отримання знижок на певні товари в мережі. Таким чином банк може залучати потенційних клієнтів і аналізувати їхні витрати. Сума спочатку є мінімальною і може бути збільшена в міру розвитку ситуації.

Таким чином, аналіз підходів до оцінки кредитоспроможності клієнтів банку довів необхідність розроблення моделі, за допомогою реалізації якої можна проаналізувати всіх клієнтів банку та визначати нижню межу кредитоспроможності, що й буде нормативним показником, враховуючим наявні умови. Водночас базовим методом для моделі має бути найпоширеніший та найпростіший – скорингова оцінка. Інструментом, що дасть змогу проаналізувати велику кількість інформації, є метод інтелектуального аналізу даних.

Інтелектуальний аналіз даних клієнтів банку є процесом вивчення та обробки значного обсягу неструктурованої інформації за допомогою статистичних і математичних підходів. Метою цього аналізу є отримання нових, структурованих даних, що дозволяють оцінити кредитоспроможність клієнтів. Такий аналіз являє собою набір сучасних методів для добування цінної інформації та знань. [70]. Науковий напрям, предметом вивчення якого є будь-яка інтелектуальна діяльність людини, що підкоряється заздалегідь відомим законам, є штучний інтелект.

Доцільно узагальнити етапи та задачі оцінки кредитоспроможності клієнтів банку за допомогою штучного інтелекту (табл.3.4)

Таблиця 3.4 - Етапи та задачі оцінки кредитоспроможності клієнтів банку за допомогою штучного інтелекту

Етапи	Задачі	Характеристика
1	2	3
1	Збір та інтеграція даних	Збирання даних про клієнтів із внутрішніх і зовнішніх джерел. Інтеграція даних у єдину базу для подальшого аналізу
2	Очищення та підготовка даних	Видалення помилок, дублювання та пропусків у даних. Стандартизація та нормалізація даних для забезпечення їхньої якості
3	Попередній аналіз даних	Визначення основних закономірностей, трендів і залежностей. Візуалізація даних для розуміння ключових характеристик клієнтів.

Продовження таблиці 3.4

4	Вибір і створення характеристик	Вибір релевантних змінних, які впливають на поведінку клієнтів. Створення нових характеристик для покращення моделей прогнозування.
5	Використання моделей машинного навчання	Рейтингові моделі: оцінюють ймовірність дефолту на основі історичних даних. Класифікація: визначення клієнтів із високим або низьким рівнем ризику. Регресія: прогнозування здатності клієнта повертати кредит.
6	Розробка моделей	Використання статистичних або машинних моделей для аналізу, наприклад, прогнозування відтоку клієнтів або кредитного ризику.
7	Перевірка та оцінювання моделей	Тестування моделей на контрольних наборах даних. Оцінка точності, надійності та ефективності отриманих результатів.
8	Впровадження результатів аналізу	Використання отриманих інсайтів для розробки маркетингових стратегій, покращення обслуговування клієнтів або створення нових банківських продуктів.
9	Аналіз неявних факторів	Врахування нетипових показників, як-от поведінка клієнта, транзакції, споживчі звички. Використання нейронних мереж для пошуку складних взаємозв'язків
10	Моніторинг і оптимізація	Постійний моніторинг результатів та продуктивності моделей. Адаптація аналізу до змін у поведінці клієнтів або ринку.
11	Прогнозування ризиків	Визначення ризику несплати за кредитом. Створення сценаріїв для оцінки фінансової стабільності клієнта.
12	Впровадження автоматизованих рішень	Надання кредитних пропозицій у реальному часі. Автоматичне налаштування умов кредитування залежно від оцінки ризиків.

Джерело: розроблено автором на основі [71]

Штучний інтелект значно посилить процес оцінки кредитоспроможності клієнтів, забезпечуючи банкам точніші прогнози й ефективне управління ризиками. Однак впровадження таких систем потребує уваги до етичних аспектів, безпеки та якості даних.

Таким чином, використання методів штучного інтелекту під час оцінки кредитоспроможності клієнтів банку має як перспективи та загрози.

З огляду на зазначене, доцільно визначити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози використання штучного інтелекту для оцінки кредитоспроможності клієнтів банків (табл.3.5).

Отже, до сильних сторін для оцінки кредитоспроможності клієнтів банків є: повна автоматизація процесу дозволяє швидко оцінювати

кредитоспроможність у реальному часі; здатність аналізувати великі обсяги даних і виявляти складні зв'язки, недоступні для традиційних підходів; адаптація кредитних умов під потреби конкретного клієнта; зменшення ризиків, прогнозування дефолтів і оптимізація кредитного портфеля; скорочення витрат на ручну обробку даних і експертний аналіз.

Таблиця 3.5 – SWOT-аналіз використання штучного інтелекту для оцінки кредитоспроможності клієнтів банків

Сильні сторони (Strengths): 1. Швидкість аналізу: автоматизація процесу дозволяє швидко оцінювати кредитоспроможність у реальному часі. 2. Висока точність: моделі ШІ здатні аналізувати великі обсяги даних і виявляти складні зв'язки, недоступні для традиційних підходів. 3. Персоналізація: адаптація кредитних умов під потреби конкретного клієнта. 4. Зменшення ризиків: прогнозування дефолтів і оптимізація кредитного портфеля. 5. Економія ресурсів: скорочення витрат на ручну обробку даних і експертний аналіз.	Слабкі сторони (Weaknesses): 1. Залежність від даних: якість результатів прямо залежить від доступності, повноти та точності даних. 2. Складність алгоритмів: необхідність висококваліфікованих фахівців для розробки та обслуговування систем ШІ. 3. Прозорість: складнощі у поясненні прийнятих рішень через «чорну скриньку» алгоритмів. 4. Початкові витрати: висока вартість впровадження та налаштування систем ШІ.
Можливості (Opportunities): 1. Розширення клієнтської бази: залучення нових клієнтів через швидке й точне прийняття рішень. 2. Інтеграція з іншими фінансовими сервісами: створення комплексних продуктів для клієнтів. 3. Покращення клієнтського досвіду: надання персоналізованих рекомендацій та продуктів. 4. Інновації: використання новітніх технологій, таких як аналіз великих даних, блокчейн або автоматизовані платформи.	Загрози (Threats): 1. Кіберзагрози: ризик витоку конфіденційної інформації клієнтів. 2. Етичні питання: можливість упередженості алгоритмів, яка може дискримінувати окремі групи клієнтів. 3. Регуляторні обмеження: відповідність нормативним вимогам щодо використання ШІ у фінансовій сфері. 4. Конкуренція: швидке впровадження подібних технологій іншими банками та фінтех-компаніями.

Джерело: розроблено автором на основі [72]

До слабких сторін віднесено такі напрями: якість результатів прямо залежить від доступності, повноти та точності даних; необхідність

висококваліфікованих фахівців для розробки та обслуговування систем ШІ; складнощі у поясненні прийнятих рішень через «чорну скриньку» алгоритмів; висока вартість впровадження та налаштування систем ШІ.

Зовнішніми факторами використання штучного інтелекту для оцінки кредитоспроможності клієнтів банків є визначено можливості та загрози, зокрема до можливостей включено: залучення нових клієнтів через швидке й точне прийняття рішень; створення комплексних продуктів для клієнтів; надання персоналізованих рекомендацій та продуктів; використання новітніх технологій, таких як аналіз великих даних, блокчейн або автоматизовані платформи.

До загроз включено: ризик витоку конфіденційної інформації клієнтів (хакерські атаки, тощо); можливість упередженості алгоритмів, яка може дискримінувати окремі групи клієнтів (по віковій ознаці або професії); відповідність нормативним вимогам щодо використання ШІ у фінансовій сфері (вимоги НБУ, законодавство сфері захисту персональних даних і банківської таємниці); швидке впровадження подібних технологій іншими банками та фінтех-компаніями.

Підводячи підсумок, зауважимо, що використання штучного інтелекту для оцінки кредитоспроможності клієнтів банку має значний потенціал для підвищення ефективності банківських процесів. Однак, для успішного впровадження необхідно враховувати можливі ризики, інвестувати у якість даних, безпеку та прозорість алгоритмів.

Оскільки незабезпечене кредитування вимагає швидкого прийняття рішень, банки вимагають дуже мало офіційної документації, в тому числі про доходи. Водночас банки використовують усі доступні джерела інформації, включаючи кредитні бюро та історію операцій за рахунком, для перевірки наданих даних. Банківські переліки факторів кредитного ризику також мають бути проаналізовані та переглянуті відповідно до поточних ринкових умов. Наприклад, зараз фінансові установи більш охоче кредитують мігрантів та військовослужбовців, ніж на початку повномасштабної війни. Враховуючи дуже низький рівень проникнення кредитів, потенціал для зростання портфеля є

величезним. Якщо економіка відновиться, портфель може продовжити стрімко зростати. Щоб контролювати ризики, банки повинні дотримуватися виважених кредитних стандартів та відповідального кредитування [58].

Банківські установи на постійній основі повинні здійснювати моніторинг дотримання позичальником умов кредитної угоди, її цільового використання. Також моніторинг стану забезпечення кредитної угоди, оскільки в умовах воєнних дій все майно знаходиться під постійним ризиком руйнувань. Банківські працівники мають систематично здійснювати моніторинг кредитного ризику в розрізі кожного окремого позичальника, керуючись внутрішніми документами та процедурами формування резервів на покриття можливих втрат від кредитних операцій. Тому ефективна оцінка та моніторинг кредитоспроможності позичальника, а також його заставного майна значною мірою впливають на ефективність кредитних операцій банку. Для ефективного моніторингу кредитного ризику слід застосовувати комплексний підхід, який охоплює як загальні показники кредитного портфеля, так і індивідуальні аспекти кожного позичальника. Впроваджуючи системний аналіз факторів, що впливають на кредитний ризик, банки можуть ухвалювати зважені рішення щодо управління ризиками, забезпечуючи стабільність своєї фінансової діяльності не залежно від непередбачуваних зовнішніх ризиків.

Втрати від кредитного ризику в умовах воєнного стану мали значний негативний вплив на достатність капіталу банків. З метою підтримання достатності капіталу українських банків принаймні на необхідному рівні, еквівалентна потреба в капіталі для банків у грудні 2023 року оцінювалася приблизно в 10 мільярдів гривень. Це сума, необхідна для досягнення цільових показників адекватності капіталу, щоб забезпечити дотримання банками регуляторних вимог під час війни.

Банки з високими показниками достатності капіталу повинні будуть найближчим часом подати до НБУ програму реструктуризації або рекапіталізації. Програма включатиме заходи для поступового досягнення необхідних показників: до кінця 2024 року банки повинні будуть досягти

показника адекватності капіталу на рівні 0%, а до кінця березня 2026 року - показника адекватності капіталу, встановленого відповідно до регулятивних норм (7% основного капіталу та 10% регулятивного капіталу) (табл. 3.6).

Ключові заходи, які банки повинні включити до своїх програм, мають забезпечити баланс між реструктуризацією та підвищенням ефективності. Ці заходи зменшать вразливість банків, тобто покращать їхній профіль ризику. Водночас банки повинні поступово підвищувати свої поточні показники капіталу до необхідних рівнів за рахунок збільшення прибутків та капіталу.

Таблиця 3.6 - Норматив необхідної достатності капіталу за оцінкою стійкості, %

Банк	Коефіцієнт достатності основного капіталу			
	для рівня перешкод 0%, який має бути досягнутий до кінця 2024 року		для перешкод за нормативними вимогами, що має бути досягнуто до квітня 2026 року	
	Коефіцієнт достатності ОК	Коефіцієнт достатності РК	Коефіцієнт достатності ОК	Коефіцієнт достатності РК
ПриватБанк	10.0	7.0	10.0	7.0
Ощадбанк	10.0	7.0	10.0	7.0
Raiffeisen	10.0	7.0	10.0	7.0
Sense	10.0	7.0	10.4	7.4
Універсальний	10.0	7.0	10.0	7.0
ПУМБ	10.0	7.0	10.0	7.0
Укрексімбанк	14.2	11.2	21.3	18.3
Укргазбанк	10.0	7.0	12.7	9.7
OTP Bank	10.0	7.0	10.0	7.0
Ukrsibbank	10.0	7.0	10.0	7.0
Credit Agricole	10.0	7.0	10.0	7.0
Kredobank	10.0	7.0	10.0	7.0
A-Bank	10.0	7.0	10.0	7.0
Таскомбанк	10.0	7.0	10.0	7.0
ПроКредит	10.0	7.0	10.0	7.0
Південний	10.0	7.0	10.0	7.0
Кредит Дніпро	10.0	7.0	10.0	7.0
Банк Восток	10.0	7.0	10.0	7.0
МТВ	13.0	10.0	19.8	16.8
Правекс-Банк	33.7	30.7	40.6	37.6

Джерело: розроблено автором на основі [73]

Безперервне функціонування української банківської системи є прикладом того, як вона підтримує економіку та населення через надання фінансових послуг.

Зокрема, не спостерігається банкрутства банків чи паніки. Це пов'язано з ключовим заходом НБУ - комплексним антикризовим регулюванням на випадок надзвичайних ситуацій. Проте вже виникла низка нових викликів, таких як поява проблемних кредитів у майбутньому, і влада має бути краще підготовленою до їх вирішення. Інституційні заходи, спрямовані на зменшення тягаря непрацюючих кредитів, можуть суттєво знизити ризики банків, покращити їхню здатність залучати депозити та інвестиції, а також зменшити премію за ризик у кредитних ставках.

Підвищений рівень непрацюючих кредитів, обумовлений війною, унеможливує використання стандартних процедур санації та реабілітації. У зв'язку з цим пропонуються такі заходи: розділити боржників на дві категорії – які зазнали і не зазнали шкоди від війни, далі запровадити диференційовані програми реструктуризації, зокрема для довоєнних боржників, які не зазнали безпосередніх втрат від війни, тобто здатні гарантувати повернення боргів своїм майном; по іншій групі спрямувати бізнес-активи для відновлення діяльності на погашення проблемних кредитів цих боржників; визначити механізми компенсацій банкам за втрату кредитів у випадках, коли боржники припинили діяльність через наслідки війни; заснувати спеціалізоване агентство, що займатиметься управлінням проблемними активами.

З огляду на зазначене, необхідно запровадити спеціальні інструменти для фінансування відновлення зруйнованих активів, індивідуального майна та житла. Оскільки кредитування цих цілей є проблематичним через відсутність відповідної застави, одним із можливих шляхів є видача компенсаційних сертифікатів, які повинні бути прийняті як застава для повернення кредиту. Сертифікати могли б використовуватися як резерви банків, обертатися на ринку цінних паперів і мати гарантоване відкладене покриття за рахунок міжнародної допомоги Україні. У середньостроковій перспективі можна передбачити варіант, коли власники сертифікатів вимагатимуть частину репарацій росії в післявоєнний період.

Узагальнено шляхи покращення управління кредитним ризиком банку в умовах воєнного стану, а саме:

- необхідно оцінювати ступінь кредитного ризику по кожному клієнту, що передбачає: розробку системи кількісних і якісних показників за істотними факторами ризику; визначення оптимальних і критичних значень для кожного фактору кредитного ризику; розробку стандартів банку щодо якості кредитів і дотримання вимог установлених регулюючими органами; класифікацію наданих кредитів за ступенем ризику;

- необхідно проводити стрес-тестування кредитного портфеля, яке допоможе банкам оцінити вплив різних воєнних сценаріїв на його кредитний портфель, прийняти необхідні заходи для зменшення ризику;

- посилена політика управління ризиками, яка передбачає набір заходів та інструментів щодо подолання негативних ситуацій спрямованих на мінімізацію тих наслідків, які неможливо попередити повністю. Важливу роль, в цьому займає кредитний комітет банківської установи. Він повинен розглядати тільки ті кредитні заявки, які відповідають політиці управління кредитними ризиками, що були сформовані у конкретній банківській установі;

- рекомендації, що регламентують процедуру укладення кредитної угоди, які мають визначити склад документації, які супроводжують кредитну заявку; передбачати комплексний аналіз кредитоспроможності позичальників; оцінити надійність позичальника, що базується на кредитній історії, стані банківських рахунків і зобов'язань, фінансовій стійкості та платоспроможності позичальника тощо;

- встановлення внутрішніх банківських лімітів, що забезпечить диверсифікацію кредитного портфеля за різноманітними факторами (термінами, сферами економічної діяльності, суб'єктами кредитування, видами кредитів, територіями) та зменшить загальний ризик кредитного портфеля банку. Банківська установа може розглядати можливість надання кредитів позичальниками з різних секторів економіки або визначених географічних регіонів;

- посилення системи моніторингу кредитного ризику та швидкого реагування на будь-які зміни, що допоможе вчасно виявити негативні фактори, які можуть вплинути на кредитний портфель банку;

- розробка спеціальних інструментів для фінансування відновлення зруйнованих активів, індивідуального майна та житла населення.

Банківські установи повинні постійно змінювати свої стратегії і підходи до своєї кредитної політики, особливо в умовах воєнного конфлікту. Основними напрямками дій для банків в цих умовах є: перегляд кредитних стратегій з метою зменшення кредитного ризику, підвищення стійкості та достатності капіталу, розширення кредитування в стійких галузях економіки (будівництво, виробництво як продуктів так і промислових товарів сферу послуг тощо); моніторинг та управління кредитними ризиками, активна співпраця з урядом та регуляторними органами для розробки спеціальних програм фінансової підтримки населення, посилення заходів з кібербезпеки, та співпраця з міжнародними фінансовими установами для отримання фінансової підтримки.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження за темою магістерської роботи: Банківське кредитування населення в умовах воєнного стану дозволило зробити такі основні висновки:

Уточнено, що банківське кредитування відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку, надаючи можливості для економічного зростання всієї країни. Банківське кредитування – це правовідносини між банком (кредитором) і фізичною особою (позичальником), що передбачають зобов'язання банку надати певну суму грошей позичальникові у власність та взаємне зобов'язання позичальника взяти кредит, повернути його у визначені договором строки, сплатити процентну ставку, а також використати кредитні кошти за цільовим призначенням, якщо інше не буде передбачено кредитним договором.

Визначено за класифікацією, що банківські кредити населенню бувають споживчими, іпотечними, під заставу тощо. Класифікація кредитів відбувається відповідно до схем погашення кредиту, цілей, для яких цей кредит оформляється, термінів, на який береться кредит, а також прибутковості фізичної особи. Загалом, кредитування є суттєвим джерелом інвестицій, сприяє безперервності та прискоренню відтворювального процесу, зміцненню економічного потенціалу як країни в цілому, так і окремих суб'єктів господарювання.

За період воєнного стану в країні 2022-2023 рр. обсяги кредитування банками зменшуються. Так, кредитування резидентів в цей період зменшується на 46 172 млн грн, або на 4,4%. Обмеження частиною банків кредитних програм, скрутне фінансове становище більшості населення, невпевненість у майбутньому призвели до скорочення кредитування банками домогосподарств на 17 915 млн грн, або на 7,0%.

Питома вага кредитів домогосподарствам в загальному обсязі банківського кредитування складає не менше 21%. Тобто, на кредити населенню припадає не менше однієї п'ятої частини кредитів, наданих банками, в останні

роки вона трохи збільшується, а за 9 міс. 2024 р. її частина зростає до однієї четвертої.

Частка споживчих кредитів наданих банками України в структурі кредитів, виданих домогосподарствам за цей період є домінуючою і знаходиться в діапазоні 81-85%. Зростання питомої ваги споживчих кредитів у 2022 р. до 85,32% зумовлено необхідністю покривати домогосподарствам поточні витрати. Через втрату робочих місць, зниження доходів, запровадження програм підтримки населення використовувало не тільки сформовані в попередні періоди заощадження, але й запозичені кошти для забезпечення нагальних потреб: оплати продуктів, медикаментів, житла, комунальних послуг тощо.

Структура кредитів населення за строками демонструє переважання у воєнний період короткострокових кредитів до 1 року. Питома вага кредитів від 1 до 5 років зменшується на 10 п.п. до 23,8% у вересні 2024 р. Це пов'язано з невпевненістю населення в майбутньому через воєнні дії, необхідністю зміни роботи, отриманих доходів. Питома вага довгострокових кредитів більше 10 років, навпаки, зростає. Зокрема через наслідки обстрілів необхідно відновлювати житло або змінювати місця проживання тощо

Узагальнено результати дослідження, які показали, що сьогодні, в умовах воєнного стану в Україні, обсяги кредитування перебувають на низькому рівні порівняно з попередніми роками, хоча в 2022 році сума наданих кредитів в порівнянні з попереднім роком зменшилась на 18% за рахунок того, що з 24 лютого до кінця травня 2022 року видача іпотечних кредитів в Україні була призупинена. Відновлення кредитування з червня 2022 року не змогло перекрити від'ємне значення. Але в 2023 році іпотечний ринок почав відновлюватися як наслідок спостерігається зростання на 28,7% іпотечних кредитів порівняно з 2022 роком і на 13,7% в порівнянні з 2019 роком. Тобто, незважаючи на негативні наслідки воєнного стану в Україні за 5 років попит на іпотечне кредитування зріс майже на 15%.

Визначені проблеми банківського кредитування населення в Україні - це вкрай високі кредитні ризики, які призводять до підвищення кредитних ставок,

оскільки банки страхуються таким чином від збитків. Крім того, значно скоротилося кредитування на інші цілі, придбання авто, натомість збільшується приріст споживчих кредитів, що не може забезпечити стійке зростання економіки в довгостроковій перспективі.

Окреслено, що в умовах війни та економічної нестабільності, через підвищення ризикованості діяльності банків у сфері кредитування населення, НБУ постійно змінює грошово-кредитну політику, щоб підтримати банківський сектор і зменшити негативні наслідки. Так, реалізація політики інфляційного таргетування, зокрема через обмеження банківського кредитування та створення умов для накопичення короткострокових депозитів (в 2022 році), сприяла стабілізації банківської системи та зменшенню ризиків у банківській діяльності. В той же час, цей підхід призвів до ігнорування потреб економіки в кредитному забезпеченні, що може негативно вплинути на довгострокове економічне зростання. Таким чином, хоча короткострокові ризики знизилися, стратегічні виклики залишаються.

Узагальнено, що кредитування споживчих потреб населення стимулює попит не тільки на нерухомість, але й дозволяє закривати поточні потреби населення. Це призводить до розвитку всіх сфер економіки країни, сприяє прискоренню оборотності коштів, і, як наслідок, сприяє збільшенню податкових надходжень до державного бюджету і фінансування поточних військових і соціальних потреб. В той же час, повномасштабна війна негативно вплинула на оцінку потенційних позичальників, їх фінансовий стан.

Визначено, подальшими перспективами для збільшення обсягів реального кредитування економіки України та покращення стану кредитування можуть стати посилення надання пільгових кредитів населенню в рамках програми «ЄОселя». Завдяки цій програмі іпотечний портфель банківської системи за рік зріс майже вдвічі. Умови програми змінили профіль іпотечного кредиту порівняно з довоєнними показниками: розмір власного внеску домогосподарств знизився, а строк кредиту – подовжився.

На основі міжнародного досвіду визначного, корисним для адаптації стратегії підтримки кредитування в Україні враховуючи національні особливості та потреби ринку, можуть бути програми по підвищенню фінансової грамотності населення, які направлені на роз'яснення сутності і принципів кредитування

Окреслено, важливими заходами зі сторони НБУ є постійний моніторинг макрофінансової стабільності. Швидке реагування і уразі потреби перегляд основ грошово-кредитної політики та банківського нагляду, щоб підтримувати кредитне забезпечення реального сектору економіки та фінансової стабільності в Україні.

Визначено, в банківських установах необхідно змінювати підходи до своєї кредитної політики, особливо в умовах воєнного конфлікту. Основними напрямками дій для банків в цих умовах є: перегляд кредитних стратегій з метою зменшення ризику та підвищення стійкості, розширення кредитування населення для підтримання стійких галузей економіки (будівництво, виробництво як продуктів так і промислових товарів сферу послуг тощо); моніторинг та управління кредитними ризиками, активна співпраця з урядом та регуляторними органами для розробки програм фінансової підтримки, посилення заходів з кібербезпеки, та співпраця з міжнародними фінансовими установами для отримання фінансової підтримки; використання сучасних технологій в кредитуванні населення, зокрема штучний інтелект.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дзюба О.М. Сутність та особливості кредитних операцій суб'єктів господарювання URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/122.pdf (Дата звернення: 30.11.2024)
2. Кредитні операції банків URL: http://17190512/bankivska_sprava/kreditni_operatsiyi_bankiv. (Дата звернення: 30.11.2024)
3. Про банки і банківську діяльність: Закон України, прийнятий Верховною Радою України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (Дата звернення: 30.11.2024)
4. Про споживче кредитування: Закон України від 15 листопада 2016 року No1734-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1734-19#Text> (Дата звернення: 3.10.2024)
5. Алескерова Ю.В., Дзюбенко А.Д. Особливості розвитку споживчого кредитування в Україні. *Причорноморські економічні студії*. Одеса. 2018. № 27(2). С. 87-92, с. 88
6. Бондар О.П. . Кредитування населення на споживчі потреби: авто реф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08. "Гроші, фінанси, кредит". Київ, 19 с.
7. Волкова Н. І., Статкевич Г. В. Розвиток споживчого кредитування в кризових умовах. *Економіка та держава*. 2021. № 11. С. 106–111
8. Добрик Л.О., Кононов А.В., Гагіна Є.В. Актуальні аспекти споживчого кредитування в Україні. *Економічний аналіз*. 2013. Вип. 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1796> (Дата звернення: 30.11.2024)
9. Жежерун Ю.В. Банківське кредитування фізичних осіб в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Фінансовий простір*. 2019. № 2 (34). С. 41-50, с. 42
10. Кульчицька Є.В. Споживче кредитування і його вплив на фінанси домогосподарств: збірник. Київ: КНЕУ, 2019. 722 с, с. 244
11. Аналітичний огляд ринку споживчого кредитування. 2019. URL: http://integrumventures.com/files/Аналізринку_споживчого_кредитування_Україна_лют.2019.pdf (Дата звернення: 23.11.2024)

12. Савчук В., Мазурок П., Панчук А. Проблеми оптимізації управління споживчим кредитуванням комерційних банків. *Банківська справа*. 2007. № 2. С. 50-55., с. 51
13. Примостка Л.О., Диба М.І., Краснова І.В. Банківська система України: інституційні зміни та інновації: колективна монографія. Київ: КНЕУ, 2015. 434 с.
14. Чайковський Я.І. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банківського споживчого кредитування в Україні. Економічний аналіз: зб. наук. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка», 2017. Том 27. № 1. С. 156-163
15. Трач С.С. Банківське кредитування в Україні: вітчизняний та міжнародний досвід США й Великої Британії. науковий вісник Національної Академії внутрішніх справ, № 4, 2014 URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/b1f261b5-8711-412d-b66f-e58b470e5aa3/content> (Дата звернення 10.09.2024)
16. Чупіс А. В. Комплексний аналіз кредитоспроможності позичальника. *Фінанси і кредит*. 2005. № 4. С. 21-30, с. 25
17. Черниш О.В. Банківські послуги з кредитування фізичних осіб в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія: Економіка та управління. №4. 2022. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-4-08-01> (Дата звернення: 25.11.2024)
18. Банківські операції [Текст] : підр. / В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янська, О. Г. Коренєва; за ред. В. І. Міщенка, Н. Г. Слав'янської. – [2-ге видання перероб. і доп.]. – К.: Знання, 2006. – 727 с, с. 240
19. Банківський менеджмент: Конспект лекцій / Укладачі: В.М.Олійник, С.М.Фролов, М.А.Деркач. – Суми: Вид-во СумДУ, 2009.– Ч.2. 144с.
20. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України № 722/2019 від 30.09.2019р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (Дата звернення 14.11.2024)
21. Стрільчук Ю.І. Банківське кредитування населення у забезпеченні сталого розвитку URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/232118> (Дата звернення 14.11.2024)
22. Кужелєв М.О., Нечипоренко А.В. Розвиток ринку споживчого кредитування в умовах воєнного стану/ URL: <https://journal.eae.com.ua/index.php/journal/article/view/325/261> (Дата звернення 24.11.2024)

23. Звіт про фінансову стабільність, червень 2024 року. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (Дата звернення 29.11.2024)
24. Юдіна С.В. Особливості кредитування населення в Україні URL: https://www.econ.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/30_69_5/30_69_5_1/24.pdf. (Дата звернення 29.11.2024)
25. Шпанель-Юхта О.І. Особливості банківського кредитування в умовах війни. *Економіка та суспільство*. Випуск # 45 / 2022. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-96> (Дата звернення 14.12.2024)
26. Моташко Т. П., Перхайло С. П. Банківське споживче кредитування в Україні в умовах війни: сучасні тренди та ризики контрагенті URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/3279> (Дата звернення 12.12.2024)
27. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2023 року. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvitprofinansovu_stabilnist_gruden2023_roku (Дата звернення 12.12.2024)
28. Людковська Ю.Ю., Абдуллаєва А.Є. Оцінка сучасних тенденцій банківського кредитування в Україні протягом 2018-2023 років. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3058> (Дата звернення 14.12.2024)
29. Охрименко І., Білошапка В. Вплив банківського кредитування на економічний розвиток України: реалії та перспективи на тлі війни. *Наукові інновації та передові технології* (Серія «Економіка»). 2022. № 6(8). с. 405-423. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6\(8\)-405-423](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2022-6(8)-405-423) (Дата звернення 14.12.2024)
30. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 №18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18 (Дата звернення: 11.12.2024).
31. Звіт про фінансову стабільність за 2019-2023рр. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Дата звернення: 12.12.2024).
32. Чуб П.М., Охрименко І.Б. Аналіз показників ефективності кредитного портфеля в кредитному менеджменті банку. *Наукові перспективи*. 2024. № 8(50). с.546-558. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8\(50\)-546-558](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-8(50)-546-558) (Дата звернення: 13.12.2024).

33. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> (Дата звернення: 12.12.2024).
34. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (Дата звернення 14.12.2024)
35. Грошово-кредитна статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/> (Дата звернення: 12.12.2024).
36. Правові аспекти непрацюючих кредитів в Україні: останні зміни та перспективи. European Business Association. URL: <https://eba.com.ua/pravovi-aspekty-nepratsyuyuchykh-kredytiv-v-ukrayini-ostanni-zminy-ta-perspektyvy/> (Дата звернення 14.12.2024)
37. Обсяг NPL. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/chastka-nepratsyuyuchih-kreditiv-u-bankah-skorotilasya-za-devyat-misyatsiv-2024-roku-do-32> (Дата звернення 14.12.2024)
38. Обсяги активних операцій та частка непрацюючих активів в цілому по системі. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3> (Дата звернення: 12.12.2024).
39. Опитування про умови банківського кредитування. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/BLS_Q4-2022.pdf?v=4 (Дата звернення 15.12.2024)
40. Опитування про умови банківського кредитування. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ochikuvannya-prirostu-obsyagiv-kreditnogo-portfelya-rekordno-visoki-z-pochatku-povnomasshtabnogo-vtorgnennya--rezultati-opituvannya-pro-umovi-bankivskogo-kredituvannya> (Дата звернення 15.12.2024)
41. Антонова А.О., Шевалдіна В.Г. Банківське кредитування населення в умовах воєнного стану. Збірник тез XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи». Київ, 2024. 12 грудня., С. 114-116.
42. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління аціонального банку України від 24 лютого 2022 №18. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_24022022_18 (Дата звернення: 11.12.2024).

43. Закон України № 2120-IX "Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану" URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (Дата звернення: 15.12.2024).
44. Нові правила роботи банків і небанківських фінансових установ, що займаються кредитуванням, під час війни URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/novi-pravila-roboti-bankiv-i-nebankivskih-finansovih-ustanov-scho-zaumayutsya-kredituvannyam-pid-chas-viyni> (Дата звернення: 15.12.2024)
45. Кредит в Україні під час воєнного стану: чи можна зняти готівку або купити товари, в яких банках URL: <https://tsn.ua/ato/kredit-v-ukrayini-pid-chas-voyennogo-stanu-chi-mozhna-znyati-gotivku-abo-kupiti-tovari-v-yakih-bankah-2028556.html> (Дата звернення: 15.12.2024).
46. Основні принципи ефективного банківського нагляду. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Core_Principles_for_effective_banking_supervision-April_2024_ua.pdf?v=7 (Дата звернення: 15.12.2024).
47. Доценко І. Управління кредитними ризиками банківських установ в умовах воєнного стану URL: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-22> (Дата звернення: 15.11.2024).
48. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями- Постанова КМУ від 30.06.2016 № 351. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16#Text> (Дата звернення: 15.11.2024).
49. Звіт про фінансову стабільність за 2024рр. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>(дата звернення: 16.12.2024).
50. Петрик Л.О., Міщенко К.С. Оцінка банківських ризиків в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2024. Випуск 65 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-98> (Дата звернення: 16.11.2024).
51. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни росії проти України – дванадцята хвиля дослідження. Gradus. URL: https://gradus.app/documents/317/Gradus_EU_wave_12_UA.pdf (Дата звернення 16.12.2024)
52. Звіт про фінансову стабільність за 2022-2023 рр. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Дата звернення: 16.12.2024)

53. Звіт про фінансову стабільність за 2023 рр. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Дата звернення: 12.12.2024)
54. Шаповал Ю. Банк розвитку як інститут довгострокового фінансування національної економіки України. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2014. № 2. С. 28–36.
55. Свириденко Ю. Доступна іпотека: як програма допоможе вирішити «квартирне питання». *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/08/16/690445>. (Дата звернення: 10.09.2024)
56. Данилишин Б. Підсумки 2022 року та завдання на 2023 рік. *Економічна правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695523>. (Дата звернення 10.10.2024)
57. Стрельников О. Оплата зберігається. Як українські ІТ-компанії підтримують мобілізованих співробітників. *DOU*. 2022. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/payments-for-employees-in-the-military> (дата звернення: 25.12.2024).
58. Звіт про фінансову стабільність за 2024рр. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (Дата звернення: 16.12.2024).
59. Результати анкетування банків про кредити, надані фізичним особам на купівлю, будівництво та реконструкцію нерухомості під заставу нерухомості з 2022 роком. Про іпотечне кредитування. URL: https://bank.gov.ua/ua/file/download?file=Monthly_survey_on_mortgage_2022%2B.xlsx (Дата звернення: 13.12.2024 р.)
60. В Україні планують розширити програми іпотечних кредитів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3221497-v-ukraini-planuut-rozsiriti-programi-ipotecnih-kreditiv.html> (Дата звернення 16.12.2024)
61. Самошкіна І. Д. Зарубіжний досвід організації споживчого кредитування //editorial board. – 2022. – С. 220. URL: https://www.researchgate.net/profile/Lyudmyla-Antypenko/publication/359520872_Distance_learning_during_one_month_February_24_-_March_25_of_2019-2022_years_during_Covid-19_period_and_war_of_russia_with_Ukraine/links/6242ca8d57084c718b732174/Distance-learning-during-one-month-February-24-March-25-of-2019-2022-years-during-Covid-19-period-and-war-of-russia-with-Ukraine.pdf#page=221 (Дата звернення: 17.10.2024)

62. Данилишин Богдан. Яку роль може відіграти кредитування в післявоєнному відновленні України URL: <https://epravda.com.ua/columns/2024/09/26/719816/> (Дата звернення 25.12.2024)
63. Риндіна Д.С. Кіровоградський національний технічний університет Зарубіжний досвід банківського кредитування фізичних осіб URL: <https://kntu.kr.ua/doc/zbirnyki/2015/5.pdf#page=179> (Дата звернення: 17.10.2024)
64. Стільчук Ю.І. Інноваційні підходи до банківського кредитування населення. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/8_ukr/114.pdf (Дата звернення: 13.12.2024)
65. Навчання у кредит: Чи вдається студентам “відбити” кошти за освіту у США. URL: <https://investory.news/navchannya-u-kredit-chi-vdayetsya-studentam-vidbiti-koshti-za-osvitu-u-ssha/>. (Дата звернення 30.12.2024)
66. Пасічний М. Д. Фінансова політика держави: монографія. 2019. 440 с URL: <https://knote.edu.ua/file/MjIxNw==/5a47f49fe8f5570fce00fa8ab1c50936.pdf> (Дата звернення 24.10.2024)
67. Стратегія з розвитку кредитування URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Lending_development_strategy_2024.pdf (Дата звернення 24.11.2024)
68. Коломієць Ю. Ю. Кочорба В. Ю. Оцінка кредитного ризику в системі ризик-менеджменту банківських структур. *БізнесІнформ*. 2024. № 1. С. 320-332. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-1-320-332> (Дата звернення 24.11.2024)
69. Мороз Н. В., Селецька Т. О. Сутність, причини виникнення та класифікація кредитного ризику банку. *БізнесІнформ*. 2019. № 7. С. 272-278. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-272-278> (Дата звернення 23.10.2024)
70. Клименко Н.А., Вороненко І.В., Колесник М.М. Оцінка ризиків для кредитних інструментів в умовах цифровізації фінансового сектору економіки. *International scientific journal «Grail of Science»* | № 21 (October, 2022) URL: <https://www.researchgate.net/publication/365311891> (Дата звернення 24.12.2024)
71. Юрасов С. Як штучний інтелект змінює роботу банків. Розбираємо цю тему на прикладах Sense Bank і провідних міжнародних установ URL: <https://dev.ua/news/sense-1731912938> (Дата звернення 24.10.2024)
72. Шуміло Я. М. Інструменти штучного інтелекту для управління поведінкою економічних агентів в маркетинговій діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2022. № 15. С. 60–66

73. Resilience Assessment of Ukraine's Banks. NBU. 2023. 6 p. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Resilience%20Assessment_Results_2023_eng.pdf?v=6 (Accessed 24.12.2024)
74. Штучний інтелект в українському банківському секторі: можливість чи необхідність? URL: <https://www.oschadbank.ua/news/stucnij-intelekt-v-ukrainskomu-bankivskomu-sektori-mozlivist-ci-neobhidnist> (Дата звернення 22.12.2024)

Додатки

Таблиця 1 - Наукові підходи до трактування поняття «споживчий кредит»

Автор	Сутність трактування, джерело
1	2
Закон України «Про споживче кредитування» №1734-VIII	Споживчий кредит — грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника. [4]
Алескерова Ю.В., Дзюбенко А.Д.	це економічні стосунки між кредитором і фізичною особою, які передбачають передачу коштів останній на тимчасове використання в обмін на погоджені умови повернення [5]
Бондар О.П.	Споживчий кредит — це надання державою, підприємствами, кредитними інститутами і окремими громадянами позичкової вартості (у грошовій, товарній і натуральній формі) населенню для використання її на споживчі потреби на засадах повернення і, як правило, з виплатою відсотка[6].
Волкова Н.І., Статкевич Г. В.	Споживчий кредит — відносини між кредиторами та споживачами, коли кожен з них бажає отримати вигоду, споживач у вигляді грошей або товару за мінімальним внеском передплати, кредитор — у вигляді відсотка, отриманого за надання кредиту, і ці взаємовідносини базуються на принципах платності, строковості, поверненості й забезпеченості.[7]
Гагіна Є.В. Добрик Л.О., Кононов А.В.,	кредит, що надається фізичним та юридичним особам для особистих потреб, при цьому останні забезпечують своїх працівників коштами на покупку житла, дач або земельних ділянок шляхом централізованого придбання[8]
Жежурин Є.В.	кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці, і тільки фізичним особам - резидентам на придбання споживчих товарів тривалого користування, вироблених в Україні, і який повертається з розстрочкою платежу, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [9].
Кульчицька Є.В.	фінансові ресурси, що надаються фізичним особам для придбання товарів та послуг споживання [10]
Лаврушин О.І.	це процес надання фінансових ресурсів, що використовуються для задоволення особистих потреб фізичних осіб, які беруть кредит [11]

Мазурок П., Савчук В., Панчук А.	вартісна економічна категорія, що виражає відносини між кредитором і позичальником з приводу позички, яка надається банківською установою фізичним особам для задоволення їхніх споживчих потреб на умовах тимчасового користування, забезпечення та платності [12].
Примостка Л.О.	це позика в національній валюті, яку надають резидентам фізичним особам на придбання товарів з тривалим використанням, і її сума повертається через регулярні ануїтетні платежі відповідно до умов угоди про кредит [13]
Чайковський Я.І.	сукупність взаємозв'язків, пов'язаних із переміщенням позичкових коштів між кредитором та фізичною особою - позичальником, яка є резидентом, у національній валюті або товарній формі на основі укладеного кредитного договору, що базується на принципах забезпечення, відшкодування, визначеності термінів, платності та цільової спрямованості з метою задоволення споживчих потреб [14].

Джерело: складено автором за даними [4] - [14]

ДОДАТОК Б

Динаміка обсягів наданих банківських кредитів в Україні в цілому і домогосподарствам за 2019–2023 рр. та 9 міс. 2024 року, млн. грн.

Показник/Рік	2019	2020	2021	2022	2023	9 міс 2023	9 міс. 2024
Кредити, всього	971 871	948 386	1 044 049	1 007 648	1,130,774	975 184	1 104 591
зокрема кредити домогосподарств	212 512	206 471	254 385	221 105	236 470	228 827	284 752
непрацюючі кредити	73,077	58,230	43,210	68,272	56,636	62,480	50,839
частка непрацюючих кредитів, %	34,11	27,94	16,86	30,44	23,52	26,76	17,61

Структура наданих банківських кредитів в Україні за 2019–2023 рр., %

Показник/Рік	2019	2020	2021	2022	2023	9 міс 2023	9 міс. 2024
1	2	3	4	5	6	7	8
Кредити, всього	100	100	100	100	100	100	100
Кредити фізичним особам (включно із фізичними особами-підприємцями)	19.5	19.9	22.3	19.8	21.3	20.9	22.5

Обсяги наданих кредитів банками України населенню, в гривневому еквіваленті і за видами валют за 2019–2023 рр.,
9 міс. 2024 р., млн грн

Період	Усього	Споживчі кредити					у тому числі на придбання транспортних засобів					На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості				
		усього	у тому числі у розрізі валют				усього	у тому числі у розрізі валют				усього	у тому числі у розрізі валют			
			гривня	долар США	євро	інші валюти		гривня	долар США	євро	інші валюти		гривня	долар США	євро	інші валюти
1	2=3+8+13	3	4	5	6	7	3.1.	3.2.	3.3.	3.4.	3.5.	8	9	10	11	12
2019	212 515	173 702	158 339	14 418	503	441	14 666	12 738	1 867	36	25	32 611	10 655	20 508	648	800
2020	206 471	170 719	157 589	12 077	525	528	14 860	13 131	1 652	44	33	28 924	10 903	16 532	664	824
2021	254 385	214 134	205 685	7 914	283	253	19 268	17 902	1 311	29	27	28 560	16 202	11 419	477	463
2022	221 105	188 656	181 781	6 325	285	266	13 055	12 715	330	6	5	21 337	15 167	5 573	154	443
2023	236 470	196 088	189 533	6 043	279	233	11 715	11 424	280	6	5	26 523	21 117	4 879	153	374
9 міс. 2023	233 150	195 304	188 731	6 057	260	256	11 903	11 611	282	5	5	24 438	18 632	5 230	141	435
9 міс. 2024	289 071	236 056	229 868	5 654	296	238	13 663	13 388	264	5	6	36 327	31 140	4 668	149	369

Продовження

Період	Інші кредити					Із загальної суми іпотечні кредити					Із загальної суми фінансовий лізинг				
	усього	у тому числі у розрізі валют				усього	у тому числі у розрізі валют				усього	у тому числі у розрізі валют			
		гривня	долар США	євро	інші валюти		гривня	долар США	євро	інші валюти		гривня	долар США	євро	інші валюти
1	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
2019	6 203	5 827	279	96	0	26 616	10 558	15 190	480	387	1 313	1 313	–	–	–
2020	6 828	5 940	736	151	0	30 389	13 660	15 360	843	526	1 432	1 432	–	–	–
2021	11 691	11 028	526	137	0	28 693	19 938	8 145	323	286	1 592	1 592	–	–	–
2022	11 112	10 660	322	130	0	23 520	17 369	5 702	116	332	1 069	1 069	–	–	–
2023	13 859	13 394	328	138	0	30 258	24 216	5 590	108	344	916	915	–	2	–
9 міс. 2023	13 408	12 861	416	131	0	27 941	21 875	5 630	102	334	883	881	–	2	–
9 міс. 2024	16 689	16 118	426	146	0	39 620	33 978	5 175	121	345	1 001	1 000	–	1	–

Структура за видами і термінами кредитів наданих банками України населенню за 2019–2023 рр. і 9 міс. 2024 р., млн. грн.

Період	Усього	Споживчі кредити				у тому числі на придбання транспортних засобів				На придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості					Інші кредити			Із загальної суми іпотечні кредити				
		усього	у тому числі за строками			усього	у тому числі за строками			усього	у тому числі за строками				усього	у тому числі за строками			усього	у тому числі за строками		
			до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	від 5 років до 10 років	більше 10 років		до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	більше 5 років		до 1 року	від 1 року до 5 років ¹	більше 5 років
1	2=3+7+12	3	4	5	6	3.1.	3.2.	3.3.	3.4.	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
2019	212 515	173 702	89 156	59 853	24 693	14 666	354 354	7 090 7 090	7 221 7 221	32 611	621 621	1 657 1 657	6 673 6 673	23 661 23 661	6 203	2 799 2 799	3 176	228 228	26 616	502 502	2 324 2 324	23 789 23 789
2020	206 471	170 719	88 391	58 937	23 391	14 860	271 271	7 510 7 510	7 079 7 079	28 924	402 402	1 416 1 416	5 866 5 866	21 239 21 239	6 828	2 002 2 002	4 226	601 601	30 389	496 496	3 109 3 109	26 785 26 785
2021	254 385	214 134	114 519	76 763	22 852	19 268	279 279	10 292	8 697 8 697	28 560	225 225	1 449 1 449	5 874 5 874	21 012 21 012	11 691	2 563 2 563	8 736	393 393	28 693	457 457	4 733 4 733	23 502 23 502
2022	221 105	188 656	109 933	54 653	24 071	13 055	160 160	6 775 6 775	6 120 6 120	21 337	84 84	877 877	3 403 3 403	16 972 16 972	11 112	1 050 1 050	9 844	218 218	23 520	285 285	3 858 3 858	19 377 19 377
2023	236 470	196 088	127 346	44 874	23 868	11 715	309 309	7 214 7 214	4 192 4 192	26 523	69 69	618 618	2 887 2 887	22 948 22 948	13 859	1 013 1 013	12 655	191 191	30 258	266 266	3 937 3 937	26 055 26 055
9 міс. 2023	233 150	195 304	125 929	44 956	24 419	11 903	307 307	7 073 7 073	4 523 4 523	24 438	88 88	654 654	2 918 2 918	20 777 20 777	13 408	1 033 1 033	12 197	179 179	27 941	270 270	3 987 3 987	23 684 23 684
9 міс. 2024	289 071	236 056	159 067	53 597	23 391	13 663	322 322	10 236	3 105 3 105	36 327	90 90	527 527	2 723 2 723	32 987 32 987	16 689	1 386 1 386	15 013	290 290	39 620		3 410 3 410	35 968 35 968

ДОДАТОК Д

Кредитування транспортних засобів

У період з 2022 по 2024 рік автокредитування в Україні зазнало значних змін. 90–95% поточного автокредитного ринку припадає на четвірку банків:

1. ПриватБанк у 2024 році надав понад 3 000 кредитів на придбання автомобілів, загальною сумою понад 2,5 мільярда гривень. (Кредити на авто з пробігом із процентною ставкою від 6,5% до 21,5% річних, строком від 1 до 5 років, та сумою від 100 000 до 5 000 000 грн)
2. Креді Агріколь Банк продовжував надавати кредити на купівлю автомобілів. У 2023 році попит на автокредити зріс приблизно на 20% порівняно з 2022 роком. У 2023 році банк видав майже 2 мільярди гривень на фінансування придбання автомобілів.
3. Глобус Банк • Прогнози попиту: У 2024 році банк прогнозував зростання попиту на автокредити на 15-20%. • Умови кредитування: Зниження облікової ставки до 15% сприяло зменшенню середніх процентних ставок за автокредитами до 10% річних. Банк пропонував гнучкі умови, зокрема триваліший термін кредитування та мінімальний перший внесок від 10% вартості авто.
4. Ощадбанк пропонував кредити на придбання нових та вживаних автомобілів із конкурентними процентними ставками та гнучкими умовами погашення.

Загалом, у період з 2022 по 2024 рік українські банки активно адаптували програми автокредитування до змінних умов ринку, пропонуючи клієнтам вигідні та гнучкі умови для придбання автомобілів. Найпопулярнішими видами авто в кредит стали бензиново-дизельні моделі (50-55%), гібридні авто (25%) та електромобілі (20%). Водночас частка кредитів на гібриди та електрокари поступово зростає. За 2024 рік їх частка в загальній структурі автокредитів зросла в середньому до 20%.

Основна частка автокредитів – 76% – видана на термін від 1 до 5 років, 22% – на термін понад 5 років, 2% – на термін до 1 року. Очікується, що у 2025 році динаміка зростання збережеться, а умови кредитування продовжать адаптуватися до ринкових реалій.

ДОДАТОК К

Середньозважені річні відсоткові ставки за новими кредитами домашнім господарствам за строками погашення

Період	2019	2020	2021	2022	2023	9 міс 2024
Річна ставка, %	32,6	32,4	30,2	27,0	27,2	27,6
у т.ч. за строками						
до 1 року	36,1	37,5	35,0	28,7	34,5	34,9
від 1 року до 5 років	31,9	31,4	30,4	33,0	30,2	27,6
більше 5 років	19,7	17,8	16,2	19,3	18,5	25,6

ДОДАТОК Л

Таблиця Л.1. - Структура кредитів фізичним особам ТОП-10 банків-лідерів за період 2019-9 місяців 2024 рр.

01.01.2020	%	01.01.2021	%	01.01.2022	%	01.01.2023	%	01.01.2024	%	01.10.2024	%
АТ КБ "ПриватБанк"	32,4	АТ КБ "ПриватБанк"	28,5	АТ КБ "ПриватБанк"	25,8	АТ КБ "ПриватБанк"	32,2	АТ КБ "ПриватБанк"	37,8	АТ КБ "ПриватБанк"	36,6
АТ "АЛЬФА-БАНК"	13,7	АТ "АЛЬФА-БАНК"	12,2	АТ "АЛЬФА-БАНК"	12,2	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	13,1	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	17,5	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	17,9
АТ "ПУМБ"	8,2	АТ "ПУМБ"	9,7	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	11,9	АТ "СЕНС БАНК"	9,8	АТ "Ощадбанк"	9,4	АТ "Ощадбанк"	9,7
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	5,9	АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	9,5	АТ "ПУМБ"	9,8	АТ "Ощадбанк"	8,5	АТ "ПУМБ"	6,2	АТ "ПУМБ"	6,8
АТ "Ощадбанк"	5,3	АТ "Ощадбанк"	6,0	АТ "Ощадбанк"	6,8	АТ "ПУМБ"	7,4	АТ "СЕНС БАНК"	5,4	АТ "А - БАНК"	6,7
АТ "ОТП БАНК"	5,3	АТ "ОТП БАНК"	5,1	АТ "ОТП БАНК"	4,6	АТ "КРЕДОБАНК"	3,7	АТ "А - БАНК"	5,0	АТ "СЕНС БАНК"	4,4
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	4,4	АТ "А - БАНК"	4,1	АТ "КРЕДОБАНК"	3,9	АТ "А - БАНК"	3,6	АБ "УКРГАЗБАНК"	3,3	АБ "УКРГАЗБАНК"	3,7
АТ "КРЕДОБАНК"	3,8	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	4,1	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	3,6	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	3,3	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	2,7	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	2,5
АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	3,3	АТ "КРЕДОБАНК"	4,0	АТ "УКРСИББАНК"	3,2	АТ "ОТП БАНК"	3,2	АТ "Ідея Банк"	2,4	АТ "Ідея Банк"	2,2
АТ "УКРСИББАНК"	3,3	АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	3,2	АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	2,8	АБ "УКРГАЗБАНК"	2,9	АТ "ОТП БАНК"	1,9	АТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	1,8
	85,6		86,4		84,6		87,7		91,6		92,3

Продовження ДОДАТКУ Л

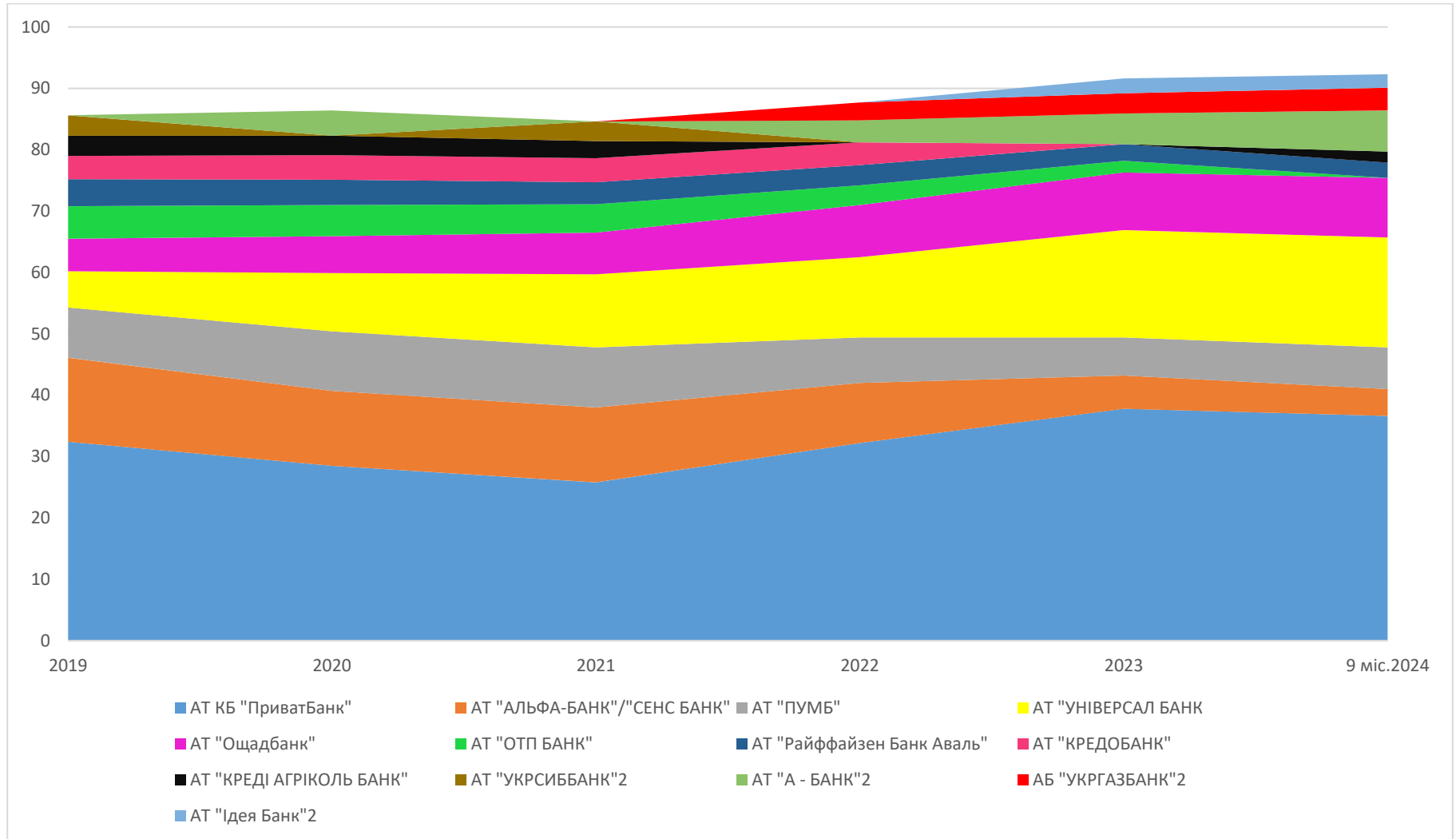

Рисунок Л.2 - Структура кредитів фізичним особам ТОП-10 банків-лідерів за період 2019-9 місяців 2024 рр.

ДОДАТОК М

Резервування працюючих, частка непрацюючих та міграція гривневих
кредитів фізичним особам

	Нові споживчі кредити банків, млрд грн	Нові споживчі кредити НБФУ, млрд грн	Нові споживчі кредити банків до споживчих витрат (п. ш.)	Нові споживчі кредити НБФУ до споживчих витрат (п. ш.)
1	2	3	4	5
I.21	119	12	14,3	1,5
II.21	135	13	15,5	1,5
III.21	155	13	16,3	1,4
IV.21	172	9	16,2	0,8
I.22	138	8	16,1	1,0
II.22	94	3	14,1	0,4
III.22	101	6	12,5	0,7
IV.22	116	6	12,2	0,7
I.23	117	8	12,0	0,8
II.23	138	8	14,7	0,9
III.23	160	9	15,6	0,9
IV.23	183	8	16,0	0,7

ДОДАТОК Н

Динаміка іпотечного кредитування в 2021-2024 рр, млн грн.

Показник/дата	“Доступна іпотека під 7%”	Іпотека, видана поза програмами	“єОселя під 3%”	“єОселя під 7%”	Середньозважена річна % ставка (п. ш.)
1	2	3	4	5	6
31.03.2021	32,63	532,06			14%
30.04.2021	125,86	660,22			14%
31.05.2021	138,8	530,67			14%
30.06.2021	128,4	654,65			14%
31.07.2021	116,53	660,6			14%
31.08.2021	103,9	690,55			14%
30.09.2021	113,23	764,81			14%
31.10.2021	111,46	638,19			14%
30.11.2021	127,03	695,38			14%
31.12.2021	154,87	779,36			14%
31.01.2022	183,72	427,84			14%
28.02.2022	224,34	328,7			14%
31.03.2022	0	0			
30.04.2022	0	0			
31.05.2022	0	0			
30.06.2022	4,12	0			13%
31.07.2022	2,93	0			12%
31.08.2022	1,82	7,25			15%
30.09.2022	14,61	25,57			16%
31.10.2022	17,02	35,08	9		16%
30.11.2022	18,21	18,22	142		10%
31.12.2022	24,85	15,61	461		8%
31.01.2023		4,48	445		8%
28.02.2023		11,81	158		8%
31.03.2023		20,81	18		14%
30.04.2023		27,09	23		15%
31.05.2023		16,77	306		8%
30.06.2023		31,81	722		8%
31.07.2023		35,16	843		8%
31.08.2023		39,67	814	62	8%
30.09.2023		28,36	888	296	8%
31.10.2023		43,60	842	409	8%
30.11.2023		19,16	1001	450	8%
31.12.2023		29,57	1043	530	8%
31.01.2024		18,35	746	346	8%
29.02.2024		19,36	894	389	8%
31.03.2024		23,35	996	420	8%
30.04.2024		33,93	1161	556	8%

31.05.2024		35,61	1086	616	8%
30.06.2024		17,31	661	338	8%
31.07.2024		46,78	760	393	8%
31.08.2024		70,65	707	451	8%
30.09.2024		69,93	680	456	8%
31.10.2024		64,81	903	448	8%

ДОДАТОК П

Кредитні програми на придбання електротехнічного обладнання для приватних домогосподарств від провідних українських банків

Банк	Програма	Сума кредиту	Строк кредиту	Процентна ставка	Початковий внесок	Опис
Ощадбанк	«Моя Енерго-незалежність»	Від 100 000 до 480 000 грн	Від 12 до 120 місяців	0% річних	Від 15%	Придбання та встановлення сонячних батарей або вітрових установок потужністю від 1 до 10 кВт, а також гібридних інверторів та енергозберігаючих установок.
Приватбанк	«Джерела енергії»	Від 100 000 до 480 000 грн	Від 12 до 60 місяців	0% річних	Від 10%	Придбання альтернативних джерел енергії, таких як сонячні електростанції, теплові насоси тощо.
Укргазбанк	«Еко енергія»	Від 1 000 до 1 000 000 грн	До 60 місяців	Від 10.49% до 23.5% річних	Від 15% до 30%	Придбання та встановлення сонячних електростанцій, теплових насосів, вітрових електростанцій та когенераційних установок.
Sense Bank	«Джерело енергії»	Від 50 000 до 500 000 грн	Від 5 до 60 місяців	0,01% річних	Від 15%	Кредит на придбання та встановлення альтернативних джерел енергії, таких як сонячні панелі, інвертори, акумулятори та інше
Глобус Банк	«Сонячні кредити»	До 480 000 грн	До 120 місяців	0% річних	Від 15%	Кредит на придбання та встановлення гібридних систем електропостачання, включаючи сонячні панелі, інвертори та акумулятори